

جلد: ۴۶ \* شماره: ۵

# دوماہی شیرازہ پہاڑی

جموں کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجس

دوماہی شیرازہ پہاڑی

جلد: ۴۶ \* شماره: ۵ \* دسمبر/جنوری ۲۰۲۵ء

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجس

PAHARI

Bi-Monthly  
**SHEERAZA**

Volume: 46 \* Issue: 5 \* Year: 2024-25



Published by:

**Jammu & Kashmir  
Academy of Art, Culture and Languages**

# شیرازہ

دو ماہی

(پہاڑی)

جلد: ۴۶ شماره: ۵ دسمبر/جنوری ۲۰۲۵ء

نگران: ہر وندر کور (JKAS)

مدیر اعلیٰ: ڈاکٹر مرزا فاروق انوار

مدیر: محمد ایوب میر

معاون: عبدالواحد منہاس

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹس، کلچر اینڈ ٹیلنٹ ڈیولپمنٹ

ناشر:

سیکریٹری جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجس۔ لالمنڈی سرینگر  
کمپوزنگ: عبدالواحد منہاس / امتیاز احمد خان / بشیر احمد نجار  
چھاپ خانہ: جموں و کشمیر گورنمنٹ پریس۔ سرینگر  
تعداد: 300  
سرورق: بشیر احمد بصیر  
قیمت: 100 روپے  
پبلی کیشن آفیسر: شازیہ بشیر  
پبلی کیشن معاونین: شمیم احمد میر / طاہر سلطان

### نوٹ:

اس شمارے پنج شامل مقالیاں تہ دیگر مشمولات  
پنج ظاہر کیتی گئی آراء نال ادارے ناگلا یا جوؤ اتفاق  
ضروری نیہہ..... (ادارہ)

رابطہ انہاں موبائل نمبر اں اُپر کرو:

9596929801, 9469249766, 7006613674

چھٹی اس پتے تے لکھو:

چیف ایڈیٹر

(پہاڑی)

جموں اینڈ کشمیر

اکیڈمی آف آرٹ، کلچر

اینڈ لینگویجس

لالمنڈی سرینگر

# فہرست

5	محمد ایوب میر	پہلی گل
		مقالے:
7	شبیر احمد خان شمس	تاریخ افسانہ تہ پہاڑی تخلیقی ادب: ہک جائزہ
17	عبدالمجید حسرت	پہاڑی زبان بچ ترچے دی روایت
27	قاری سجاد مقبول	کلام خداوندی
35	لیاقت عباس	پہاڑی زبان بچ خودنوشت دی روایت
		افسانہ / افسانے:
52	عبدالہادی قریشی	تچے
56	محمد اقبال شال	گڑکی
63	سید جاوید حقانی	خونی لکیر
69	روبینہ بھٹی	کتاب
71	الطاف حسین جنجوعہ	منہ بند الاؤنس
78-80		حمد تہ نعتان:
		ارشاد کامل - مشکور احمد شاد - فضل احمد شیخ
81-101		عزرا لائن:
		شیخ ظہور - میر غلام حیدر ندیم - معراج راہی - گلاب الدین جزا - محمد رفیق خان رفیق - دانش اشفاق ترک - سید وقار دانش - محمد بشیر خاکی - محمد رفیق زخمی - غلام رسول خان - محمد یقین فانی - نشاط افروز نعیم - عقیل عباسی - طارق احمد طارق - سید علی اصغر کاظمی - نذہت نسیرین - حامد رؤف قریشی - ملک سلیم اختر - سید اسحاق تبسم - نذیر احمد دلجانی

نظمیں / مہیبے / گیت / سہی حرفی:

102	محمد عظیم خان	اعلان
104	دانش اشفاق ترک	کرناہ
105	نذیر حسین بھٹی	پلی ناپچہ
107	رابعہ گیلانی عائش	افسوس / سوچا ساں گے
108	شائستہ انجم	ٹینٹھ / حوا
109	بلال احمد بلال	حرص نی ناگن
110	ثمینہ سحر مرزا	ماہیہ
112	سجاد احمد مغل	ماہیہ
113	عبدالجلیل خیالی	گیت
114	نظام الدین کھبلوی	گیت
115	لیاقت حسین لیاقت	گیت
116	محمد صادق قریشی	سی حرفی
123	محمد امین ظفر	سی حرفی
		ناول:
124	پرویز مانوس	قبیلہ (قسط: آخری)





پہاڑی زبان اک قدیم زبان ہے جس دی صدیاں پرانی شاندار ثقافت ہے۔ وقت دے انقلاباں اس زبان کو سر نہیہ پٹن دتا، بلکہ صدیاں تھیں اس زبان نال متریری ماؤ والا سلوک روا رکھیا۔ خُدا خُدا کر کے چار دہا کے پہلاں اس زبان ہور اسدے بولن والیاں دی حالت زار کو دکھ کے اک لسانی ثقافتی تحریک شروع ہوئی۔ نتیجتاً 1978ء پنج جموں و کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لنگویج دی زبانوں دے خانوادے پنج ہک ہور زبان داداغلہ ہو یا تہ اوہ زبان اسدی ماء بولی پہاڑی ہے۔ اتھوں ہی اسدے جدید ادب دی بسم اللہ ہوئی۔ آجاں وی صرف پنجتالی سال ہی ہوئے ہین۔ بے شک اسدے قلمکاراں ادیبیاں تہ محب زبانوں دے جذبے ہور محنت نال اس زبان دی دوبارہ شیرازہ بندی شروع ہوئی۔ کیاں جے نثری ادب زمانے دے انقلاباں دی نظر ہو گیا تہ کجھ شعری ادب اسدے بزرگاں کول موجود آسا، جس کو بنیاد بنا کے اس زبان ہور ادب دے اشاعتی سلسلے کو آگے بدھایا گیا۔ پنجاہ سال دا عرصہ کجھ زیادہ نہیہ، کیاں جے زبانوں دی ترقی ہور باہر دے واسطے صدیاں دی ضرورت ہوندی ہے۔ اس تھوڑے جے عرصے پنج جیہڑاوی کم ہو یا، اوہ بے شک معیاری ہور حوصلہ افزاء ثابت ہور ہیا ہے، مگر منزل آجاں پنج دؤر ہے۔

وقت دی ضرورت ہے کہ اس زبان کو ہن درس و تدریس پنج شامل کیتا جُلے۔ یونیورسٹی دی سطح تکر یا مڈل اسکول سطح تکر اسدی شمولیت ناگزیر ہے۔ اس وقت ضرورت اس گل دی ہے جے فکشن ہور تحقیق دے نال نال تنقید والے پاسے توجہ دتی جُلے۔ ماضی دی طراں ادیبیاں لکھاریاں

ہور قلمکاراں تھیں اسدی گزارش ہے کہ اوہ نویں جوش تہ ولولے نال اس پاسے توجہ دیون۔ نجی سطح تے کجھ قلمکار اپنا کم بخوبی نبھارہے ہین، جس دے نتیجے پنج تراواں ناول نگاراں دے ترے ناول شعبے کول پچھ ہین ہور شعبے دے زعماء دی کوشش ہے کہ مذکورہ ناولاں کو قسط وار پہاڑی شیرازہ دی زینت بنایا جئے۔ قابل غور ہے جے اُس دے مچ سارے لکھاری تہ ادیب مالی لحاظ نال اس قابل ہیہ ہوندے کہ اپنے طور تے کتاب کو چھاپے چاہ سکن، لہذا بسم اللہ دے طور تے شعبہ سُن پہاڑی زبان وادب دے معروف ادیب ہور تقریباً ترے درجن کتاباں دے مصنف پرویز مانوس ہوراں دے تازہ ناول ”قبیلہ“ کو شائع کرن دا سلسلہ شروع کیتا، جس کو شیرازہ پہاڑی دی جلد: ۴۶ دیاں پنجاں شماریاں پنج قسط وار شامل کیتا گیا۔ ہتھلے شمارہ پنج اس ناول دی آخری قسط شامل ہے۔ مذکورہ ناول دی اشاعت مکمل ہونے دے موقعے تے پرویز مانوس ہوراں کو ادارہ مبارک باد پیش کردا ہے۔ اُمید کرساں جے اُس دے قارئین اس ناول دیاں تمام قسطاں دا بخور مطالعہ کرسن۔

انشاء اللہ شیرازہ دیاں آنے والیاں شماریاں پنج باقی ناولاں کو وی قسط وار شامل کیتے دی سعی کرساں۔ حسب دستور نثری حصے دے علاوہ شعری ادب وی شامل شیرازہ ہے۔ اُمید ہے جے تئیں اپنی قیمتی آراء تہ مشورے سنگ اسدی رہبری کرسوگے۔

اڈیکوان  
محمد ایوب میر

سرینگر  
۱۸ اکتوبر ۲۰۲۳ء



## تاریخ افسانہ تہ پہاڑی تخلیقی ادب

### ہک جائزہ

پہاڑی زبان و ادب دی تاریخ ہک الگ موضوع ہے تہ ایہہ سیر حاصل بحث دی منکدا ہے ہور اس مضمون بچ اسپس اس موضوع تے گل نہ چھیڑ دے بلکہ اس موضوع دے ہک نکلے جئے پچھے تے گل کردے ہاں، پہاڑی زبان بچ ادب دی تخلیق کدوں ہوئی؟ اس بچ وی شعری ہور نثری ادب ہے اساں سُن شعری ادب دی گل وی نیہہ کرنی بلکہ نثری ادب دی ابتداء ہور فرخیت تے تخلیق بچ وی افسانے تے گل کرنے دی کوشش کرساں۔

پہاڑی زبان بچ تاریخی اعتبار نال لوک کہانیاں بغیر اساں کول کسی ادب دا تصور موجود نیہہ، کیا نچے قدیم ادب جس دی اسپس گل کردے ہاں یا تاریخی طور تے جستجو کردے ہاں اُس دے ثبوت موجود نیہہ ہور وثوق نال اس دور دے بارے بچ زیادہ کجھ آکھنا مناسب نیہہ کیا نچے اساں سُن اس ویلے تاریخی تحقیق تے گل نیہہ کرنی، بلکہ اسپس آکھاں جے اساں پہاڑی دے جدید ادب تے گل کرنی ہے۔ جدید نثری ادب بچ پکی روٹی تھیں علاوہ ہک دور سالاہین تہ بس البتہ منظوم کلام وافر مقدار بچ طبع ہو یا۔ بڑی وجہ ایہہ آسی جے پہاڑی سماج بچ تعلیم تہ انسان دارشتہ دور ادور انکر نظر ایندا آسا بلکہ ایہہ قوم وی عرب والیاں نالو اُٹھی آسی اس واسطے جو کجھ زبانی ہو سکیا اسی تے گذارہ کیتا گیا، اتھایا تہ کہانی دارواج آسایا شعری سخن نال لگاؤ، ہک عرصہ اسراں ہی پچھلے دیندے دیندے آگا بدھد دے رہے تہ جس وقت تعلیم داکم شروع ہو یا دُنیا دے ادب سامنے آئے فر پہاڑی اس پاسے توجہ دین لگے، اتھا ہک گل ضروری ہے جے خود پہاڑی بولنے والے کو وی پتہ نہ آسا جے اوہ پہاڑی ہے۔ بلکہ علاقائی بندھائی، نال اوہ ٹوٹے ٹوٹے ہوکا گمانم آسا۔ موجودہ پہاڑی دی جیہڑی وی ترقی ہے اسدا سہرا اس تحریک دے سر ہے جیہڑی کرناہ تھیں



اٹھی ہو رپورے جموں و کشمیر پنج پہاڑی بولن والے اکٹھے کیجئے جسے ایہہ سارے بٹلے ہو گئے فرا ایہہ  
بک طاقت وی بن گئی ہو رپچان وی۔

نثار راہی اپنے بک مقالے ”پہاڑی نثرنی شروعات تہ ارتقاء“ سچ لکھدے ہین:  
”پہاڑی زبان نی عمر کوئی لمی تہ نیہہ۔ اہجاں مسماں مسماں کھڑی بولی  
توں اس نا جنم ہو یا ہے۔ جدوں ایہہ پنجاب نے میدانی علاقیاں پنج رہتی، ایہہ  
پنجابی آکھوائی۔ فر پہاڑی علاقیاں ناسفر شروع کیتا تہ اس کی پہاڑی، پوٹھواری،  
ہندکو وغیرہ علاقائی مناسبت نے نال آکھیا جان لگا۔ موجودہ دورنی پہاڑی زبان  
نی تاریخ پنج ایہہ گل سچ ہے جے اس نا جغرافیہ اتنا عجیب سی کہ اس کول نہ ادبی  
مرکز سُن تہ نہ ہی تعلیمی سرگرمیاں نے مرکز۔ اس واسطے ایہہ کسمپرسی نی حالت پنج  
اپنی بیوگی نادر گذارنی رہی۔ 1947ء 1967ء تکر پہاڑی زبان نے جغرافیہ پنج  
کچھ اک پرائمری سکول ہی آئے۔ انہاں پنج تعلیمی سرگرمیاں نہ ہون نے برابر  
سن غالباً پہاڑی زبان نا پہلا طبع شدہ کم میاں محمد بخش نی ”سیف الملوک“  
1901ء ہی مل سکی، جس پنج اس وقت ناسار ا طریقہ کار، سوچ تہ نصاب شامل سی۔  
فر سائیں قادر بخش، پیر محمد شاہ، زمان چن، پیر جماعت علی شاہ، پیر حیدر شاہ  
مینڈھروی ہوراں شعراں نے سہارے کچھ فرمودات دتے، جس پنج عشق نے  
ریہڑے، پھنگھ، تر یہہ تہ افلاس نی ماری دُنیا نی لا چاری نے قصے ہی لہنے ہین۔  
نثری کم اس دور پنج زیر بحث نا پید سی۔“

راہی ہوراں سُن بڑا سو ہنا لکھیا تہ بک گل جیہڑی تے اختلاف کیتا جل سکد ہے اوہ ہے  
جے پہاڑی دا جنم کھڑی بولی تھیں ہو یا۔ قدیم ہندی، یا اُردو اس پنج وی پہاڑی دے الفاظ، لہجہ،  
ضمایر تہ افعال دا برتوا ہو یا دا ہے ہو رتاریخی اعتبار نال پہاڑی زبان صدیاں پُرانی ہے ہاں جدید  
خطوط کھڑی بولی دے نیڑے ہون یا اسدے اثرات اس تے زیادہ ہون اتھا تکر دُرس تہ  
ہو سکد ہے تہ اصل گل اسدی ایہہ ہے جیہڑی موصوف اپنے مقابلے پنج بیان کیتی جے پہاڑی  
تعلیم تھیں نابلد ہونے دی وجہ تھیں تخلیقی ادب دا ہر توجہ نہ دے سکے۔

پہاڑی زبان و ادب دے ہک عظیم محقق تہ تنقید نگار ڈاکٹر محمد صغیر خان ”استاد اب“ علی عدالت نمبر پنج تبصرہ کر دیاں لکھدے ہین:

”پہاڑی زبان بے شک وسیع زبان ہے ہور اپنے لسانی گروہ کی دونیاں زبانوں نال اسنی ڈوہنگی نو ہار ملنی ہے۔ اس نے باوجود کشمیر، آن بنڈیا جموں و کشمیر، وچ بولی جان والی پہاڑی اک مکمل تہ بکھری زبان ہے۔ مگر پتہ نہیہ ایہہ صدیاں نی غلامی نے اثرات سُن یا کسے قسم نے احساس کمتری نی ماری کہ پہاڑی زبان کی مدتوں تھیں تخلیق واسطے برتتے تھیں اجتناب کیتا گیا۔ ورنہ پہاڑی افسانے نا جنم اتنا چرکا نہ ہوندا۔“

اس گل تھیں واضح ہو یا جے پہاڑی افسانے دا آغاز بڑا چرکا ہو یا ایہہ صدیاں پُرانی صنف نہیہ، ہاں دستاناں، لوک کہانیاں، حکایتاں، ایہہ پہاڑی زبان دا حصہ رہیاں دیاں ہین لیکن ایہہ سب مُنبہ زبانی ہی سلسلہ در سلسلہ چلدا رہیا باقاعدہ افسانہ 1978ء دے بعد ہو یا بلکہ پہاڑی تخلیقی ادب دی ابتداء وی اتھوں ہی ہوئی۔

میر غلام حیدر ندیم اپنے تحقیقی مقالے ”پہاڑی افسانہ آغاز، ارتقاء تہ موجودہ صورتحال، پنج لکھدے ہین:

”پہاڑی افسانے دی بتداء: پہاڑی زبان و ادب دے آثار قدیمہ دی گھن گھن پھول ہور تحقیق تھیں بعد ایہہ گل صاف نظر آندی کہ اس زبان دی اہیائے نو توں پہلیاں اس زبان دا گجھ منظوم اثاثہ ضرور موجود آسا جد کہ نثری ادب اکھی بائے جگا وی نہ آسا۔ اس زبان دا لوک ادب بالخصوص لوک کہانیاں مچ ساری تعداد پنج موجود آسا مگر اندی کوئی تحریری شکل نہ آسی۔ ایہہ لوک کہانیاں مُنبہ زبانی ہک پیہڑی تھیں دوئی تک منتقل ہوندیاں رہندیاں آساں۔ ایہہ لوک کہانیاں کتنے دور دورا ہڈے تھیں سفر کرکا آساں تکر پچیاں اس گل دا اندازہ کرنا وی نہایت مشکل ہے۔ اسی طراں پہاڑی ادب پنج دستاناں دا وی کہنا تاہ آسا مگر اوہ

وی منہہ زبانی ہی نسل در نسل چلدیاں آسیاں۔ اتھا ایہہ سوچنا یا آکھنا کہ اُسدے پہاڑی نثری ادب پنج ناول، ڈرامہ، افسانہ یا انشائیہ جی نثری صفاں پہلیاں تھیں موجود آسیاں انتہائی بے ہودہ لغوی تہ غیر ذمہ دار گل ہوسی۔ البتہ 1978ء پنج جموں و کشمیر کلچرل اکادمی پنج پہاڑی شعبہ کھلنے تھیں بعد ہولیاں ہولیاں نثری ادب تے کم شروع ہو یا ہور کہانی یا افسانہ بے لذت تہ پھلکے ضرور آسا مگر اسدا وجود قائم ہو گیا۔“

اتھا وی ایہہ گل واضح ہو گئی جے کلچرل اکیڈمی پنج پہاڑی شعبہ کھلنے تھیں پہلیاں تخلیقی ادب دا کوئی وجود نیہہ ہور ضروری ہے جے افسانے دا وجود وی نہ آسا۔ اس بارے پنج مزید معلومات واسطے نثار راہی ہوراں دا ایہہ اقتباس پیش ہے۔ راہی لکھدے ہین: ”1978ء کی جدوں سیاسی تبدیلی ہوئی، حالات بدل گئے، جاگیر داری رخصت ہوئی لوکاں پنج جینے دا شعور پیدا ہو یا۔ جبر و تشدد ناخاتمہ ہو یا۔ مزدور تہ ہالیاں کی وی جینے نی آس ملی۔ فر بلین بلین ادب آلی بکھی بدھنے نی لوڑ پئی۔ 1958ء پنج جموں و کشمیر اندر جموں و کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لیٹریچر نا قیام عمل پنج آیا۔ اس نے قیام نے 19 سالوں بعد اس اندر پہاڑی زبان نا ہک نفری شعبہ قائم کیتا گیا تہ اس نے نال ہی پہاڑی زبان پنج نثری کم شروع ہو یا۔ بلین بلین اس شعبے نال شاعر، ادیب تہ محقق جڑ نے شروع ہوئے تہ پہاڑی زبان پنج ادبی تخلیقات نا اک نہ تھنے آلا سلسلہ شروع ہو گیا۔ اگست 1978ء پنج شعبہ قائم ہو یا تہ اسے سال پہاڑی زبان نا پہلا سالنامہ ”استادب“ نے ناں نال چھاپے چا ہڑیا گیا۔ اس پنج منظوم کلام نال نال نثری مضامین وی شامل سن۔ پہاڑی کلچرل کانفرنس نی مختصر رپورٹ تھیں علاوہ جیہڑ انثری مواد استادب نی اس پہلی جلد پنج شامل سی، اس نی تفصیل ایہہ ہے: مقالے.....:

- ☆ پہاڑی لوک ادب دا زندگی تے اثر..... نور اللہ قریشی (کرناہ)
- ☆ جموں و کشمیر پنج پہاڑی زبان..... ہک جائزہ..... مرزا عبدالرشید (راجوری)
- ☆ پہاڑی لوک گیتاں دا پس منظر..... عبدالحمید خان (کرناہ)
- ☆ پہاڑی زبان نیاں مشکلاں تہ انہاں ناصل..... محمد الدین بانڈے (پونچھ)

☆ پہاڑی زبان تہ ادب.....خوشد یویتی (پونچھ)

افسانہ تہ کہانی:

☆ ہنیرے دے اتھروں (افسانہ).....راجندر بونیاری (بارہمولہ)

☆ ریشماں (کہانی).....غلام رسول آزاد (کپواڑہ)

پہاڑی تخلیق ادب یا افسانہ دی ابتداء 1978ء دے ”استادب“ دے اس شمارے تھیں ہوئی ہو پر پہلا افسانہ نگار کون ہے اس گل دی تحقیق کرنی باقی ہے۔ حالانکہ جے کدے دکھاں تہ اس اقتباس دے لحاظ نال پہلے افسانہ نگار راجندر بونیاری ہو ر آزاد ہن۔ لیکن اسیں حالاں اس گل فیصلہ دانہ کرسکدے چر اکثر آساں کول مزید ثبوت نہ ایسن۔ میر حیدر ندیم اپنے ہک تحقیقی مقالے ”جدید پہاڑی ادب دی تحریک: ہک تواریخی جائزہ“ سچ پہاڑی تحریک دے اوہ تواریخی جائزے پیش کیتے ہن ہو کریم اللہ قریشی دی کاوشاں کو جسم سچ روح دی حیثیت دتی دی ہے۔ اسی مقالے سچ موصوف جناب میاں کریم اللہ قریشی ہوراں دی کتاب ”سرینگراور پشاور کا لسانی تعلق“ دے حوالے نال لکھدے ہن:

”مذکورہ کلچرل اکیڈمی سچ پہاڑی شعبہ گھلنے دے تقریباً ہک ماہ بعد

27 ستمبر 1978ء کو اکیڈمی دی طرفوں اکیڈمی دے تواریخی ٹیگور ہال سچ ہک

روزہ آل سٹیٹ پہاڑی کانفرنس منعقد کیتی گئی۔ جیہڑی اپنی نوعیت دی ہک منفرد تہ

تواریخی کانفرنس آسی۔“

اسے مقالے سچ آگ لکھدے ہن:

”اس تواریخی کانفرنس دا حوالہ دیندیاں ہوئیاں آگ چل کا اسی کتاب سچ

کریم اللہ قریشی لکھدے ہن کہ اس کانفرنس دے دوئے سیشن سچ پہاڑی زبان

دے صف اول دے سچ ادبیاں تہ کہنہ مشق مقالہ نگاراں اپنے سچ مقالے پیش

کیتے جیہڑے تواریخی مقالے گچھ اسراں ہن:

1- پہاڑی لوک ادب دا زندگی تے اثر..... ایڈوکیٹ نور اللہ قریشی

2- جموں و کشمیر سچ پہاڑی زبان ہک جائزہ..... مرزا عبدالرشید

3- پہاڑی لوک گیتاں واپس منظر..... ایڈوکیٹ عبدالحمید خان

4- پہاڑی زبان دیاں مشکلاں تہ انداھل..... محمد دین بانڈے

5- پہاڑی زبان تہ ادب..... خوشد یوینی

ندیم ہوریں مزید لکھدے ہین:

”اس تواریخی سالنامے دے آخر بچ راجہ نذر بونیاری ہوراں دا افسانہ

”ہمیرے دے اتھروں“ ہور غلام رسول آزاد ہوراں دا افسانہ ”ریشماں“ پہاڑی

زبان دے پہلے تہ ابتدائی افسانیاں دا اعزاز حاصل کیتا۔“

نثار راہی ہور حیدر ندیم دی تحقیق دے مطابق پہلے افسانہ نگار راجہ نذر بونیاری ہین تہ اسیں

حالاں اس گل کوحتی قرار نہ دیندیاں ہوئیاں مزید تحقیق دا ہر جلدے ہاں۔ یقین ہے جے اسماں کو

اسدی سچائی دا سرا تھہنا کیسی۔ یقیناً ماہر ادل حالاں ایہہ گل قبول کرنے واسطے تیار نہیہ کیا نچے

میاں کریم اللہ قریشی کرناہی ہوراں دا ہک مقالہ مطالعے بچ آیا دا ہے۔ اسیں ہن اس بچو گچھ

اقتباس یا گچھ اہم حصہ جس دا تعلق اسی موضوع نال ہے اس کو شامل کر کے آخر کار فر کسی نتیجے دے

پچنے دی کوشش کر ساس۔ میاں کریم اللہ قریشی ہوراں دا ایہہ مقالہ ”افسانہ تہ پہاڑی افسانہ: ہک

جائزہ“ بچ بڑی سوئی طراں اپنے مشاہدات پیش کیتے دے ہین۔ البتہ گذشتہ صفحات بچ وی

اندے ہی حوالے نال لکھیا گیا دا ہے۔ اس مقالے بچ لکھدے ہین:

”جتھے تکر کہانی دے رنگ لکھے دے افسانے یا افسانے دے رنگ بچ

لکھی دی کہانی یا لکھی دی خالص کہانی یا لکھے دے خالص افسانے دا تعلق ہے

ایہہ کل دی گل ہے تہ گچھاں سچاں تے نیسان دا تنا غلبہ ہے جے اوہ تاریخ

لکھتیاں یا لکھاں دیاں اللہ تعالیٰ دے واضح اعلان دی وی پرواہ کر دے نہیہ سئی

ہوندے جے ”لعنت اللہ علی الکذبین میں سمجھداں ماہری عمری دیاں سچاں

واسطے پہاڑی دے نثری تہ شعری ادب دی ابتداء دے حوالے نال گچھ لکھنا تلوار

دی تہارے توں لگھنے دے برابر ہے۔ ہک کئی جی غلط بیانی جس کو نوں نسل عینی

مشاہدہ تہ معتبر سمجھ کے صحیح تسلیم کرسی جد تکر اسدی لکھت پڑھت تہ گن سُن ہوندی

رہی اوہ گناہ آسندے اعمال نامے بچ درج ہوندا رہسی۔ اللہ تعالیٰ دے فضل نال  
 اس سچے کونسیں مہیش کھوڑے تے چڑھیا دا دکھسو جے پہاڑی افسانے تہ پہاڑی  
 کہانیاں ”جموں کشمیر کلچرل اکیڈمی سرینگر“ بچ پہلی اگست 1978ء کو قائم ہونے  
 والے یک نفری شعبہ پہاڑی دے بعد لکھن ہون لگیاں۔ اس تھیں پہلیاں  
 1977ء دے آخر یا 1978ء دی ابتداء بچ محلہ سنگرام پورہ سو پور بچ لکھے دے  
 افسانے ”مٹھو بیہا پاس ہے“ دے علاوہ نہ میں کسے پہاڑی افسانے دے بارے  
 بچ کجھ سُنیا تہ نہ میں گوڑیاں شہادتیاں دے کے ایمان تھیں خارج ہو سکتاں۔  
 ماہڑے یقین تہ ایمان دے مطابق ”مٹھو بیہا پاس ہے“ پہاڑی بچ لکھیا دا پہلا  
 افسانہ ہے جسداں کجھ سطران میں اکیڈمی بچ پہاڑی شعبے دے انچارج دی  
 نوکری واسطے پنداراں جون 1978ء کو انٹرویو دے پینل دے سامنے پڑھیاں تہ  
 پورے پینل خاص کر چودھری قیصر دین قیصر صاحب کولوں رج کے شاباش  
 کہندی۔ انٹرویو دے پینل بچ مادر مہربان بیگم شیر کشمیر شیخ محمد عبداللہ، حضرت میاں  
 بشیر صاحب، مرزا عبدالرشید صاحب، چودھری قیصر دین قیصر صاحب تہ اکیڈمی  
 دے سیکریٹری محمد یوسف ٹینگ صاحب شامل آسے۔ ایہہ سچ میں اس تھیں  
 پہلیاں اپنے ایم فل اُردو دے تحقیقی مقالے دے علاوہ ہور ڈاٹاں تراں مقالیاں  
 بچ دی تفصیل نال لکھیا دا ہے تہ شاید کجھاں سجاں کو ایہہ سچ سنگھو نہ تھا اس کیتے  
 پہلاں پہاڑی افسانہ نگار ہونے دی پگ کس کو تہ کدے کس کو نہھالے دی کوشش  
 کیلتی جنہاں بچ غلام مصطفیٰ پنچھی صاحب وی شامل ہن۔ ایہہ اوہ گل ہوئی اکھے  
 کنبوں آنواں میں تہ سنیہا دیوس توں یا“ اندرے دے باہر دیاں کو چکھن جے  
 لوہ ہوگئی۔“ اصل باہر دے اندر دیاں کو چکھن جے لوہ ہوگئی) اسیں ایہہ آفاقی سچائی  
 کیاں چہنل گیندے ہاں جے اللہ تعالیٰ دے فضل ہور توفیق بغیر انسان مہیاں دا  
 نوالہ وی اندر نیہہ کھڑ سکتا، افسانہ لکھنا دورے دی گل ہے۔ دیہ نہہ لکھے دے ویلے  
 ہن مکو پہلا پہاڑی افسانہ نگار بننے دی کوئی شوق نیہہ، کدے کوئی ارمان تہ شوق

ہے تہ ایہہ ہے جے ماہڑی نزع معاف ہو گچھے، قبر دا عذاب معاف ہو گچھے ہور  
 قیامتی کو نبی اکرم ﷺ دی شفاعت تے اللہ تعالیٰ دا دیدار نصیب ہو گچھے۔ اس  
 مقالے بچ پہاڑی افسانے دے حوالے نال میں اپنے ایمان تہ یقین نال جو گچھے  
 لکھیا اُس تھیں پہاڑی دی تاریخ کو گھنڈ لی ہونے تھیں بچائے دے علاوہ ماہڑا  
 ہور کوئی مقصد نیہہ۔ پہاڑی دے ابتدائی دور دیاں گچھ گلاں اچھیاں گلاں ہن  
 چند ماہڑے تھیں زیادہ ہور کسے کو پتہ نیہہ اُنہاں گلاں بچو ہک اہم تہ بڑی گل ایہہ  
 ہے جے جدوں اَساں پہاڑی شعبے دی پہلی کتاب سالنامہ ”استادب“ ترتیب  
 دینا شروع کیتا تہ اَساں کو مہینیاں دیاں اڑیکاں ہور وعدیاں و سلیاں دے بعد  
 وی صرف راجہ نذر بونیاری صاحب دے افسانے ”نہیرے دے اتھروں“ بغیر  
 دُو کوئی افسانہ نہ تھہنایا تہ مگو پہاڑی تہ پہاڑیاں دی لُج دے کیتے تھے دانک  
 لاکے غلام رسول آزاد جیہڑے گوجری افسانے تہ کہانیاں لکھدے ہن اُندی  
 پہاڑی کہانی ”ریشماں“ دے افسانے دے طور تے استادب دے اس پہلے  
 تہ تاریخی شمارے بچ شامل کرنی پئی۔ تفصیل بیان کرنی مناسب نیہہ تہ اتنا دستا  
 جلاں جے اُنہاں تہنیاڑیاں دُو اں پاسیاں دے ماسیرے اپنا اپنا حق کہندے  
 واسطے بانہواں گُرنج کے چھھی تے کھلتے دے آسے۔ اُس ویلے پہاڑی دی پہلی  
 کتاب بچ کسے ماسیرے دی کہانی چھاپنی خاص جُرتی دی گل آسی۔“

انہاں ترواں شہادتتاں دے بعد واضح ہو گیا جے کدے پہلا افسانہ ”مٹھو بیہا پاس“ میاں  
 صاحب لکھیا تہ تاریخی اعتبار نال اَساں کول راجہ نذر بونیاری ہوراں دا افسانہ ”نہیرے اتھروں“  
 پہلا افسانہ ہے۔ میاں صاحب خود لکھیا دا ہے جے اُندا افسانہ ترتیبی سالان بعد چھپیا ہے۔ البتہ  
 جیہڑا باضابطہ طور تے پہاڑی ”استادب“ پہلا شمارہ اکیڈمی تھیں چھپیا تہ اس بچ پختہ ثبوت اس گل  
 دے ہن جے اوہ راجہ نذر بونیاری ہوراں دا لکھیا دا افسانہ ”نہیرے دے اتھروں“ شائع ہو یا۔  
 اس واسطے اَساں کو مننا پیسی جے پہلا افسانہ نگار ہونے دا اعزاز راجہ نذر بونیاری کو حاصل ہے۔  
 حالانکہ خود راجہ نذر بونیاری اس گل کو کسی ہور زاویے نال پیش کر دے ہن۔ موصوف دا ہک مقالہ

”پہاڑی افسانے دارتقائی سفر“ ہے۔ اس مقالے بچ لکھدے ہیں جے پہاڑی دے پہلے شیرازے بچ کوئی کہانی نیہہ چھپی۔ مزید دوئے یا ترے شمارے بچ کجھ کہانیاں چھپیاں۔ انہماں بچ پچھی، نور اللہ قریشی، ماہری تہ عبد الحمید خان کرناہی دیاں کہانیاں آسیاں۔ اس واسطے پہاڑی دا منشی پریم چند کون آسا؟ اسدا فیصلہ ہونا حالیں باقی ہے فروی کیاں ساتھیاں دا خیال ہے کہ غلام مصطفی پچھی پہاڑی دے پہلے افسانہ نگار ہیں۔“

راجہ صاحب غلام مصطفی پچھی کو پہلا افسانہ نگار من دے ہیں۔ جد کہ حقیقی طور تے خود راجہ صاحب ہی پہلے افسانہ نگار ثابت ہو گئے ہیں۔ میاں کریم اللہ قریشی اس دور دے کجھ افسانہ نگاراں دے ناں دتے دے ہیں۔ اوہ لکھدے ہیں:

”1978ء تھیں 1986ء تکر پہاڑی ادارات بچ چھپنے والے استاد تہ

شیرازے بچ جنہاں افسانہ نگاراں دے افسانہ چھپدے رہے اُن دے ناں ہیں: راجہ نذر بونیاری، غلام رسول آزاد، شہباز راجوری، محمد نور اللہ قریشی، محمد سرور ریحان، اقبال شال، اقبال نازش، ماسٹر شاہ محمد، زینت فردوس زینت، نثار راہی، میاں کریم اللہ قریشی، سید محمد یوسف نسیم، مظفر احمد ظفر، پیرزادی ملکہ خورشیدہ، پیرزادہ اشرف علی اشرف، پیرزادہ لیاقت علی چراغ، شہناز پاکیزہ، ذریں آرا معصوم، خوشد یو مینی، آزاد احمد آزاد، ظفر اقبال خان، میر جہانگیر عالم جہانگیر، سید مہر علی گیلانی، محمد ایوب تنیم، میر محمد صادق گل، کملیش مینی، نذیر حسین انس، سردار بیکم سنگھ راہی، ملک دولت حسین آزاد، عبد الحمید خان کرناہی، مہر النساء پروین، محمد ایوب قریشی، محمد اعظم حسرت، کیول شرماء، سردار عبید احمد خان، عبدالرحمن مغل، رگھیر چندر نام، رتن سنگھ کنول، بھوشن لال بھوشن، بشیر بشر، میاں محمد اشرف زاہد، یعقوب خان، ایم غلام رسول، پیر محمد شریف نازکی، اچھوپال، انیس ہمدانی، خان محمد اسلم، عقاب کرناہی، میر عالم درد، ایم رشید، غریب سنگھ بابلی، لودھی بلال احمد، محمد اقبال تھنوی، عبدالرشید بانڈی پوری، نذیر احمد نذیر، ظفر



اقبال ملدیال کرناہی، عبدالجید بانڈے، محمد شبیر گیلانی، ماسٹر بشیر احمد آزاد، جوگیندر سنگھ شان، سمندر خان، فاروق انوار مرزا، مجنون بونیاری، غمگین بشیر، محمد عبداللہ اعوان، غلام قادر ملک، ظہور احمد منہاس، محمد فاروق قریشی، صادق ملک درہالوی، سید زاہد حسین گیلانی، شیخ شبیر احمد، غلام مصطفیٰ پنچھی، راجہ شاہد شجاعت، پروفیسر گورچرن سنگھ گلشن، عبدالرشید غمگین، عبدالہادی دلبر، محمد شفیع صابر تہ سید انور سلیم۔ سترتھیں زیادہ انہاں افسانہ نگاراں بچوں اکثریت غیب ہوگئی ہے۔ جدکہ 1987ء دے بعد نویں حوصلے تہ دم خم دی مالک ہک نویں جماعت کا چھڑے کونج کے اس مدان نچ لتھی ہے جنہاں بچوں حیدر ندیم، مولوی شبیر احمد شمس، پرویز مانوس، محمد مقبول ساحل، عبدالواحد منہاس، نعیم کرناہی تہ زبیر قریشی ہور خاص اُچی اڈاری تے سئی ہوندے ہین۔“

جیہڑے ناں انہاں سطران نچ آئے ہین انہاں بچو یقینی طور تے نچ سارے ناں پہاڑی افسانے نچ اوپرے ہین۔ میاں صاحب راجہ صاحب دی تردید کردیاں ہونیاں وضاحت کیتی ہے کہ پہاڑی افسانے تے اپنی گل مکائے تھیں پہلیاں ہک وار فرایہہ وضاحت ضروری سمجھداں جے غلام مصطفیٰ پنچھی صاحب ہوراں کو کسے پیارے سُن اپنے کسے خیالی، فرضی یا اصلی یزید دے بعض نچ پہاڑی دا پہلا افسانہ نگار بنائے دی فضول کوشش کیتی ہے جدکہ حقیقت ایہہ ہے جے اکیڈمی نچ پہاڑی شعبے دے قیام دے ٹھیک نو سال بعد 1987ء نچ شیرازے دے اٹھی جلد دے تریئے تہ چوتھے شمارے نچ ترتیب وار ”قربانی“ تہ ”بجٹ“ دے عنوان تے اُندے دو افسانے چھپے۔ اسدا مطلب ایہہ ہو یا جے اَساں کو پنچھی صاحب دیاں افسانیاں واسطے نو سال اڑکینا پیا۔ ماہڑا خیال ہے اس وضاحت دے بعد کسے غلط فہمی دی گنجائش نیہہ رہندی تہ نہ ذہنی چاہیدی ہے۔“ اسراں پہاڑی تخلیقی ادب نال افسانہ دی ابتدائی ہوئی ہور ایہہ اج اپنیاں منزلاں ٹپدیاں ٹپدیاں موجودہ منظر نامے تے اپنا سکہ منال رہیا ہے۔



## پہاڑی زبان بچ ترجمے دی روایت

ترجمے دا عمل زبانوں دی ترقی واسطے نہایت ہی ضروری عمل ہے۔ کسے وی زبان دے علمی سرمائے ہو اُس دے ادب دے باہدے واسطے ترجمے بچ ضروری تہ مفید عمل ہے۔ باہمی روادا دی دے اصولاں دے تحت دُنیا دیاں مختلف زبانوں دے مشترکہ فائدے واسطے ایہہ عمل لازم ہے۔ ترجمے دا عمل وی شاید اتنا ہی پُرانا ہے جتنی زبانوں دی تاریخ ہے۔ ترجمے دا عمل اُس ویلے شروع ہو یا ہو سی جدوں انسان سُن سماج بچ رابطے دی مجبوری دے تحت پہلے پہل مترجم دی مدد کھندی ہو سی ہو فرجدوں کسے زبان سُن تحریری صورت اختیار کیتی ہو سی اُس ویلے ترجمے تحریری صورت بچ پیش ہو یا ہو سی۔

پہاڑی زبان دے جدید ادب بچ ترجمے دی شروعات مختلف تحقیقی تہ علمی مضامین، مقالے وغیرہ دویاں زبانوں تھیں پہاڑی بچ منتقل ہونے نال ہوئی ریڈیو نشریات واسطے وی مواد ترجمہ کرنے دی لوڑ پئی۔ اسراں پہاڑی بچ ترجمہ نگاری دے سفر دی ابتداء ہوئی۔ ترجمہ کاری دے سلسلے بچ ریاستی کلچرل اکیڈمی دے پہاڑی شعبے غیر معمولی کم کیتا ہے۔ مختلف زبانوں دے اہم علمی تہ ادبی مواد کو شعبے سُن پہاڑی بچ ترجمہ کراں کے اس کو ”شیرازہ پہاڑی“، ”استادب“ وغیرہ شماریاں بچ شائع کرنے دا کم شروع کیتا ہو اسی دے نال پہاڑی بچ ترجمے دی شاندار شروعات ہوئی۔ جیہڑی اس ویلے تک اپنے شباب تہ بچی دی کوشش ہے۔ ایہہ روایت برقرار ہے ہو اگے بدھ رہی ہے۔ ترجمے دا سلسلہ اگے اگے تڑنے نال پہاڑی زبان وادب کو کافی فائدہ ہو رہیا ہے۔ اکیڈمی سُن اس کوشش دے تحت شروع بچ دانشوراں ماہرین لسانیات، ادبیاں تہ محققین دے مضامین تہ مقالے پہاڑی بچ ترجمہ کیتے۔ جنہاں بچ غلام حسین اظہر، پی این پشپ تہ محمد یوسف ٹینگ وغیرہ شامل آسے۔

پہاڑی شیرازے دے کچھ شمارے جزوی طورے تے ترجمے تے مشتمل رہے۔ جد کہ کہیں شماریاں دا تحقیقی مضامین والا حصہ مکمل طور اُپر ترجمے تے مشتمل رہیا ہے۔ مثال دے طور اُپر شیرازہ جلد 12 سال 1990ء تا تاریخ نویسی نمبر 97-1996ء شاہ ہمدان نمبر، کشمیری لوک ادب نمبر، مولانا رومی نمبر، ثقافت نمبر دے علاوہ جلد ۲۳ شمارہ ۵-۶ جلد وغیرہ وغیرہ۔

ترجمے دے عمل کو اگے لُور دیاں کلچرل اکیڈمی سُن ادبی تہ علمی فن پاریاں دا جزوی ترجمہ شائع کرنے دا کم کیتا۔ اس کوشش دے تحت قابل ذکر تعداد پنج مواد پہاڑی پنج منتقل مثلاً سیف الملوک اُپر تحقیقی مقالے تہ کاثر انسائیکلو پیڈیا وغیرہ۔ افسانوی ادب تے مختلف تحقیقی مقالے ہور کہانیاں دے پہاڑی ترجمے اُپر مشتمل کتاب ”ہانی کہانی نمبر 2008ء پنج شائع ہوئی۔ اس پروجیکٹ دے تحت اُردو، کشمیری، گوجری، پنجابی، ڈوگری تہ ہندی کہانیاں دے ترجمے 346 صفحات دی پہاڑی پنج منتقل ہوئے۔ مذکورہ بالا عمل دے تحت تہ ادبی مواد پہاڑی کو دستیاب ہوندا رہیا ہور اگے لُور دیاں پہاڑی ترجمہ نگاری دے میدان پنج ہک متبرک کم وی ہویا۔ جس دے تحت کلام پاک پہاڑی زبان پنج ترجمہ ہویا ہور ایہہ کم اُس ویلے ہویا جدوں پہاڑی پنج ترجمہ نگاری دا عمل کافی اگے بدھ گیا دا آسا۔ اس تھیں پہلاں کہ باقی ترجمے کماں دا ذکر ہووے۔ دوگلاں کلام پاک دے ترجمے بارے کرنیاں مناسب سمجھدا ہاں ریاستی کلچرل اکیڈمی دے پہاڑی شعبے کو ایہہ سعادت نصیب ہوئی کہ کلام پاک کو پہاڑی زبان پنج منتقل کر کے پہاڑی قبیلے کو ہک تحفہ دتا۔ ایہہ پہاڑی زبان واسطے برکت ہور بحث فخر ہے ہور شعبہ داد تحسین دا مستحق ہے۔ پہاڑی زبان پنج کلام پاک کو منتقل کرنے دا کم مفتی شفیق الرحمن خان قاسمی ہوراں کو نصیب ہویا، موصوف کلچرل اکیڈمی دے عربی شعبے دے سربراہ ہن۔ پہاڑی قبیلے نال تعلق رکھدے ہن ہور باصلاحیت عالم ہن۔ ایہہ ترجمہ کلچرل اکیڈمی سُن سال 2011ء بمطابق 1432ء پنج شائع کیتا۔ اس نسنے دے صفحات دی تعداد 911 ہے۔ اکیڈمی دی جیہڑی ٹیم اس مقدس کم پنج شامل رہی۔ اُس پنج اُس وقت دے سیکریٹری اکیڈمی ظفر اقبال منہاس صاحب، ڈاکٹر فاروق انوار صاحب، نعیم کرناہی صاحب اس تھیں علاوہ سید اقبال ملنگا می سابق چیف ایڈیٹر پہاڑی وی اس کم پنج

شامل رہے۔ کمپوزنگ ڈاکم بڑی خوبصورتی نال شعبے دے ہونہار کمپوزرا احمد بصیر بشپرسن کیتا۔ اس نئے دی پرنٹنگ قاف پرنٹرس سرینگر دے حصے نچ آئی۔ چھپائی بڑی دیدہ زیب ہے ہور معیاری کاغذ استعمال ہو یادا ہے۔

ترجمہ آسان عبارت نچ ہے۔ مفتی شفیق الرحمن ہوراں دلجہ کرنا ہی پہاڑی والا ہے۔ عبارت دا مفہوم سمجھنا مشکل نیہ۔ نمونہ دکھو!

### سورۃ الکوثر

”شروع اللہ دے نال جیہڑا بے حد مہربان مچ رحم والا ہے۔

اے نبیؐ بے شک آساں کوکوثر عطا کیتی۔ لہذا تئیں اپنے رب واسطے نماز پڑھو ہور قربانی کرو۔ یقیناً تئیں اڈنن ہی بے نام و نشان رہسی۔“ (سورۃ الکوثر)

کلام پاک دے اس ترجمے بارے پہاڑی دے ہک معتبر ادیب تہ محقق جناب میر حیدر ندیم ہوریں لکھدے ہین:

”قرآن پاک دے پہاڑی ترجمے کو پڑھیاں اس گل دا احساس ہوند اے کہ اس مشکل تہ صبر آزما کم نچ وی اللہ پاک دی نگہبانی، رحمت تہ توفیق پل پل مفتی شفیق الرحمن ہوراں دی شامل حال رہی۔ ترجمے کو آسان تہ با محاورہ انداز نچ پیش کیتا گیا دا ہے۔ اس عظیم کلام دے معنی تہ مفہوم کو من عن اپنی ماہ بولی نچ منتقل کیتا گیا ہے۔

(شیرازہ پہاڑی اگست 2020 صفحہ 28)

پہاڑی زبان نچ کلام پاک دا ایہہ مکمل ترجمہ ہے ہور اس دے ملک نچ ایہہ پہلا پہاڑی ترجمہ ہے۔ سُننے نچ آیا ہے کہ سرحد دے پار محمد شاد ہوراں کلام پاک دا پہاڑی ترجمہ کیتا ہے راجہ نذر بونیاری ہوراں دے مطابق کلام پاک دا منظوم ہندکو ترجمہ اُس پار ہو یادا ہے ہور ایہہ ترجمہ عبدالغفور ملک ہوراں کیتا ہے۔

کلام پاک دایہہ پہاڑی ترجمہ پہاڑی زبان بچ سچرا اضافہ ہے۔ سیرت پاک اُپرینی کتاب کاروان مدینہ“ دا ترجمہ پہلے ہی ہو گیا دا اَسا۔ ایہہ کتاب مولانا سید ابوالحسن ندوی دیاں تقریریاں دا مجموعہ ہے۔ جس کو پہاڑی دے نامور ادیب تہ دانشور جناب ظفر اقبال منہاس ہوراں پہاڑی بچ منتقل کیتا ہے۔ اس تھیں علاوہ سیرت پاک اُپر ہور ہک کتاب جس دا ناں محمد ہے ہور ایہہ کتاب مارٹن لنگس Martin langas سُن لکھی ہے۔ اس دا ترجمہ پہاڑی بچ ظفر اقبال منہاس ہوراں ہی کیتا ہے۔ خلیفہ، دوم سیدنا فاروق اعظم بارے کتاب دے ترجمہ کاروی میر حیدر ندیم ہین۔ تاریخی کتاب راج ترگنی کووی پہاڑی زبان بچ پیش کیتا گیا ہے ہور ایہہ کم نامور شاعر تہ محقق جناب ڈاکٹر مرزا فاروق انوار ہوراں انجام دتا ہے۔ سیرت النعمان دا ترجمہ راجہ نذر بونیاری ہوراں کیتا ہے۔

تاریخ حسن دیاں چٹاں جلدوں دا ترجمہ وی پہاڑی بچ ہو گیا دا ہے۔ تفصیل آگے ملاحظہ فرمایو۔ ”الف لیلیٰ ہزار داستان وی پہاڑی زبان بچ ترجمہ ہوگی دی ہے۔ ایہہ ترجمہ غلام ربانی اعوان تہ بشیر انساء بشارت ہوراں کیتا ہے۔

تاریخی نوعیت دی ہک ہور کتاب ”کتاب الہند“ ہے۔ ایہہ شہرہ آفاق تصنیف مشہور عالم تہ فلسفی ابوریحان البیرونی دے قلم دا کمال ہے۔ دُنیا دی کئی زباناں بچ ترجمہ ہوئی اس کتاب کو مرحوم محمد مقبول ساحل ہوراں پہاڑی داروپ دتا ہے مذکورہ کتاب دے ترجمہ دا نمونہ دکھو:

”اگر کوئی شخص جس کو قدرتی طور حکومت کرن دی خواہش ہووے ہور اپنی لیاقت ہور کردار دی وجہ نال اوہ حکومت دا حق رکھدا ہووے جس دی رائے ہور ارادے بچ استقلال ہووے۔ جس کو خوش قسمتی نال مشکل وقتاں بچ عوام دی تائید و حمایت وی حاصل ہووے۔ اگر اوہ شخص سیاسی ہور سماجی زندگی دا نواں نظام قائم کردا ہے تہ ایہہ نظام اُنہاں لوکاں واسطے جہاں واسطے ایہہ قائم کیتا دا ہے۔ مضبوط تھیں مضبوط تر ہوندا ہے۔“

(کتاب الہند پہاڑی ترجمہ صفحہ 25)

فارسی دے کلاسیکی ادب دی شہرہ آفاق تصنیف ”گلستان سعدی“ دا پہاڑی ترجمہ پہاڑی زبان و ادب، انتہائی قابل قدر کم ہے شیخ سعدی شیرازی ہوراں دی اس معروف تصنیف دا ترجمہ کافی زبانان پنج ہو گیا۔ پہاڑی زبان گلستان سعدی دا ترجمہ پہاڑی دے قدردان تہ محبت جناب محمد سلیم بیگ ہوراں کہتا ہے۔ ایہہ ترجمہ اُس ویلے سامنے آیا جدوں 1994ء پنج محمد یوسف ٹینگ صاحب سیکریٹری اکیڈمی آسے۔ ایہہ ترجمہ کافی اہمیت دا حامل ہے ہور اس اہمیت دا اندازہ ٹینگ صاحب ہوراں کو آسا۔ اس واسطے اس پاسے توجہ ہوئی۔ گلستان سعدی دے پہاڑی ترجمے بارے محمد یوسف ٹینگ صاحب لکھدے ہین:

”ماضی قریب میں ہمیں کالجوں بتایا میں جاتا تھا کہ کسی ملک کی صنعتی ترقی

کا اندازہ اس بات سے لگایا جاتا ہے کہ وہاں کس قدر سلفورک ایسڈ خرچ کیا جاتا ہے۔ میری رائے میں کسی زبان کی خوش حالی کا اندازہ اس بات سے کیا جانا چاہئے کہ اس میں شیخ سعدی شیرازی کی گلستان کا ترجمہ ہوا ہے۔“

(گلستان سعدی پہاڑی ترجمہ صفحہ 2)

گلستان سعدی دے پہاڑی ترجمے دا ہک نمونہ حاضر خدمت ہے

فارسی: از دست و زباں کہ بر آید

پہاڑی: ہتھ ہور زبان تھیں کوئی کم وی ہوسکدا ہے۔

فارسی: کز عہدہ شکرش بدر آید

پہاڑی: اس تے خدا دے شکر دی ذمہ داری لازم ہو جلدی ہے

ترجمے دے عمل پنج کلچرل اکیڈمی دا زبردست رول رہیا ہے۔ جیہڑا کہ جاری و ساری ہے ہور ترجمے دیاں منصوبیاں دے تحت جیہڑا کم جاری ہے اُس تناظر پنج موجودہ چیف ایڈیٹر پہاڑی ڈاکٹر مرزا فاروق انوار ہوریں اس طراں آکھدے ہین:

”پہاڑی زبان نی ترویج نے حوالے نال ریاستی کلچرل اکادمی نے

جیہڑے منسوبے در دست لے انہاں پنج انگریزی، فارسی، عربی تہ اردو نیاں

بکھریاں بکھریاں عالمی شہرت یافتہ تخلیقات کی ترجمے نے ذریعے پہاڑی نے  
 قالب بچ بٹھالنے نامنصوبہ وی ہے جس نے تحت کہیں اک کتاباں اج تکر ترجمہ  
 ہوئی تہ منظر عام تے آئی چکیاں ہین تہ کہیں اک اس ویلے ترک ترجمے دے  
 مرحلے تھیں گذر رہیاں ہین۔ آئی چکنیاں تہ کئی اک اس ویلے ترجمے نے  
 مرحلیاں تھیں گزر رہیاں۔“

(بڈھا جناں تہ سمندر (ارسنٹ ہمینگ دے صفحہ 30)

کلچرل اکیڈمی دے ذریعے چھاپے گئے ترجمے دے کماں بچ ہک خوبصورت کم  
 رُباعیات عمر خیام دا منظوم ترجمہ وی شامل ہے۔ ایہہ ترجمہ فدا راجوروی ہوراں کیتا ہے ہور  
 ۲۰۰۳ء بچ شائع ہو یا کلام شیخ العالم دا پہاڑی ترجمہ وی ہک قابل ذکر کم ہے پہاڑی زبان دے  
 معتبر لکھاری تہ ایڈیٹر جناب نعیم کرناہی ہوراں شیخ العالم دے چٹا کلام کو ’بول انمول‘ دے ناں  
 نال 2014ء بچ شائع کیتا۔ ایہہ کتاب پہاڑی ترقیاتی تہ مشاورتی بورڈ دے ذریعے چھاپی گئی ہے۔  
 نعیم صاحب دا ایہہ کم ماہ بولی واسطے نہایت ہی قابل قدر کارنامہ ہے۔

تاریخ حسن نے ترجمے دا کم وی کلچرل اکیڈمی دے ذریعے ہو یا۔ ایہہ ترجمہ چواں  
 جلداں بچ دستیاب ہے پہلی جلد دا ترجمہ محمد شفیع خان تہ محمد عظیم خان ہوراں کیتا ہے دوئی جلد دا  
 ترجمہ محمد یوسف مسعودی، تیسری جلد دا ترجمہ خالدہ بیگم تہ چوتھی جلد دا ترجمہ مفتی شفیق الرحمن  
 ہوراں کیتا ہے۔ پہاڑی ترجمے دے کماں بچ بچ تنز، آندی میں چراغ۔ اہا لقرآن وغیرہ وی  
 قابل ذکر ہین۔ رُباعیات اقبال دا منظوم ترجمہ پہاڑی ادب بچ اہمیت دا حامل ہے ایہہ ترجمہ  
 اُستاد شاعر محمد عظیم خان ہوراں کیتا ہے ہور نئی طور تے چھاپ کے پہاڑی ادب بچ خوبصورت  
 باہد کیتا ہے۔ ایہہ ترجمہ اقرامی پہلی کیشنز دے ذریعے 2009ء بچ شائع ہو یا۔ نمونہ پیش ہے:

پہاڑی زبان بچ ترجمہ نگاری دے سفر بچ مضموناں، مقالیاں تھیں کہن کے نادلاں  
 افسانیاں تہ شاعری دے ترجمے ہوئے۔ ایہہ ترجمے پہاڑی ادب واسطے کارگر تہ مفید عمل دے طور  
 اُپر منے گیندے ہین۔ اس ترجمے نگاری دے حوالے نال کجھ کم مترجمین سُن ذاتی طور تے چھاپ

کے انجام دتا۔ کچھ مترجمین دی ہتھ بٹائی پہاڑی مشاورتی بورڈ وی کیٹی۔ بہر حال جس طراں وی ہو یا پہاڑی ادب بچ عصر حاضر دے علمی تہ ادبی خزانے دی خوشبو بچ گئی اتھے اس گل دا ذکر وی ضروری ہے کہ ترجمے دا زیادہ کم کلچرل اکیڈمی دے ذریعے ہی انجام پذیر ہو یا ہور ہو وی رہیا ہے۔ راجندر بونیاری ہوراں دی تحقیق دے مطابق اکیڈمی دے پہاڑی شعبے دے ذریعے صرف ناولاں دے ہی حسب ذیل ترجمے ہوئے۔ باقی کم اس تھیں الگ ہے۔ واضح رہوئے کہ ایہہ تفصیل ۲۰۱۲ء تک دی ہے۔

- ۱۔ ”دی اولڈ میں اینڈ دی سی“ (انگریزی) مصنف: ارنسلٹ ہیمنگ وے، مترجم عبدالرشید قریشی
- ۲۔ ”میدان عمل“ (اُردو) مصنف: منشی پریم چند، مترجم: محمد شفیع خان صابر
- ۳۔ ”تکست“ (اُردو) مصنف: کرشن چندر، مترجم: محمد شفیع میر
- ۴۔ ”مٹی کے صنم“ (اُردو) مصنف: کرشن چندر، مترجم: خوش دیو میننی
- ۵۔ ”دل دید“ (اُردو) مصنف: ویدراہی، مترجم: ظفر اقبال منہاس
- ۶۔ ”سری کانت“ (بنگالی) مصنف: سرت چندر چٹرجی، مترجم: شیخ ظہور الدین
- ۷۔ دیو داس (بنگالی) مصنف: سرت چندر چٹرجی، مترجم: شیخ آزاد احمد آزاد
- ۸۔ ”الکسٹ“ (انگریزی) مصنف: پاؤلو کوہلو، مترجم: ملک شفیق عارث
- ۹۔ ”اگنا ٹیڈ مائنڈز“ (انگریزی) مصنف: اے پی جے عبدالکلام، مترجم نثار راہتی

اگر پہاڑی بچ ترجمہ نگاری دا بغور جائزہ کہنا تاں پتہ لگدا ہے کہ زیادہ تر کم کلچرل اکیڈمی دے حصے بچ ہی آیا ہور اکیڈمی سن وقتاً فوقتاً اس عمل کو جاری رکھیا۔ اکیڈمی دے اس کم تھیں حوصلہ افزائی دا ہک رُججان وی آساں دے لکھاریاں بچ پیدا ہو گیا۔ جس دے زیر اثر کجھاں لکھاریاں ذاتی کوشش نال ترجمے چھاپ کے پیش کیتے ہور اس طراں پہاڑی ادب دی باڑی بچ رنگ برنگے پھل دسن لگے۔ مجموعی طور تے نادم تحریر راقم دے علم بچ ترجمہ نگاری ہے۔ اُس دی تفصیل حسب ذیل ہے۔



کچھ لکچرل اکیڈمی دے ذریعہ ترجمے و اکم حسب ذیل ہے۔	
۱۔ قرآن مجید	مفتی شفیق الرحمن قاسمی
۲۔ کاروان مدینہ	ظفر اقبال منہاس
۳۔ پٹیو دیاں چٹھیاں تہو دے ناں	ظفر اقبال منہاس / نذیر احمد مسعودی
۴۔ لیل دید (ناول)	ظفر اقبال خان
۵۔ الف لیلی ہزار داستان	غلام ربانی اعوان / بشیر انساء بشارت
۶۔ گلستان سعدی	محمد سلیم بیگ
۷۔ سیرت العثمان	راجندر بونیاری
۸۔ فاروق اعظم	میر غلام حیدر ندیم
۹۔ محمد (مارٹن لگس)	ظفر اقبال منہاس
۱۰۔ مثنوی مولانا روم (چھ جلدوں)	ڈاکٹر صابر مرزا
۱۱۔ شکست (کرشن چندر)	محمد شفیع میر
۱۲۔ دیوداس (ناول)	شیخ آزاد احمد آزاد
۱۳۔ سری کانت (ناول)	شیخ ظہور
۱۴۔ اُتھیلو (ناول)	سید آصف شاہ
۱۵۔ دی اولڈ مین اینڈ دی سی (ناول)	عبدالرشید قریشی
۱۶۔ کتاب الہند	محمد مقبول ساحل
۱۷۔ تاریخ حسن جلد: ۱	محمد شفیع خان / محمد عظیم خان
۱۸۔ تاریخ حسن جلد: ۲	محمد یوسف مسعودی
۱۹۔ تاریخ حسن جلد: ۲	خالدہ بیگم
۲۰۔ تاریخ حسن جلد: ۴	مفتی شفیق الرحمن قاسمی
۲۱۔ حکایات رومی	نشاط افروز نعیم

۲۲۔ اُم الکتاب	مجرّوح ملنگامی
۲۳۔ راج ترنگنی	ڈاکٹر مرزا فاروق انوار
۲۴۔ کشمیران سن لائٹ اینڈ شیڈس	نثار راہی
۲۵۔ طوطا مینا	سہجاش رائیزادہ
۲۶۔ اگنا ٹڈ مائنڈز	نثار راہی
۲۷۔ مٹی کے صنم	خوش دیوینی
۲۸۔ کنگ لیئر	سید آصف شاہ
۲۹۔ تاریخ فرشتہ (دو جلدوں)	صفیہ رسول
۳۰۔ الکمست (ناول)	ملک شفیق عارش
۳۱۔ مائی ایکسپرنس و ڈر تھ	محمد ایوب میر
۳۲۔ دی ویلی آف کشمیر	محمد سرور ریحان
۳۳۔ اُم الکتاب	مجرّوح ملنگامی
۳۴۔ رباعیات عمر خیام	فدرا راجوری
۳۵۔ رباعیات اقبال	بشیر النساء بشارت

مندرجہ بالا فہرست انہاں کتاباں دی ہے جیہڑیاں کلچرل اکیڈمی دے پہاڑی سیکشن دے ذریعے ترجمہ ہونیاں ہین۔ اس فہرست بچ اضا نے دی وی گنجائش ہے۔ اپنی ذاتی کوششاں دے ذریعے وی لکھاریاں سُن تر جھے چھاپے۔ اس تھیں علاوہ پہاڑی مشاورتی بورڈ دے ذریعے وی کم ہویا۔ تر جھے دا جیہڑ اکم انہاں دُواں صورتاں بچ ہویا اُس دی تفصیل کجھ اس طراں ہے۔ ایہہ تفصیل راجہ نذر بونیاری ہوراں 2021ء بچ مُرتب کیتی ہے۔

۱۔ رباعیات اقبال (منظوم ترجمہ)	محمد عظیم خان
۲۔ سانجھے درد (کشمیری افسانیاں دا مجموعہ)	پرویز مانوس
۳۔ اگ نے پر (وگلس آف فائیر)	پرویز مانوس

۴۔ اگ نے پہنامبوٹ (ناول)  
۵۔ سانجھی سوچ (کشمیری افسانیاں دا ترجمہ)  
۶۔ بول انمول (کلام شیخ العام)

پرویز مانوس  
پرویز مانوس  
تعمیر کرنا ہی

۷۔ ستھیالی (مختلف زبانوں دے افسانیاں دا پہاڑی ترجمہ) عبدالواحد منہاس  
پہاڑی بچ ترجمے دا جیہڑا کم ہو یا ہے اُس کو دکھ کے اندازہ ہو سکدا ہے کہ واقعی آساں  
دے لکھاریاں مابولی دے ادب کو امیرتہ مالدار بنانے بچ کافی دلچسپی رکھدی ہے ہور امید ہے کہ  
اگے وی ایہہ کم زور نال جاری رہسی۔ اس موضوع پر کافی لکھنے دی گنجائش ہے۔ ہو سکدا ہے کہ  
کجھ چیزاں رہ گیاں ہوون۔ ماہری کوشش کو اگے بدھائیو۔



## کلام خداوندی

قرآن مجید علم و اسمندر، حکمت و اخزانہ، سراپا ہدایت تہ معرفت و اسرچشمہ ہے، قرآن مجید پاک بزرگ و برتر کتاب ہے۔ ایہہ مقدس کلام انساناں دی ہدایت واسطے، خلافت و آبادکاری دے فرائض دی یادداشت واسطے نازل کیتا گیا۔ قرآن پاک داولاں پنج محفوظ ہونا، عقل پنج معانی و اجمع ہونا اس گل دی ضمانت ہے کہ ایہہ کلام بے مثل تہ بے مثال ہے۔ قرآن مجید ہر پہلو پنج معجزہ ہے۔ الفاظ پنج، نظم و اسلوب پنج، ہدایت و اثر انگیزی پنج، علوم و فنون پنج، تعلیم و تربیت پنج، تطہیر و تزکیہ پنج، ماضی، حال و مستقبل پنج، ہر اداتہ ہر طرز پنج خداوندے قدوس و امقدس معجزہ ہے۔

قرآن مقدس ہر قسم دے اختلاف و تضاد، نفی و تناقض تھیں معجزانہ طور تے محفوظ ہے۔ وحی الہی اک نویں زندگی ہے۔ جیہڑی مدہوش عقل کو بیدار کردی ہے۔ قرآن مقدس پنج اللہ تعالیٰ نبی رحمت کو ایہہ پیغام دتا اے نبی! اُمت کو ایہہ پیغام پیش کرو کہ قرآن پنج غور و فکر کرو۔

(سورۃ سبأ: آیت نمبر ۴۶)

تمام مخلوقات دی تخلیق عبث تہ بے کار ہرگز نیہہ۔ اللہ تعالیٰ دا ارشاد ہے کہ زمین و آسمان تہ ہور جو کجھ دُنیا پنج پیدا کیتا گیا بے کار نیہہ قرآن مجید پنج عقلی غور و فکر دی کھلی دعوت ہے۔ دین اسلام عقل و تدبیر کو دینی و احباب پنج شمار کیتا ہے ہور عقلی و طائف دی سرگرمی کو خدائی فریضہ قرار دتا ہے۔ قرآن مجید اندر تہ بردی دعوت چار مقامات تے ظاہر ہے۔

سورۃ القصص..... آیت نمبر ۲۹      سورۃ النساء..... آیت نمبر ۸۲

سورۃ المؤمنون..... آیت نمبر ۶۸      سورۃ محمد..... آیت نمبر ۲۲

حضرت عائشہؓ دی روایت ہے کہ سورۃ آل عمران آیت نمبر ۱۹۰ تہ 191 نازل ہوئی تہ نبیؐ روپیئے تہ فرمایا تباہی، بربادی اُس شخص دی جیہڑا قرآن دی تلاوت کرے تہ فرغور و فکر نہ کرے۔

قرآن مجید عقل دی زبان بچ انسان کو خطاب کہتا۔ اسی واسطے کافراں اپنی عقل دی گواہی تسلیم نہ کیہتی۔ قرآن مجید خلق خدا دی ہدایت واسطے علوم و معارف دے اوہ اصول بیان کیہتے، جہاں دی نظیر روئے زمین دے تمام علماء و باء فلاسفر قانون دان، ماہرین اخلاقیات بیان کرنے تھیں قاصر ہیں۔

اس مقدس کتاب بچ کوئی کمی بیہ، سورۃ، انعام ۳۸ آیت نمبر۔ ۱، اس پرفتن دور بچ اصل ایمان ہر قسم دی مصیبت بچ گرفتار ہے۔

سکون دا متلاشی، زندگی بچ ہر موڑ تے بے یار و مدگار۔ جس دی بنیادی وجہ طرز زندگی قرآنی اصول و ضوابط دے خلاف گزارنا ہے ورنہ اس گل تے اسدا ایمان ہے کہ:

قرآن دا نہ کوئی متبادل نہ بدل ہے

قرآن ہی ہر نقطہ دشوار دا حل ہے

مگر ایہہ گل روز روشن دی طراں عیاں ہے کہ جس وقت توڑیں افضل ایمان اپنے معاملات، اخلاقیات، معاشرات، عبادت و عقائد میں قرآنی تعلیم دے مطابق پیش نہ کرسی۔

ناکامی مقدر بچ قلم بند ہے آؤ اسیں ایہہ عہد کراں کہ رب دے دربار بچ سچی توبہ کر کے قرآن کو اپنا امام تسلیم کر کے، اللہ دے حکم اگے سر خم کرے۔ اللہ دے احکام، نبی پاک دی تعلیم، نبی پاک دے مبارک طریقیاں دے مطابق زندگی گزارنے دی کوشش کراں۔ اسی بچ دُنیا و آخرت دی کامیاب ہے۔ وقت دی اشد ضرورت ہے کہ اوّل وقت بچ اس دائمی معجزے یعنی کتاب اللہ بچ تدبر و تفکر کراں۔ ونہ اَساں دا حال وی باقی تو ماں تھیں مختلف نہ ہوسی۔ اپنے تمام مسائل دا حل قرآن بچ تلاش کراں بیہ تہ زندگی دے تمام شعبہ جات کو قرآن دے زاویہ نگاہ نال دکھاں تہ سکون طلب زندگی میسر ہوسی۔ اللہ تعالیٰ پوری اُمت کو قرآن و سنت دے مطابق زندگی گزارنے دی توفیق عطا کرے۔ آمین۔

نزول قرآن:

نبی اکرم ہوراں دی ذات اقدس تے مختلف طریقیاں دے نال وحی نازل ہوندی آسی۔ اگھنٹی جی آواز ظاہر ہوندی آسی۔ اس طریقے دی وحی تے نبی بہت زیادہ بوجھ محسوس

کردے سن۔

- ۲۔ فرشتہ انسانی صورت نچا ایندا آسا۔ ہور اللہ تعالیٰ دا پیغام پیش کرد آسا۔ عموماً حضرت جبرائیلؑ مشہور صحابی حضرت دے دمیہ کلبی صورت نچا ایندے آسے۔
- ۳۔ حضرت جبرائیلؑ اپنی اصل صورت نچا تشریف فرما ہوندے آسے۔
- ۴۔ بلا واسطہ اللہ تعالیٰ حضرت نبی اکرمؐ ہوراں نال ہم کلام ہوئے۔ ایہہ صرف معراج دے موقعے تے ہويا۔
- ۵۔ حضرت جبرائیلؑ آپ ﷺ دے سامنے آئے بغیر لب مبارک تے کلام الہی القاء کر رہے سن۔

### تاریخ نزول قرآن مقدس

ماہ رمضان دی اک مبارک رات بڑی لیلۃ القدر دے نال مشہور ہے۔ لوح محفوظ تھیں آسمانی دُنیا تے قرآن مقدس نازل کیتا۔ فر اُس دے بعد حسب ضرورت تھوڑا تھوڑا نبی رحمت تے نازل ہوندا رہیا۔ تقریباً ۲۳ سال نچا قرآن مقدس مکمل نازل ہويا۔ قرآن مقدس دا تاریخی نزول اُس وقت ہويا جس وقت آپؐ دی عمر مبارک ۴۰ سال آسی۔ قرآن مقدس دی ابتدائی آیات مقدس جیہڑی غار حرا اندر نازل ہويا۔ سورہ علق دیاں ہین۔ اس پہلی وحی دے بعد کافی مدت تک وحی دا نزول بند رہیا۔ ترے سال دے بعد سورہ المدثر وی مہینہ ابتدائی آیات نازل ہوياں۔ اس دے بعد نبی اکرمؐ دی وفات تک وحی دا سلسلہ تدریجی طور تے جاری رہیا۔ غرض تقریباً ۲۳ سال تک وحی دا سلسلہ جاری رہیا ہور قرآن مقدس مکمل نازل ہويا۔

### حفاظت قرآن

جسراں آساں ذکر کیتا کہ قرآن مقدس اک دفعہ مکمل نازل نیہہ ہويا۔ بلکہ ضرورت ہور حالات دے اعتبار نال مختلف آیات نازل ہوئی۔ قرآن کریم وی حفاظت واسطے سب تھیں پہلے حفظ قرآن تے زور دتا گیا۔ چنانچہ خود نبی اکرمؐ وحی دے وقت الفاظ کو دُہراندے سے۔ تاکہ اصل طراں یاد ہو چھن۔ اس اُپر اللہ تعالیٰ وحی نازل کیتی۔ جے عین نزول وحی دے وقت جلدی جلدی الفاظ دُہرانے دی ضرورت نیہہ۔ بلکہ خود خواوند کریم آپؐ ایسا حافظہ پیدا کرسی، کہ قرآن مقدس آپؐ گویا درہسی۔ سورتہ الاعلیٰ۔ پارہ نمبر ۳۰ آیت نمبر 06

سنقرءك فلا تنسى عنقریب اس ٹساں کو یاد کرساں ٹسیں نہ پوسو۔ اس طراں قرآن مقدس دا پہلی حافظ خود بنی پاک ہیں۔

قرآن کریم دی حفاظت واسطے نبی اکرمؐ ہوراں تحریر داوی خاص اہتمام کیتا۔ چنانچہ نزول وحی دے بعد آپؐ کا تبین تھیں تحریر وحی کرواندے سے۔ اس زمانے نبیؐ کا غنڈ دستیاب نہ آسا، اس واسطے پتھراں تے کھجور دی شاخاں تے، درختاں دے پتیاں تے، جانوراں دی ہڈیاں تے تحریر کرواندے سے۔ کاتبین وحی اندر حضرت ابو بکرؓ، حضرت عمرؓ، حضرت عثمانؓ، حضرت علیؓ، حضرت زید بن ثابتؓ، حضرت ابی بن کعبؓ، حضرت زبیر بن عوامؓ، حضرت معاویہؓ دے اسماء گرامی قابل ذکر ہیں۔

### فضائل قرآن حدیث دی روشنی نبیؐ

۱۔ نبی رحمتؐ دا ارشاد مقدس ہے۔ قرآن داما ہر جس کو قرآن مقدس خوب یاد ہووے ہور خوب تلاوت کردار ہوے، اس دا حشر روز قیامت فرشتہ دے نال ہوسی۔ (بخاری)

۲۔ قیامت والے دن صاحب قرآن کو آکھے جلسی، قرآن پرھدا کچھ ہور جنت دے درجات طے کردا کچھ۔ اس طریقے نال پڑھ جسر اں دنیا دے اندر تلاوت کردا ہیں۔ بس آخری آیت تھوڑے مقام دی انتہا ہے۔ (مسلم)

۳۔ جیہڑا شخص قرآن مقدس پڑھسی ہور اُس تے عمل کرسی اس دے والدین کو قیامت والے دن اللہ تعالیٰ اک تاج عطا کرسی۔ جس دی روشنی دہنہہ دی روشنی تھیں وی زیادہ ہوسی۔ (ابوداؤد)

۴۔ فرمان نبیؐ ہے۔ قرآن دی تلاوت کردے رہو۔ واسطے کہ روز محشر قرآن تلاوت قرآن کرن والیاں دی شفاعت کرسی۔

۵۔ قرآن مقدس دی تلاوت تے اک حرف دے بدلے دس نیکیاں اللہ تعالیٰ عطا کرسی۔ درحقیقت قرآن اک بے عیب کتاب ہے۔ بے مثل بے مثالی، باکمال، لازوال، اس مقدس کلام دے متعلق کسی شاعر کہ خوب بیاں کیتا۔

قرآن مقدس دی بعض سورہ شریفہ دی فضیلت  
سورہ فاتحہ اللہ تعالیٰ دے غضب تھیں محفوظ رکھدی ہے

سورہ یسین	روز قیامت پیاس تھیں محفوظ رکھی
سورہ اخلاص	مناقت تھیں محفوظ رکھی
سورہ کافرون	موت دے وقت کفر تھیں محفوظ رکھی
سورہ فلق	حادثات تھیں محفوظ رکھی ہے
سورہ الناس	وسوسیاں تھیں محفوظ رکھی ہے۔
سورہ ملک	عذابِ قبر تھیں محفوظ رکھی
سورہ واقعہ	فکر و فاقہ تھیں محفوظ رکھی
سورہ کوثر	دُشمنوں دی دشمنی تھیں محفوظ رکھی ہے
سورہ مزمل	جیہڑا شخص اس سورہ شریفہ دی تلاوت کرسی ضرور زیارتِ نبیؐ

نصیب ہوئی (انشاء اللہ)

### قرآن مقدس دے متعلق ضروری معلومات

30	قرآن مقدس دے کل سپاریاں دی تعداد
114	قرآن مقدس دی کل سورتاں دی تعداد
540	قرآن پاک دے کل رکوعات دی تعداد
6666	قرآن پاک دی کل آیات دی تعداد
86430	قرآن پاک دے کل الفاظ دی تعداد
323760	قرآن پاک دے کل حروف دی تعداد
	قرآن پاک دی سب تھیں بڑی سورہ شریف سورہ البقرہ
	قرآن پاک دی سب تھیں چھوٹی سورہ شریف سورہ کوثر
14	قرآن مقدس پنج کل سجدریاں دی تعداد
07	قرآن مقدس پنج کل منزل دی تعداد
53243	زبردی تعداد



39582	زیردی تعداد
8804	پیش دی تعداد
1771	”مد“ دی تعداد
1243	”شد“ دی تعداد
105681	نقطیاں دی تعداد

حروف قرآن مقدس دی الگ الگ تعداد

48872	الف
11228	ب
1199	ت
1276	ث
3273	ج
973	ح
2416	خ
5642	د
4697	ذ
11793	ر
5891	س
2253	ش
2013	ص
1607	ض
1274	ط
842	ظ

92200	ع
2208	غ
8499	ف
6813	ق
9522	ک
3432	ل
26535	م
26560	ن
2556	و
1907	ھ
3720	لا
4115	ء
25919	ی

قرآن مجید خلقِ خدا دی ہدایت واسطے علوم و معارف دے اوہ اسلوب بیان کیتے جنہاں  
دی نظیر روئے زمین دے تمام علماء ادباء فلاسفر  
قانون دان، ماہرینِ اخلاقیات بیان کرنے نتھیں قاصر ہین۔  
اس مقدس کتاب بچ کوئی کمی نیہہ۔ سورۃ انعام آیت نمبر ۳۸ اُس پر فتن دور بچ اہل  
ایمان ہر قسم دی مصیبت بچ گرافتا ہے  
سکون دامتلاشی، زندگی بچ ہر موڑ تے بے یار و مدگار جس دی بنیادی وجہ طرز زندگی قرآن  
اصول و ضوابط دے خلاف زندگی گزارنا ہے ورنہ اس گل تے آساں دا ایمان ہے کہ  
قرآن دا کوئی متبادل نہ بدل ہے  
قرآن ہی ہر نقطہ و شوار داخل ہے

مگر ایہہ گل روز روشن دی طراں عیاں ہے کہ جس وقت توڑیں اہل ایمان اپنے معاملات ،  
 اخلاقیات ، معاشرات ، عبادات و عقاید عین قرآنی تعلیم دے مطابق پیش نہ کرسی ناکامی مقدر بچ  
 لکھی گئیسی ۔ آؤ اسیں ایہہ عہد کراں کہ رب دے دربار بچ توبہ کر کے قرآن کو اپنا امام تسلیم کراں ،  
 اللہ دے حکم آگے سرخم کر کے اللہ دے احکام ، نبی پاکؐ دی تعلیم نبی پاکؐ دے مبارک طریقیاں  
 دے مطابق زندگی گزارنے دی کوشش کراں ۔ اسی بچ دُنیا و آخرت دی کامیاب ہے ۔

وقت دی اشد ضرورت ہے کہ اوّل وقت بچ اس دائمی معجزے یعنی کتاب اللہ بچ تدبیر  
 و تفکر کراں ۔ ورنہ اَساں دا حال وی باقی اقوام تھیں مختلف نہ ہوسی ۔ اپنے تمام مسائل داخل قرآن  
 بچ تلاش کراں ، زندگی دے تمام شعبہ جات کو قرآن دے زاویہ نگاہ نال دکھاں تہ سکون طلب  
 زندگی میسر ہوسی ۔ اللہ تعالیٰ پوری اُمت کو قرآن و سنت دے مطابق زندگی گزارنے دی توفیق عطا  
 کرے ۔ آمین !



## پہاڑی زبان بچ خودنوشت دی روایت

ہک اچھوتی نظر

نثری اصناف بچ خودنوشت، سوانح نگاری یا سوانح حیات جیاں صنفان غیر افسانوی ادب دیاں اہم صنفان بچ شمار ہوندیاں ہین۔ خودنوشت یعنی اپنے بارے بچ لکھنے والا، اپنے حالات واقعات زندگی دیاں کھٹیاں مٹھیاں یاداں کو پاہٹ کا لوکاں دے سامنے بیان کرنے داناں خود نوشت ہے۔

خودنوشت ہک ایہجا مصوّر ہوندا ہے جیہڑا اپنی تصویر، اپنی زندگی دے حالات اپنی زبانی خود بیان کردا ہے اسکو انتخاب کرنے بچ پوری آزادی حاصل ہوندی ہے۔ اسکو سر برتی وی آکھے جلد ا ہے آپ بیتی بچ شاعر یا مصنف اپنے بچپن دے حالات تھیں کہن کا زندگی دیاں کھٹیاں مٹھیاں یاداں، دلچسپ واقعے، زندگی دے اتار چڑھاؤ کو تفصیل نال بیان کردا ہے۔ اسدے علاوہ اپنے خاندان دا ذکر وی کردا ہے۔ دراصل آپ بیتی ماضی کو پھلورنے داناں ہے۔ اس بچ جذبات دی ترجمانی وی کیتی جلدی ہے۔ اسدے علاوہ لوکاں دارویہ، اپنے فایدے ہوور نقصان دے بارے بچ تفصیل نال لکھیا جلد ا ہے۔ اس بچ جنس دی قید نیہہ ہوندی جتنا تگڑی دوئے آپ بیتی لکھ سکدے ہین جیہڑی گل شاعر یا مصنف آپ بیتی بچ خود بیان کردا ہے کوئی ہوور اتنی تفصیل نال نیہہ بیان کر سکدا۔ اس بچ آغاز ہوندا ہے۔ مثلاً پیدائش، بچپن دے حالات ابتدائی تعلیم خاندانی پس منظر، والدین دا ذکر اندی ہجرت وغیرہ وغیرہ بشکار لا حصہ تعلیم، بیاہ، نوکری، زندگی دے تجربات، اولاد، وغیرہ وغیرہ فراحتتام۔ اس بچ بڑھاپے دا ذکر پھلیاں یاداں، ساری زندگی دی پونجی سامنے رکھنے پیندی ہے غرض کہ اوہ جتنے سال دا ہوئی اس دے سامنے زندگی دیاں ساریاں یاداں، تجربات، احساسات جذبات ہوسن۔ آکسفورڈ انگلش ڈکشنری بچ خود

نوشت دے بارے بچ لکھیا گیا ہے جے The story of ones life written by  
 him یعنی کسی وی نفرادی کہانی اُسی دی اپنی زبانی Cassells encyclopedia of  
 literature بچ اس دی تعریف گجھ اس طراں کہیتی گئی ہے ”خودنوشت کسی انسان دی زندگی دی  
 اوہ روداد ہے جس کو اوہ خود بیان کردا ہے۔ اس بچ سوانح حیات دی کسی وی دوئی شکل تھیں زیادہ  
 صداقت دا ہونا بچ لازمی ہے۔ کیا بچ کتاب بچ مرکزی شخصیت اچھے گواہ دے طور تے پیش کیتے  
 جلدے ہین جہاں کو اوہ قلم بند کردا ہے۔“  
 جاسن دی رائے مطابق ”کسی وی شخص دی زندگی دا حال خود اس تھیں چنگے انداز بچ کوئی  
 ہو رہیہ لکھ سکدا۔“

غرض کہ آپ بیتی حالات زندگی دا پورا نچوڑ ہے۔ اس بچ تجربات، مشاہدات، ہور  
 جذبات دی پھر پھر عکاسی کہیتی جلدی ہے۔ اوہ نفرادی زندگی دے ہر دور دے نمائندہ واقعہ یا  
 حادثے کو کھل کا بیان کردا ہے۔ اس بچ بچپن، جوانی، ہور بڑھاپے نیز اسدے عروج و زوال ہور  
 خوشی غمی دی داستان لکھی جلدی ہے۔

جدوں تھیں تخلیقی ادب وجود بچ آیا ہر دور بچ ادب کو پڑھنے والے تہ لکھن والے موجود  
 آسے ہین تہ رہسن لیکن زمانے دے اتار چڑھاؤ دی وجہ نال ادب دیاں کجھ صنفوں وجود بچ  
 آئیاں تہ کجھ صفحہ ہستی تھیں مٹ گیاں۔ مثلاً ادب بچ ڈرامہ تہ داستان پُرانی صنف ہے راجے،  
 مہاراجے وقت گزارن واسطے داستان گو کو دربار بچ ٹاکدے آسے، داستان قصہ درقصہ آگا جلدی  
 آسی قسط وار کسی داستان کو سُنائے واسطے ہک سال تہ کدے چھ مہینے لگ گیندے آسے۔ لیکن ہُن  
 داستان لکھنے تہ سُنانے دارواج بالکل ختم ہو گیا دا ہے لیکن اسدی اہمیت اپنی جانی قائم ہے۔ جد کہ  
 ڈرامہ دارواج آج وی موجود ہے۔ اسدی اہمیت و افادیت اہجاں وی قائم دائم ہے۔

ادب کو دو حصیاں بچ بندیا گیا نثر تہ نظم بچ۔

نثر بچ داستان، ناول، ڈرامہ، افسانہ، سفر نامہ، سوانح نگاری، خودنوشت، خطوط نگاری،  
 آپ بیتی، روزنامچہ، وغیرہ جیساں صنفوں ہوندیاں ہین۔

نظم پنج، حمد، نعت، منقبت، غزل، نظم، رباعی، قطعہ، مرثیہ، مثنوی، قصیدہ وغیرہ شامل ہیں۔  
 اگر اس میں آپ بیتی یا خودنوشت دی گل کراں تہ ایہہ غیر افسانوی ادب دے ڈمرے پنج  
 آندی ہے۔ دُنیا دی ہر زبان پنج آپ بیتی لکھنے دارواج موجود ہے۔ اسدی عمر اتنی لمبی نہیہ اس  
 دے ابتدائی نمونے 19 ویں صدی دے ابتدائی دور پنج ملدے ہیں ہاں اس تھیں پہلاں وی کسی  
 سُن اس تے کم کیتا ہوسی۔

دوئیاں قدیم زبانوں دے نال نال اُردو پنج وی اس دے نمونے 19 ویں صدی تھیں ہی  
 ملدے ہیں اس تھیں پہلاں دے نمونے ندے برابر ہیں۔

خودنوشت دیاں قسماں: خودنوشت یا آپ بیتی دیاں دو قسماں ہیں۔ مکمل خودنوشت تہ نا  
 مکمل خودنوشت۔ مکمل خودنوشت: مکمل خودنوشت کو مصنف اپنی عمر دے آخری حصے پنج لکھدا ہے۔  
 اوہ اس پنج پیدا ہونے تھیں کہن کا بڑھاپے توڑیں دے سارے حالات و واقعات، کھٹیاں مٹھیاں  
 یاداں تہ تجربات دی عکاسی کردا ہے۔ فرترتیب وار تہ قسط وار خود لکھدا ہے۔

نا مکمل خودنوشت: نا مکمل خودنوشت پنج اکثر مصنف کسی خاص پہلو، خاص واقعے یا کسی  
 خاص دور دی ترجمانی کردا ہے۔ اسدے ذریعے اوہ کسی خاص کارنامے کو تفصیل نال لکھ کا عام  
 لوکاں توڑیں پہنچا ندا ہے۔

اگر اس میں اُردو زبان دی گل کراں تہ اس پنج خودنوشت دے ابتدائی نمونے استاناں پنج  
 ملدے ہیں۔ مثلاً گلشن ہور علی نامہ ملک الشعر الفرتی سُن لکھیاں ہیں۔

مولانا جعفر دی خودنوشت ”کالا پانی“ کو اُردو دی پہلی خودنوشت ہونے دا اعزاز حاصل ہے۔  
 عبدالغفور نساخ دی آپ بیتی ”سوانح عمری“ شیر بانو بیگم دی ”بتی کہانی“ 1885ء پنج  
 شائع ہوئی۔ لیکن ڈیڑھ سو سال بعد دیا چے دا اضافہ کر کا اسکو کتابی صورت پنج منظر عام تے آندا گیا۔  
 میر تقی میر ”ذکر میر“ تہ ظہیر دہلوی سُن ”داستانِ غدر“ 1910ء پنج شائع کیتی اس پنج  
 1808ء دے ہنگامے پنج دہلی دی بربادی ہور خصوصاً بادشاہ نیزا امرا، شرفادی بد حالی دی داستان کو  
 بیان کیتا گیا ہے۔

خواجہ حسن نظامی سن ”آپ بیتی“ 1919ء پنج لکھی۔ سررضاعلی سن ”اعمال نامہ“ 1942ء لکھی۔ اس پنج سیاسی پس منظر تہ ادبی رجحانات دی داستان بیان کیتی گئی ہے۔

قدرت اللہ شہاب ”شہاب نامہ“

چودھری افضل حق سن ”میرا افسانہ“ ناں دی آپ بیتی 1943ء پنج لکھی۔ مولانا حسین احمد مدنی سن ”نقش حیات“ ناں دی آپ بیتی لکھی۔

دیوان سنگھ مفتوں ”نا قابل فراموش“ 1957ء ڈاکٹر سید اعجاز حسین ”میری دنیا“ 1967ء عبدالمجید سالک ”سرگزشت“

شاعر شباب و انقلاب جوش ملیح آبادی ”یادوں کی بارات“ 1970ء مشتاق احمد یوسفی ”سرگزشت“

گوبال مثل ”لاہور کا جو ذکر کیا“ 1971ء

خواجہ غلام السیدین ”مجھے کچھ کہنا ہے اپنی زبان میں“ 1974ء احسان دانش ”جہان دانش“ 1975ء

مرزا ادیب ”مٹی کا دیا“ 1981ء

کنور مہندر سنگھ بیدی ”یادوں کا جشن“

ڈاکٹر وزیر آغا ”شام کی منڈیر“ 1986ء

کشور نائیڈ ”بڑی عورت کی کتھا“ دے علاوہ اختر الایمان دی ”اس آباد خرابے میں“ وغیرہ وغیرہ قابل ذکر ہیں۔

پہاڑی زبان ہک قدیم زبان ہے لیکن زمانے دے ٹھہلیاں دا شکار رہی کدے عروج تہ کدے زوال دکھیا۔ اس دالوک ادب قدیم زمانے تھیں آج توڑیں سینہ بہ سینہ منتقل ہو یا ہے لیکن اس زبان دی اچھائے نو داسلسلہ قاضی محمد عالم قریشی تہ نور اللہ قریشی دی سربراہی پنج شروع ہو یا۔ اسدی اچھائے نو واسطے ہک غیر سیاسی فورم دی بنیاد رکھی گئی جسدا ناں جموں و کشمیر پہاڑی کلچرل اینڈ ویلفیئر فورم رکھیا گیا۔ اس فورم دے بینر تلے انہاں بزرگاں سن مختلف علاقیاں پنج گھوم فرکا تہ نال

ہی لوک گیتاں دے پروگرام دے ذریعے ہوراشتتاری ڈرامے پیش کر کر کے لوکاں کو یکجا کیتا۔ ایہہ سلسلہ کرناہ تھیں کپواڑہ ہورفر اڈی، سرینگر، بانڈی پورہ، رفیع آباد، آمنت ناگ تھیں ہوکے پونچھ، ہور راجوری تھیں گچھ نکلیا۔ نتیجتاً اگست 1978ء پچ جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ کچھ اینڈ لیگنویٹ پچ ہک نفری پہاڑی شعبے دے قیام دے بعد اس زبان دے باہدے واسطے خاطر خواہ اقدامات کیتے گئے، کئی خصوصی شمارے استادا ب سالنامے، شیرازہ اڈی نمبر، کرناہ نمبر، پونچھ تہ راجوری نمبر، اولیا نمبر، حمد، نعت، غزل، نظم، انشائیہ دے خاص نمبر شائع ہوئے ہین۔ لیکن غیر افسانوی ادب داہر کھٹ ہی توجہ دتی جُل رہتی ہے مگر ہُن کچھ ل اکیڈمی دے پہاڑی شعبے سُن اس تے کم کرنا شروع کیتا ہے آپ بیتی نمبر حصہ اول شائع ہو رہیا ہے دوئے حصے دا کم جاری ہے۔ پہاڑی شاعران تہ ادبیاں دی اپنی حالات زندگی تہ شعری مجموعے ہور افسانوی مجموعے پچ وی مل جلدی ہے لیکن پوری معلومات میہہ ملدی ہے۔

پہاڑی شعرا و ادبا سن کئی کئی عنوان نال آپ بیتیاں لکھیاں ہین مثلاً راجہ نذر بونیاری دی آپ بیتی دا عنوان ”میں“، نثار حسین راہی ”گچھ اپنے بارے پچ“، فدار جوروی ”ماہڑا ادبی سفر“، شیخ آزاد احمد آزاد ”گچھ گلاں ماہڑیاں“، محمد سلیم بیگ ”ماہڑی زندگی دا سفر“، محمد عظیم خان ”اپنی کہانی اپنی زبانی“، عبدالرشید قریشی ”اپنی کہانی اپنے قلم دی زبانی“، ”نذیر حسین اس ”سر برتی“، میر غلام حیدر ندیم ”میں ہور ماہڑا ادبی سفر یاداں دی ہک پشلا نڈ“، محمد اقبال شال ”آپ بیتی“، حاجی محمد بشیر شاد ”میں اپنی نظر پچ“، عبدالرشید لون غمگین ”آپ بیتی“، رتن سنگھ کنول ”ماہڑے منڈھلے مدرسے“، سید جاوید حقانی ”میں تہ ماہڑی زندگی“، عطا اللہ ممتاز ”سر برتی“، عبدالحمید حسرت ”اپنیاں گلاں“، قیومہ بی تہی ”کچھ ماہڑے بارے پچ“ وغیرہ قابل ذکر ہین۔

انہاں سبھاں دیاں آپ بیتیاں دا تفصیل نال ذکر کرنا ممکن نیہہ لیکن کچھ دے بارے پچ گل کرنے دی جسارت کر ساں۔

راجہ نذر بونیاری: اس ناں تھیں کون واقف میہہ ادبی دنیا پچ اوہ نذر بونیاری دے ناں نال مشہور ہوئے لیکن اندا اصلی ناں کھٹ ہی لوک جانندے ہین۔ اوہ پہاڑی دے ہر اول دستے



دے ادیب شاعر، گلوکار، افسانہ نگار، محقق، ماہر لسانیات ترجمہ کار دے علاوہ ہک کامیاب صحافی وی آسے۔ اوہ دریائے جہلم دے کھبے پاسے آباد ہین اپنی پیدائش دا ذکر کجھ اس طراں کردے ہین ”میں یعنی میں، مکی نکلے جے گراں تر کا جنج ہمیاں تہ ماہڑا ناں کئہر والیاں عبدالقیوم خان رکھیا۔“ لیکن اوہ ادبی دنیا چ نذر بونیاری دے ناں نال مشہو ہوئے تحصیل بونیاری ضلع بارہ مولہ۔ اندی پیدائش تے اختلاف ہے۔ کیا نکلے کہ اس ویلے کوئی ریکارڈ نہ ہوندا آسا لوک پڑھے لکھے نہ آسے۔ بقول اندے کہ ”گراں دا چوکیدار اپنی جنم تہ مرن دی کا پی نچ لکھدا آسا۔ اندی پیدائش 1954ء آسی ”ماہڑے پیارے دادا تاریخ پیدائش 30 پوہ 2004 بکرمی لکھائی“، لیکن اسکول ریکارڈ نچ اندی پیدائش 2 ستمبر 1949 ہے۔ اندے کئہر نچ ادبی ماحول آسا ماں سُن چنگی تربیت کیتی مقامی اسکول تھیں زمانے دے رواج دے مطابق تعلیم حاصل کیتی، چھویں توڑیں بونیاری فر اٹھویں یعنی MSE ناں دے ہک صوبائی بورڈ تھیں مزید تعلیم حاصل کیتی اوہ مزید لکھدے ہین جے ”اٹھویں دا امتحان صرف 14 سال دی عمر نچ دتا نجل سکدا ہے جد کہ ماہڑی عمر 9 مہینے کھٹ آسی۔ بورڈ دے چیرمین نال ملاقات کیتی انہاں آکھیا جے ایہہ 2 ستمبر دے بجائے 2 جنوری لکھاؤ۔ چوکیدار سُن کا پی کھول کا ماہڑے سامنے رکھی میں اپنے ہتھاں نال 2 جنوری دی تاریخ لکھی اسراں ماہڑی پیدائش ریکارڈ دے حساب نال 2 جنوری 1949ء قرار پائی۔

اندے ماؤ پپو کو اولاد نہ ہوندی آسی بڑیاں منتاں دے بعد ایہہ پیدا ہوئے۔ تعلیم دا ذکر انہاں تفصیل نال کیتا ہے، انہاں کو موسیقی دا وی شوق آسا۔ اسکول نچ کلچرل پروگرام ہوندے آسے انہاں نچ اوہ بڑھ چڑھ کا حصہ کھندے آسے۔ اندی نچ دور دور توڑیں آسی کنیں مرکزی وزیر تہ ریاستی وزیر اندے دوست آسے، 1963 نچ میٹرک پاس کیتا محکمہ جیا لوجی اینڈ مائننگ نچ روزگار ملیا، پڑھائی جاری رکھی بی اے بی ایڈ۔ دیاں ڈگریاں حاصل کیتیاں فر محکمہ تعلیم نچ بطور رمدرس تعینات کیتے گئے کوئی اسکولاں نچ اپنے فرائض انجام دتے فر نوکری تھیں بطور ہیڈ ماسٹر ریٹائر ہوئے۔ اندے طالب علم اج اچیاں عہدیاں تے فائز ہین۔ اس دے نال نال اوہ ہک کامیاب صحافی وی رہے ہین بلکہ ہر شعبہ نچ انہاں اپنا لوہا منا لیا ہے۔ صحافتی زندگی دا آغاز 1969ء نچ رونا مہ ”چنار“ تھیں کیتا۔

انہاں روسی زبان وی سکھی۔ اوہ تاشقند وی گئے۔ کیتا روسی زبان سکھے واسطے ازبکستان دا دورہ وی کیتا۔ اسدے علاوہ اندے مضامین بیہون صدی، پولیٹیکل ٹائمز چٹان وغیرہ پنج مسلسل شائع ہوندے رہے۔

انہاں کو کئی عظیم شخصیات نال ملنے دا موقعہ ملیا جہاں پنج سابق وزیر اعظم ہند مرارجی ڈیسیائی۔ وزیر اعظم جموں و کشمیر بخشی غلام محمد، جی ایم، صادق دے علاوہ، جو ائے مکھرجی، شی کپور، قادر خان ہور اوم پرکاش وغیرہ قابل ذکر ہن اسدے علاوہ جوش ملیح آبادی دے صاحبزادے خیر حسین فروشی، ساغر نظامی، کرشن چندر، سلمی صدیقی عصمت چغتائی، راجندر سنگھ بیدی، عرش صہبائی، فراق گورکھپوری، حامدی کاشمیری، محمد سعید مسعودی، نذیر احمد مسعودی، ظفر اقبال منہاس، نور اللہ قریشی، کریم اللہ قریشی، مرزا عبدالرشید، عالم قریشی، عبدالرشید قریشی تہ محمد یوسف ٹینگ، دے علاوہ کئی ہور آداب و شعراء دی صحبت کیتی گج کجھ سکھیا۔ 1978ء پنج پہاڑی شعبے دے قیام دے بعد انہاں قلم کو جنبش دتی کئی اہم مقالے لسانیات تے لکھے اسدے علاوہ اوہ ہک بکھرے انشائیہ نگار تہ معتبر افسانہ نگار وی ہن۔ اسدے علاوہ آل انڈیاں ریڈیو سرینگر ہور دور درشن کیندر سرینگر دے پہاڑی پروگراماں پنج اکثر شرکت کردے آسے۔ اسدے علاوہ دور درشن کیندر سرینگر دے ایڈوائزی کمیٹی دے ممبر وی رہے ہن جس دوران انہاں ٹی وی واسطے خاطر خواہ منصوبے ہور پروگراماں بارے اپنے مشورے دتے جیہڑے کامیاب ثابت ہوئے ہن۔ بقول انہاں دے 1967ء پنج اُندا پہلا اُردو افسانہ عالمی شہرت یافتہ ماہنامہ بیسویں صدی پنج شائع ہويا۔ ریڈیو کشمیر سرینگر دے پہاڑی پروگرام واسطے وی کئی گیت گناے۔ اوہ زیادہ تر تحقیقی تہ تنقیدی مضامین لکھدے آسے۔ اج توڑیں انڈیاں اٹھ کتاباں شائع ہوئی دی ہن دوسرا آدمی 1971ء اُردو افسانوی مجموعہ۔

یہ کس کی لاش ہے میرے کفن میں 2007ء اُردو افسانوی مجموعہ بانجھ ماں کا بیٹا 1978ء اُردو افسانوی مجموعہ۔

لعل دے بنجارے میاں محمد بخش دی زندگی تہ مفصل کتاب 2016ء بزبان پہاڑی۔

سیرت النعمان 2017ء پہاڑی ترجمہ (علامہ شبلی نعمانی دی کتاب) نمل، تحقیقی تہ تنقیدی مقالے پہاڑی زبان بچ، 2017ء مٹھی نچھ پہاڑی افسانے تہ انشائیاں تہ مشتمل مجموعہ 2018ء دل نامہ، اُردو انشائیے دا مجموعہ۔

شاردا پیٹھ سفر نامہ اُردو

گجھ کتاباں زیر طباعت ہین راقم الحروف اندے باقی مقالیاں کو جمع کر رہیا ہاں تاولیاں ہی کتابی شکل بچ قارئین دیاں ہتھاں بچ ہوسی۔  
کچی کندھ پہاڑی افسانے۔

یہ وی ایک پہلو ہے۔ اخباراں بچ چھپے دے مضامین دا مجموعہ تحقیقی تہ تنقیدی مقالے بزبان پہاڑی۔

اہنچی ہمہ جہت شخصیات صدیاں بعد پیدا ہوندیاں ہین اندا بیاہ بارہ مولہ دے معروف ڈرگر خاندان بچ ہویا آسا۔ اندی ایہہ دا انتقال پچھلے سال ہویا، جدکہ اندا انتقال 20 ضروری 2024 کو ممبئی دے اسپتال بچ ہویا موسم خراب ہونے دی وجہ نال انہاں کو اُتھی ذن کیتا گیا۔ اندیاں دو بچیاں ہین اولاد زینہ کوئی بیہہ۔ پہاڑی زبان اندے نال تھیں بغیر ادھوری ہے۔ اندی ادبی ہور ثقافتی تہ صحافتی خدمات کو قوم کدے فراموش بیہہ کرسکدی، بلکہ فرض ایہہ بن دا ہے کہ اندے ادھ لکے مشن کو مشعل راہ بنا کے آساں کو اس ادبی کارواں دا حصہ بنا چا ہیدا ہے۔ مزید تفصیل آپ بیتی نمبر کلچرل اکیڈمی تھیں حاصل کرسکدے ہو۔

نثار حسین راہی: نثار حسین راہی دا تعلق راجوری نال ہے۔ اوہ وی پہاڑی زبان دے ہراؤل دستے دے ادیب، افسانہ نگار ہور شاعر ہین۔ اسدے علاوہ اوہ ہک مقالہ نگار ماہر لسانیات، ترجمہ نگار دی حیثیت نال ہمیشاں اسدے دل بچ خوبصورت یاداں نالوں تازہ رہسن۔ اوہ اپنی پیدائش دے بارے بچ لکھدے ہین۔ ”ماہرے والدین دا اکھنا آسا جے ماہرا جنم 3 پہادہ 1997 بکرمی بمطابق 18 اگست 1940ء بچ ہویا۔ میں اکثر بیمار ہی رہندا آساں اس واسطے ماہری ماؤ کو بہوں تکلیف چانی پئی۔“ اندی والدہ دا تعلق ماہلہ خاندان نال آسا اندا آبائی

گراں نوشہرہ آسا۔ بقول انہاں دے ”اند خانداں شوپیاں علاقے تھیں، ہجرت کرکرا راجوری گیا جتھا ماہری پیدائش ہوئی“ اندے گراں داناں دوداسن بالا ہے اندے والد پڑھے لکھے تہ نیک طبیعت انسان آسے۔

تعلیم دی شروعات گراں تھیں ہوئی۔ بقول اندے کہ 1947ء پنج اندا داخلہ پہلی جماعت پنج ہو یا سا۔ دوسری جماعت پنج اساں کہ ملک دا ہٹو ارہ ہو گیا۔ اندے خاندان کو ہجرت کرنی پئی منجھا کوٹ دو تڑے سال رہے جدوں کھر واپسی ہوئی تہ کوئی چیز باقی نہ بچی دی آسی مشکلاں دا سامنا کرنا پیا۔

ابتدائی تعلیم درہال تھیں حاصل کیتی ہائی اسکول راجوری تھیں میٹرک دا امتحان پاس کیتا اگا پڑھے واسطے اجازت نہ ملی تہ محکمہ جنگلات پنج نوکری کرنی پئی بعد پنج محکمہ تعلیم پنج بطور اُستاد تعینات ہوئے۔ اندے بقول کہ میں اپنے علاقے دا پہلا گریجویٹ تہ پہلا پوسٹ گریجویٹ ہونے دے نال نال پہلا گزٹڈ آفیسر آساں۔ ادیب فاضل دا امتحان وی پاس کیتا، بی۔ اے انگریزی کرنا چاہندے آسے لیکن علی گڑھ پنج داخلہ نہ مل سکیا۔ اسدے بعد انہاں ایم اے انگریزی وی کیتا محکمہ پنج ترقی ملدی رہی فر Project officer تے آخر کار 1997ء پنج پرنسپل گرلز ہائر سکینڈری اسکول تھیں سبکدوش ہوئے۔

اندا لگا و صحافت نال وی آسا انہاں پندرہ روزہ اخبار ”دستور“ شائع کیتا صرف ہک شمارہ ہی شائع کر سکے کیانکہ کمپیوٹر دے کم واسطے جموں جلنا پیندا آسا۔ اس نال اندا تخلیقی کم متاثر ہو رہیا آسا۔ اس واسطے ایہہ کم ادھورہ چھوڑنا پیا۔ انہاں کئی زبانان پنج طبع آزمائی کیتی انہاں پنج اُردو پہاڑی، گوجری تہ انگریزی شامل ہن۔

انہاں کو بچپن تھیں ہی لکھنے دا تہ مطالعہ دا شوق آسا، 1978ء تھیں بعد پہاڑی تہ گوجری زبانان پنج طبع آزمائی کیتی اوہ ماہر لسانیات وی آسے۔

ادبی تخلیقات:

تہند پہاڑی افسانوی مجموعہ

1

2	ورق ورق..... پہاڑی شعری مجموعہ
3	پرکھ پرچول..... تحقیقی و تنقیدی مقالیاں دا پہاڑی مجموعہ
4	سبز جزیرے..... سفرنامہ اُردو
5	حرف تمننا..... اُردو شعری مجموعہ
6	تراشے..... اُردو انشائیہ دا مجموعہ

کچھ کتاباں زیر طباعت ہیں انہاں پنج سحری سوچ پہاڑی تحقیقی مضامین دا مجموعہ وغیرہ۔  
انعامات 1995ء جموں و کشمیر سرکاری طرفوں بہترین اُستاد ہون دا اعزاز۔

تہند 2013ء پنج کلچرل اکیڈمی دی طرفوں بہترین کتاب دا اعزاز ملیا 2009ء کلچرل  
اکیڈمی دی طرفوں پونچھ پنج اعزاز پوشی۔ 26 جنوری 2023ء پہاڑی زبان و ادب دی خدمت  
دے صلے پنج جموں و کشمیر سرکاری دی طرفوں سٹیٹ ایوارڈ دتا گیا۔

اندا انتقال 2023ء دے فروری 20 کو دل دا دورہ پینے دی وجہ نال ہو یا۔ اندے انتقال  
تھیں پہاڑی ادب پنج جیڑا اخلا پیدا ہو یا اس بھر پائی مشکل ہے۔ اندے بے لوث کم کو لوکاں دے  
سامنے آندے دی لوڑ ہے تانجے نوجوان نسل اس تھیں پھر پو رفایدہ چاسکاں۔

شیخ آزاد احمد آزاد: شیخ آزاد احمد آزاد وی پہاڑی زبان دے ہراؤل دستے دے منے  
پڑ منے دے شاعر دافسانہ نگار ہیں۔

اپنی بچپن کو یاد کر دیاں ہونیاں لکھدے ہیں جے ”ماہڑے ماؤ پتیو دا بیاہ 1927ء پنج ہو یا  
لیکن اولاد نہ ہوندی آسی والدہ کوشش کیتی کہ والد دی دوجی شائی ہو جائے لیکن اوہ راضی نہ آسے۔  
والدہ بھند آسیاں انہاں اپنے ہتھاں نال والد دا دوا بیاہ کرا لیا 1942ء پنج 1946ء پنج اندے  
متریری پھر او کو پیٹ پنج درد ہو یا تہ اوہ فوت ہوئی گیا متریری ماؤ کوشش آیاتہ اوہ وی فوت ہوئی گئی۔  
انڈی پیدائش 17 اکتوبر 1947ء پنج بمقام تحصیل سرکوٹ ضلع پونچھ پنج ہوئی۔ اس ویلے  
افرا تفری دا موحول آسا۔ ملک دا ہوارہ ہو گیا دا آسا۔ اس واسطے انہاں کو وی اتھوں ہجرت کرنی  
پئی مگر 1953ء پنج اوہ واپس آگئے۔

تعلیم دے بارے بیچ لکھدے ہین بے 1956ء بیچ پرائمری اسکول سمھوٹ بیچ داخلہ لیا۔  
 اسکول ریکارڈ بیچ اندی تاریخ 1947ء دے بجائے 10-07-1448 درج ہے۔  
 اوہ بچپن تھیں ہی بیوں قابل آسے انہاں دوسری تیسری دیاں کتاباں ہک سال بیچ  
 پڑھیاں تہ سدھا چوتھی جماعت بیچ بیچ گئے فر 1963ء بیچ میٹرک پاس کرکا پرائیویٹ نوکری کیتی بعد  
 بیچ اُستاد تعینات ہوئے کئی اسکولاں بیچ کم کیتا تعلیم دا سلسلہ جاری رکھیا بی اے بی ایڈ دے علاوہ  
 اُردو آنرز علی گڑھ تھیں کیتا آخر کار 2006ء بیچ زیڈ ای او د عہدے تھیں سبکدوش ہوئے۔  
 اندے بقول کہ ”اندایاہ اندی مرضی دے خلاف 60-1959 بیچ ہو یا۔ سال 2006ء بیچ  
 بیوی دا انتقال ہو گیا ڈوا بیاہ 2008ء بیچ کیتا۔ اج اوہ پُرسکون زندگی گزار دے ہین۔  
 ادبی زندگی دی شروعات اسکول دے زمانے تھیں کیتی، مطالعے دے شوقین آسے آپسی نا  
 برابر ہی، ظلم ستم کو اپنیاں اکھیاں نال دکھیا تہ قلم دا سہارا کہندا۔ بقول اندے کہ 71-1970ء بیچ کنٹر  
 تہ نظم لکھنی شروع کیتی انہاں کئی زباناں بیچ طبع آزمائی کیتی جہاں بیچ اُردو، کشمیری، پہاڑی، گوجری،  
 تہ پنجابی شامل ہین۔ پہاڑی بیچ انہاں کئی بچھے افسانے لکھے تہ شاعری دی ہر صنف بیچ طبع آزمائی  
 کیتی۔

#### ادبی تخلیقات:

- 1 شیسے نیاں کندھاں..... پہاڑی شعری مجموعہ
- 2 درد..... پہاڑی افسانوی مجموعہ
- 3 اک المبے..... پہاڑی شعری مجموعہ
- 4 دیو داس..... دا پہاڑی ترجمہ
- 5 تنلوس..... گوجری شعری مجموعہ
- 6 مجبوری..... گوجری افسانچیاں دا مجموعہ
- 7 حادثات زندگی..... اُردو شعری مجموعہ
- 9 ونگاں..... پنجابی شعری مجموعہ

شیشے نیاں کندھاں پہاڑی شعری مجموعہ کلچرل اکیڈمی دی طرفوں بیسٹ بک ایوارڈ۔  
 تنلوں گوجری شعری مجموعہ کووی کلچرل اکیڈمی دی طرفوں بیسٹ بک ایوارڈ تھیں نوازا گیا۔  
 اندے بے لوٹ کم کو قوم ہمیشہ یاد رکھی۔ اُمید ہے اوہ اسی طراں خدمت کردے رہسن۔  
 محمد عظیم خان: محمد عظیم خان ہوراں دا تعلق ٹنگمرگ نال ہے۔ اندے بزرگ پونچھ تھیں  
 ہجرت کرکا اتھا آ بسے۔ اوہ اتھا تریا چار پیڑیاں تھیں آباد ہین۔ اندی پیدائش بقول اندے  
 1947ء پنج چک فیروز پورہ پنج بک متوسط کھرانے پنج ہوئی لیکن اج اوہ اقبال کالونی ٹنگمرگ پنج  
 آباد ہین۔ اپنے آبا و اجداد دے بارے پنج لکھدے ہین۔ ”مغلیہ خاندان نے دولتائی قبیلے سُن کجھ  
 حضرات مغل شہنشاہ ہمایوں دے ویلے دلی تھیں ہجرت کرکا جموں و کشمیر ریاست نے مینڈھر پونچھ  
 علاقے پنج آ بسے۔ مینڈھر آ کے ایہہ لوک دولتائی نے بجائے دلی اکھان لگے۔ اس قبیلے نے  
 لوکاں کی مقامی لوکاں سیاہو خطاب نال وی نوازا جیہڑا اہجان توڑیں رائج ہے۔ مینڈھر تھیں کجھ  
 حضرات ہجرت کیتی تہ ساوچھیاں منڈی پونچھ علاقے پنج آ کالس گئے فرکجھ عرصہ بعد اتھوں آئے  
 کجھ حضرات کشمیر علاقہ ٹنگمرگ فیروز پورہ گراں پنج بسدیک ہو گئے۔ انہاں ابتدائی تعلیم زمانے  
 دے رواج دے مطابق مقامی اسکول تھیں حاصل کیتی۔ اوہ 07 سال دی عمر پنج اسکول گئے  
 1963ء پنج میٹرک دا امتحان پاس کر کے کھنڈ امتیازی نمبریں نال محکمہ پی ڈبلیو ڈی پنج بطور جو نیر  
 اسٹنٹ تعیناتی ہوئی۔ ہندوستان دیاں کئی ریاستاں پنج چلنے دا موقعہ ملیا تہ کئی مشہور جایاں دا دورہ  
 دی کیتا۔ اسی سال 1963ء پنج اوہ آرمی پنج پھرتی ہوئے سبکدوش تھیں بعد 1983ء پنج محکمہ  
 سیاحت ہور 1983ء پنج ہی پنج پنجاب نیشنل بینک پنج بطور کثیر تعیناتی ہوئی 90 دی دہائی دا پُر آشوب  
 دور وی دکھیا تہ 2006ء پنج اوہ ریٹائر ہو گئے بقول اندے کہ ”مکلو شعر و شاعری دا شوق بچپن تھیں  
 ہی آسا۔ انہاں اُردو ہور پہاڑی دُواں زباناں پنج طبع آزمائی کیتی دراصل اوہ علم عروض دے ماہر

منے جلدے ہن حمد، نعت، منقبت، غزل، نظم، قطعہ، رباعی، مرثیہ، قصیدہ وغیرہ خوب لکھدے ہن لیکن اوہ نظم دے شاعر ہن۔ اندے سارے کلام پنج علم عروض دے ثبوت ملدے ہن۔ شاعری دی ہر صنف دے آخرتے اوہ بحر دی وضاحت کردے ہن۔

ادبی تخلیقات:

گندل 1998ء پہاڑی شعری مجموعہ۔ اس کو اسی سال کلچرل اکیڈمی دی طرفوں بہترین کتاب دا ایوارڈ ملیا۔ رباعیات اقبال: علامہ اقبال دیاں پیام مشرق پنج فارسی رباعیاں دا پہاڑی زبان پنج ترجمہ کیتا ہے۔ اس کتاب کو 2012ء پنج بیسٹ ٹرانسلیشن آوارڈ نال نوازے گیا۔ اسدے علاوہ معارف العروض علم عروض تے ہک کتاب پہاڑی زبان پنج لکھی۔

1 ”تاریخ حسن“ حصہ اول دا پہاڑی ترجمہ کیتا

2 ”گلزار عقیدت“ پہاڑی شعری مجموعہ

3 کجھ کتاباں زیر طباعت وی ہن

4 ”لوئی تارہ“ منظوم موضوعاتی کلام

5 ”گل قند“ منظوم اردو کلام

کشمیر نامہ مثنوی: تصویر حیات سوانح عمری وغیرہ انہاں کوئی اعزازات تھیں وی نوازا گیا ہے۔ علم عروض دے اوہ ماہر استاد ہن اوہ نوآموز شعراء کو وی اس علم کو سکھے دی تلقین کردے ہن۔ قوم دے تیں اندے ادبی کم کو ہمیشہ یاد رکھیا کیسی۔

عبدالرشید قریشی عظیم گلوکار: پہاڑی زبان دے عظیم گلوکار، ہدایت کار، شاعر، محقق تہ ترجمہ کار دا تعلق وادی کشمیر دی ذرخیز زمین کرناہ نال ہے ایہہ کچھڑا علاقہ ہے ہور سرحدی قصبہ وی ہے۔ اپنی بچپن دی کہانی کجھ اس طراں بیان کردے ہن جے ”ماہڑی پیدائش وی عام لوکاں دیاں بچیاں نولوں ہی ہوئی کوئی خاص چمکاں تہ نہ ماردا آساں البتہ معصومیت دا نور ماہڑے چہرے تے وی ضرور ہووے آ۔ چلو میں اپنیاں اکھیاں مہیہ دکھ سکیا تہ نہ ہی آہنڈ گماہنڈ دیاں لوکاں پنج ماہڑی پیدائش دا کوئی چرچہ آسا۔“



اندی پیدائش کرناہ دے ہک خوبصورت گراں کھاوڑ پارہ پنچ ہوئی کھوور کشمیری پنچ کھبے پاسے کو آکھدے ہین ٹنگڈارتھیں کھبے پاسے داہر دا گراں۔ بقول اندے کہ ”اندی پیدائش کیم اکتوبر 1946ء پنچ ہوئی“ کہہ پنچ ادبی ماحول آسا پنچ کجھ انہاں کو کہہ تھیں ہی سکھنے کو ملیا فرم مقامی اسکول پنچ داخلہ کہند ادسویں دا امتحان کنڈی کرناہ دے شیر کشمر ہائی اسکول تھیں پاس کر کا سرینگر دے سری پرتاپ کالج پنچ داخلہ کہند۔ بقول اندے کہ ”اس دوران بجائے اس دے کہ میں اپنی علمی قابلیت، اہلیت ہووڑ ذہانت دا مظاہرہ کران کالج دیاں گنڈیاں آوارہ گدریاں تہ ناکام عاشقان دیاں صفاں پنچ شامل ہو گیاں۔“

اند اعلق قریشی خاندان نال ہے جیہڑی عربی النسل ہے اندے پنچو سن دو بیہاہ کیتے آسے پہلی کہہ والی بچوں اولاد نہ آسی دوئی کہہ والی بچوں (عبدالرشید قریشی) پیدا ہوئے غربی آسی مشکل نال دوویلے دی رٹی ملدی آسی۔

انہاں کو فنکاری تہ اداکاری دا شوق بچپن تھیں ہی آسا بقول خود مصنف دے ”فنکاری یا گانے دے جراثیم ہر شخص دے دماغ پنچ گردش کردے ہین یا متحرک رہندے ہین ایہہ کسی وی فرد دی ذاتی دلچسپی تہ منحصر ہوندا ہے جے اسکو فنکاری یا کلاکاری دی کہیڑی صنف نال رغبت زیادہ ہے“، تعلیم دے دوران اسکول پنچ ادبی تہ ثقافتی پروگرام ہوندے آسے اوہ اس پنچ بڑھ چڑھ کا حصہ کہندے رہے۔ نئے نئے ڈرامے پیش کیتے جلدے رہے۔ بی اے بی ایڈ کر کے فراوہ محکمہ تعلیم پنچ بطور اُستاد تعینات ہوئے انہاں 1969ء دے دور پنچ گانا شروع کیتا سرینگر دے ٹیگور ہال دے علاوہ کئی دوئیاں علاقیاں پنچ اوہ اپنے فن دا مظاہرہ کردے رہے۔ اسی دوران انہاں کو کئی منے پڑمنے دے شاعران موسیقی کاراں تہ اداکاراں دی صحبت کرنے دا موقعہ ملیا۔ انہاں اپنی سُرلی آواز نال ہزاروں لوکاں دے دل جیتے۔ نوکری وی کردے رہے نال نال اوہ قوم دی خدمت وی کردے رہے۔ 1969ء پنچ ہی آل انڈیا ریڈیو تھیں گوجری پروگرام دا پہلا گیت گائے کے گوجری پروگرام شروع کرن دا اعزاز حاصل ہے۔ خوب داد ہوئی، کشمیر یونیورسٹی پنچ اقبال ڈے تے علامہ اقبال دے کلام کو قوالی دی صورت پنچ گائے دا موقعہ ملیاں بول ساتی ہر نگاہ پر بل کھا کے پی گیا“ اُس ویلے دے گورنر بھگوان سہائے دے طرفوں انہاں کو تو صیٹی سند تھیں نوازا گیا۔

1978ء بیچ کلچرل اکیڈمی دے پہاڑی شعبے دے قیام دے بعد اوہ اج توڑیں قوم دی خدمت کردے۔ 2 اکتوبر 1980ء کو آل انڈیا ریڈیو دے سٹیڈیو تھیں گاندھی جینتی دے موقعے تے پہاڑی پروگرام نثر ہويا۔ اوہ پہلے گائیکار آسے جنہاں سُن کرناہ کلچر کلب دے فنکاراں نال مل کا گیت پیش کیتا گیا جس دے بول آسے ”ذرا یاد کرو باپوکو“ ایہہ کلام عبدالرشید لون ہوراں دا آسا تے لائٹانی آواز عبدالرشید قریشی تے اُندے سنگیاں دی آسی۔ اتھا ایہہ گل دلچسپ ہے کہ گوجری دے بعد پہاڑی زبان بیچ دی پہلے گلوکار عبدالرشید قریشی ہی ہین جنہاں کو دوئی دفع ایہہ اعزاز حاصل ہويا۔ 48 سالان تھیں قریشی ہوراں دی آواز مذکورہ بالا زبانان بیچ آل انڈیا ریڈیو تھیں اُندے لکھاں عاشقاں دے کٹاں بیچ رس گہولدی ہے۔ اسدے علاوہ 2006ء بیچ کلچرل اکیڈمی دی طرفوں کشمیری موسیقار تے گائیکار دے طور تے وسط ایشیا دی ریاست ملک ترکمانستان بیچ وی انہاں کو اپنے فن دا مظاہرہ کرنے دا موقعہ ملیا۔

اُوڑی بیچ ہوئے نائٹانی واقعے دی روداد گجھ اس طراں بیان کردے ہین ”16 اگست 1984ء کو پہاڑی ڈرامہ پیش کرنے واسطے کرناہ کلچر کلب اپنے فنکاراں تے اداکاراں کو کئہن کے اُوڑی دے دورے تے آسا۔ بحث و مباحثہ تے گجھ گروپاں بیچ ہاتھا پائی ہوئی۔ دفعہ 144 مجسٹریٹ سُن نافذ کیتا اپنے ساتھیاں نال گرفتار کرکا اُوڑی تھانے بیچ بند کیتا گیا۔ دفعہ 153 دے تحت درج کیتا گیا۔ 22 تہیاڑے تھانے بیچ مقید رہے۔ مقامی لوکاں کافی مدد کیتی بعد بیچ رہائی ہوئی کیس چلدا رہیا تے گجھ عرصے بعد کیس رفع دفع ہو گیا“ اج اوہ محکمہ تعلیم تھیں سبکدوش ہوکا اپنے علاقے کرناہ بیچ ادبی سرگرمیاں بیچ سرگرم ہین نوجوان نسل کو آگ آنے واسطے تربیت دیندے ہین اُندے کئی شاگرد ریاستی سطح دے علاوہ ملکی سطح تے اپنے فن دا مظاہرہ کر رہے ہین۔ اوہ ہک بہترین گلوکار اداکار شاعر دے علاوہ محقق تے مقالہ نگار وی ہین اُندے مقالیاں بیچ طنز و مزاح دے اثرات جہلمکدے ہین خاص کر نظریفانہ مزاج دے مالک ہین۔ سال 2015ء لکھتاں پیار دیاں، ناں دی ہک کتاب شائع کیتی اسکو 2016ء دی بہترین کتاب دا اعزاز وی حاصل ہويا۔ انہاں کو کئی اعزازات وی دتے گئے۔ جنہاں بیچ 2009ء بیچ پونچھ ٹاون ہال بیچ ہک ادبی تقریب

دے دوران اکیڈمی دی طرفوں ایوارڈ تہ توصیف نامے نال نوازیا گیا۔ 2010ء بچ SA MA PA دی طرفوں پرفارمنگ نکس مارگ تے واقع کافی اڈیٹوریل دلی بچ لائف ٹائم Achivement Award برائے پہاڑی سنگیت شیر کشمیر شیخ محمد عبداللہ ایوارڈ 2010ء نال انہاں کو نوازیا گیا۔ جس بچ ہک قیمتی شال، ہک مومنٹو دے علاوہ 50 ہزار داچیک دے کا حوصلہ افزائی کیٹی گئی۔ 2017ء بچ کلچرل اکیڈمی دے پہاڑی شعبے سن زبان دیاں کاوشاں واسطے بنیادی ممبر ہونے دے صلے بچ ایوارڈ آف آنر اعزاز تھیں سرفراز کیتا۔

اندے گیت آج وی ریڈیو کشمیر سینکرتہ دور درشن کیندر سرینگر دے پہاڑی پروگرام بچ نثر تہ براڈ کاسٹ ہونڈے رہندے ہین۔ اوہ ہک لاثانی آواز دے مالک ہین قوم اندے بے لوث کم کوکدے وی فراموش نہ کرسی۔ بلکہ اندے درجناں شاگرد اندے اس مشن کو آگے ٹورنے بچ لگے دے ہین۔ ریڈیو ہورٹی وی والیاں وی انہاں کو وقتاً فوقتاً کئیں ایوارڈ تہ اعزازات نال نوازیا ہے۔

عورت یعنی گڑی اللہ پاک دی طرفوں پیدا کیتا دا انمول تحفہ ہے۔ عورت دے کئی روپ ہین ماں پہن، گدڑی، تہنی ہر رشتے دی اہمیت ہے ہور ہر رشتہ پاک ہے ہور ہر کسی دی اہمیت اپنی جائی معتبر ہے۔ لیکن زمانے دے ظلم و ستم، آپسی نابرابر ہور ماہر توڑ سن عورت یعنی گڑی کو اوہ حقوق نہ دے سکے جسدی اوہ حقدار آسی۔ اتنا کجھ برداشت کرنے دے بعد زمانے دی رفتار نال اوہ ترقی وی کردی رہی۔ آج دے دور بچ گڑیاں ہر میدان بچ سامنے آرہیاں ہین ایہہ اندی محنت، صبر، ہمت ہور استقلال دی وجہ نال ہی ممکن ہو یا۔ اس ویلے علم و ادب زبان، تہذیب کلچر، تمدن، سائنس، کھیڈ، سیاست، ماحولیات دامیدان ہووے یا کوئی ہور میدان، ہر طرف انداڈ نکا بجا ہے ایہہ ہک خوش آئند قدم ہے۔

دوئیاں زبانان نالوں پہاڑی زبان دے میدان بچ وی اس ویلے گدڑیاں تہ گڑیاں ہر صنف بچ طبع آزمائی کر رہی ہین اوہ کامیاب وی نظر آندیاں ہین جنہاں بچ زینت فردوس زینت، بشیر النساء بشارت تہ رخسانہ کوثر، زلفر کھوکھر، قیومہ بی سستی، شمیدہ سحر، ریحانہ عزیز، شہناز پروین پاکیزہ

نیلو فر راجہ، زریں آرا معصوم، مسرت ناز وغیرہ دے ناں قابل ذکر ہیں کچھ ناں یاد نہیں آ رہے جس واسطے راقم معانی درخواست گار ہاں۔ ایہہ سب پہاڑی زبان دی خدمت کردیاں ہیں کوئی گلوکار ہے کوئی افسانہ نگار ہے تہ کوئی شاعر۔ مقالے دی طوالت دی وجہ ناں راقم آگے جُلنے تھیں مجبور ہاں۔ کسے لکھاری، شاعر تہ نقاد، اداکار ہور فنکار دا ناں لکھنا پُہل گیاں تہ معانی چاہساں۔ ایہہ پہلی کوشش ہے اُمید ہے حوصلہ افزائی ہوسی۔



## انشائیہ:

### چمچے

چمچے دی تاریخ پیدائش اتی ہی پُرانی ہے جتنی کٹھی دی۔ پہلا چمچے کس بنایا، کدوں بنایا، کسراں بنایا ہو کس چیز دا بنایا ایہہ گل بھی تحقیق طلب ہے۔ دُنیا چمچے ساریاں ایہجیاں چیزاں آج اُسدے استعمال بچ ہیں یا فرامیں استعمال تہ نہ کردے ہاں بلکہ دُونیاں لوکاں کو استعمال کردیاں ہوئیاں دکھدے آں۔ فر اُنہاں دی افادیت دے بارے اظہار خیال کردے ہاں۔ کاغذ دا استعمال ہر ملک بچ خوب ہوندا ہے ہو کاغذ دُنیا دے اس نظام دے چلنے بچ ہک اہم کردار درول ادا کر رہیا ہے۔

لکھنے پڑھنے دا عمل انسان دی پیدائش دے نال ہی شروع ہو گیا دا آسا، مگر کاغذ کافی چر دے بعد ملک چین والیاں سن بنا کے بنی نوع انسان تے ہک بہت بڑا احسان کردتا۔

اسی طراں مختلف چیزاں جیہڑیاں آج اسدیاں ضروریاں کو پوریاں کر رہیاں ہین ایہہ دی کسی نہ کسی ملک دے اندر کسی آدمی سن اپنے جان مال تہ وقت دی قربانی دے کے انہاں چیزاں کو وجود بخشیا۔ جس ویلے انسان سن کھینے پینے دے واسطے اگی دا استعمال شروع کیتا ہووے آفر پکینے واسطے پہنا نڈیاں دی ضرورت پئی ہووے آفر ساگ پھٹا پکا کے اُسکو کڈھنے واسطے چمچے دی ضرورت محسوس ہوئی ہوئی تہ فر ایہہ چمچے وجود بچ آیا ہوئی ہو اس چمچے تہ انسان دارشتہ نواں ماسا والے رشتہ نالوں ہے۔ پہلے وقتاں چاء دا چمچے ساگا دا چمچے پہنا دا چمچے وازیاں دا چمچے کچھ لکڑی دا وی بنائے گیندا ہے۔ کہہ مار مٹی دے چمچے وی بناندے آسے۔ چمچے مختلف دھاتاں دے مثلاً تراماں

المونیم، سٹیل وغیرہ دے وی بنائے گیندے ہیں۔ تچھے مختلف سائیز، مختلف ڈیزائن دے ہوندے ہین۔ دکاناں بچ ٹنگے دے یا فرکسی بالٹی بچ منہ تلاں تہ ڈمڑی کھلی کیتی دی اکثر نظری ایندے ہیں۔ تچھے دے بارے بچ پہاڑی زبان بچ کئی اکھان، ترکیاں مشہور ہین۔

تچھے دامنہاں نال، مالک مہریان تچھے پریشان ہین، جی کل تک اس نال گتے توت نہ کھیندے آسے آج اوہ سر پنچہ دا چچہ بن گئے دا ہے سوچدا ہے کہ سارے گرائیں ماہڑی ہی گل منے ٹرن، ہر دیگ دا چچہ حلال حرام دی تمیز تچھے سن کدوں کیتی وغیرہ وغیرہ۔ معمولی ہک غریب دی چنگی تھیں کہن کے بڑے بڑے امیراں تہ بادشاہاں دے محلاں اندر مختلف قسم دیاں پکنے والیاں ضیافتاں تہ وازواناں دے بنانے بچ تہ فرانہاں کو بنڈنے بچ تچھے دارول بڑا ہی اہم رہندا ہے۔

ترو بڑا، کنجی، لاکٹو، سوچل، پلینچے، شررڑیاں، ہندا داساگ یا فرا علی قسم دے وازواناں دی ہر دیگ بچ ٹساں کو چچہ ڈم بلیدہ نظر ایسی۔ ایہہ دوئی گل ہے کہ آخر تے تچھے دامنہہ کندھانال ہی لگدا ہے۔

آج دی سیاست بچ تچھے دارول بڑا ہی اہم منے گیندا ہے۔ خاص طور تے جدا لیکشن سر تے ہوندے ہین سیاسی تچھے بڑے ہوشیار ہو گیندے ہین۔ ہر گلی، ہر شڑ کہ دے کنارے، دکان دے تھڑے تہ یا فرکسی ٹی دے سچے یا کھبے پاسے ضرور سیاسی چچیاں دی ٹولی بیٹھی دی نظری ایندی ہے۔ فر غریب تہ سادہ لوح ووٹراں کو چھوٹھیاں قسماں، چھوٹھے وعدے وسیلے تہ لپے لارے لالا کے ایہہ سیاسی تچھے انہاں کولوں ووٹ حاصل کرے دی ہر کوشش کرنے بچ کوئی کسر نیہہ چھوڑ دے۔ ووٹر بیچارہ اندیاں چھوٹھیاں قسماں تے اعتبار کر کے دل تھیں نہ چھیندیاں ہو یاں وی لالچ بچ آکے اپنا قیمتی ووٹ دے چھوڑ دا ہے ہو روونگ والے تہیاڑے دے بعد میں کون تہ توں کون؟ فر نہ اوہ تچھے کدھرے نظر ایندن تہ نہ ہی اوہ وعدے وسیلے بس غریب ووٹر! فرا پنی قسمت کو روند اے:

دل کے ارمان آنسوؤں میں بہہ گئے  
ہم وفا کر کے بھی تنہا رہ گئے

شاید ان کا آخری ہو یہ ستم  
ہر ستم یہ سوچ کر ہم سہہ گئے

تچھے دا کُہر پنج وی بڑا ہی اہم رول ہو رعب رہندا ہے۔ خاص طور تے فجری سبیل چاء دے ویلے۔ چاء دے تچھے کولوں تھوڑا پنج کے رہنا چاہیدا ہے۔ اکثر و بیشتر چاء پیندیاں پیندیاں خاوند بیوی دی تلخ کلامی ہو گیندی ہے، فراگر کُہر آلی داسوڑ زیادہ ہی خراب ہو گیا، گل بدھ گئی، طعنے بولی تھیں معاملہ گیرے لنگھ گیا، اُس ویلے سمجھو کہ خطرے دی کھنٹی بجنی شروع ہو گیندی ہے۔ کُہر ادا خاندان لہر و پنج آ کے چاء دی پیالی دوا ری (کھڑکی) تھیں باہر بگا ماردا ہے۔ تھکے دیاں چھلیاں مُنہواں تھیں بکن لگدیاں ہین تیر فطیش پنج آ کے کُہر آلی کوہک دو گالیاں کڈھنے دے نال ہی اتھوں اٹھ کے کُٹے دی سوچدا ہی ہوندا ہے کہ کُہر آلی اُس تھیں پہلاں ہی یا شاہ کر کے چاء دا چمچ سدھا اُس دے مُنہواں تے دے ماردی ہے۔ بس تچھے دا مُنہواں اتے لگنا نال ہی کُہر دا مالک جیاں لکڑا نالوں پھڑکن لگدا ہے تہ کُہر آلی سدھی میکے گچھ دماں کڈھدی ہے۔ کدے کدے نکے جنک ماؤ نال زیادہ اڑیاں کرن لگدے ہین، شور غوغا نال کن کھا چھوڑ دے ہین، فرما تگ آ کے جنک کاں کو لہر کردیاں ہو یاں آکھدی ہے ”وے جنک کو اچپ کرؤ، تساں سن مغز کھا چھوڑے، خدا دی قسمیں میں تچھے نال تُسد اُمنہہ پہن چھوڑساں۔ جنک تچھے داناں سُندیاں ہی ساہ پی رکھندے ہین۔

الغرض تچھے کُہر دا کُہول بدھینے پنج وی ہو ر کُہر دا کُہول مٹینے پنج وی ہک کلیدی رول دا کردے ہین۔ چچیاں دیاں ہو روی کئی قسماں اس تہرتی تے موجود ہین، جیاں ایم۔ ایل۔ اے دے تچھے، منسٹر صاحب دے تچھے، ڈی۔ ڈی۔ سی دے تچھے، بی۔ ڈی۔ سی دے تچھے، سر پنج دے تچھے۔ انہاں دا وی معاشرے پنج ہک الگ ہی رول رہندا ہے۔ کسی کونریگا دے بنڈادی لالچ، کسی کوئہہ یا تہیو کو آنگن واڑی پنج ہیلپر آشا لوانے دا وعدہ، کسی کو آئی۔ اے۔ وائے اسکیم دے تحت مکان واسطے امداد دا وعدہ دیکے ایہہ تچھے بیچاریاں غریباں دے کُہر کوڑا پی پی کے تہ کوڑ کر کے اپنی بیڑی چے لیندے ہین۔

نذر نیاز ہووے یا بیاہ شادی یا فرہور کوئی یاراں دوستاں دی محفل بچ کھینے پینے دا اگر  
 انتظام ہووے، فرہچھے دی موجودگی ہر مجلس بچ لا بودی ہوندی ہے، امیراں دی مجلس یا غریباں دی  
 مجلس، نیکاں دی مجلس یا فرچوراں شراہیاں دی مجلس، کڑیاں دی مجلس یا فرمڑداں دی مجلس چچہ ہر  
 مجلس بچ کھینے پینے دے ویلے حاضر ہوندا ہے۔ فرکدے کدے کھڑن والے ڈنڈو ڈنڈالا  
 کہندے ہوندے ہین۔ اوہ پہانیا! ادھر ذری رسودا چچہ باہ چھوڑ، دوئی طرفوں ڈنڈا ایندی ہے ”اوہ  
 چاچا! ادھر ذری ساگا دا چچہ۔ بیاہ شادیاں بچ پھت کھوانے دے ویلے ہر ہک آدمی ہا کڑی پھت  
 کھینا ویلے پھتا دا ہر خیال دے نال نال وازے دے تچھے داہروی زبردست تہیان رکھنا پیندا ہے۔  
 چٹیاں وازہ چچہ کہن کے مجلس بچ نمودار ہوندا ہے، سارے کڑیاں جنے اپنیاں پلپیاں کوٹھیلن لگ  
 گیندے ہین۔

بہر حال دُنیا بدل گئی، چلھے دی جانی گیس آ گیا، لائین تہ دلی دے بدلے سولر ہور بجلی سن  
 جاء سمہال کہندی۔ کوٹھیاں تہ ٹھاریاں چھگلیاں دی جگہ کنکر ایٹ دیاں بلڈنگاں سن سام کہندی۔  
 پھوڑیاں تہ ٹنگاں دے سترے دی جانی میٹنگ تھرما کول (فوم) سن چا کہندی۔ زمانے سن ترقی  
 کیتی، جہازاں تہ ٹریناں سن سارا کجھ بدلا چھوڑیا، سالاں دے سفر کہنٹیاں بچ ہون لگے۔ موبائل  
 انٹرنیٹ، ہور دوئیاں سہولتاں سن سارا نقشہ ہی بدل چھوڑیا، مگر اس سارے بدلاؤ دے باوجود وی  
 تچھے دی قدر و قیمت، رعب داب ہور اسدے استعمال بچ اجاں وی کوئی فرق نیہے۔ اس جدید  
 ٹیکنالوجی دے دور بچ وی تچھے دی لمبرداری برقرار ہے ہور نہ جانے کدوں توڑیں برقرار رہسی۔





## گڑکی

ہری رام ذات ناچہر سی۔ دریا بچوں چھیاں پگڑی تہ بزار بچنا اُس نام سی۔ اسے واسطے ہری رام نی آمدنی ساون پہنا درے بچ بدھی جانی سی۔ ساون پہنا درے نی بارشال بچ سیلاب چڑھنا سی تہ ہری رام نا جال کدے خالی دریا بچوں واپس نیہہ سی نکلتا۔ جتنا زیادہ ہری رام نا جال پھرن جانا سی اُتنا زیادہ اُسنا گوہجا پھرن جانا سی۔ کس کس نی زمی رُہڑی، کس کس نے ڈنگر رُہڑے یا کیہوا کیہوا کوٹھا تھر سیا، ساون پہنا درے بچ ہری رام کی کسے نی پرواہ نیہہ سی ہونی۔ بس تازہ تڑفناں چھیاں تکی ہری رام نے نکواڑے وی تڑفن لگنے سن۔

ہری رام چھیاں نی چوڑی جیاں ہی شہر پیر رکھنا سی، کھراں اندروں آلے بچن لگنے سن..... ہریا..... اوہ ہریا..... ہریا نکل..... ہریا پہنائی..... چھیاں دتی جا۔ ہری رام وی تاو لے تاو لے چوڑکھولی، ترکڑی بے کدھی چھیاں تو لانا تہ پیسے لئی اگلے کھر بڑی جانا سی۔ شام توڑیں چوڑ خالی کری پیسیاں نال گوہجا پھری ہری رام گیت گلانا، سپے بجانا کھر مڑی آونا سی۔ مگر ہر پھیرے اوہ بازاروں دو چیزاں ضرور خریدی آنا سی، اک تہ شنو واسطے مٹھائی نال مکھی واسطے پین تہ کاپی۔

باقی ساریاں مہیاں بچ ہری رام اپنا جال ٹھیک ٹھاک کری تہ کندھے نال کٹے اُپر ٹنگی رکھنا سی۔ بس کدے کدائیں جدوں اُسکی پیسے نی لوڑ ہووے یا دریا بچ پانی تھوڑا زیادہ ہوئی جائے، ہری رام ایہہ جالی واہلی تہ دو رتوڑیں دریا بچو بچ تنکیاں لتاں ٹرنا رہنا سی تہ شام ویلے تھوڑے پیسے لئی مڑنا سی۔ نیہہ تہ ساری جنہیاڑی اوہ منجھی کی کہنا، باہنا، ڈُلے ٹھیک کرنا یا فر شنو نال بہینی گپاں کٹنا رہنا سی۔

ہریا اپنی لاڑی شانتی تہ اپنے منڈھے مکھن لال کی شنو تہ مکھی آکھنا سی۔ ایہہ ہریئے نا  
دواں ماء پتر اں نال لاڈ کرنے ناسب تھیں مٹھا طریقہ سی۔

ہریا گن سی، اُس نے پٹھے گن سن، ہریا اس گراں کسٹراں پُجیا سی..... کسے کی کوئی  
پتہ نیہہ سی۔ بس لوک ایئے سوچنے سن جے ہریا اپنا جال لئی دریا کھنے کھنے تہ ہتھاں نال سو تو سنے  
تو سنے اس گراں آنی تھکیا سی تہ فر اپنا جال موہنڈیوں لہوائی جس جگہ بیٹھا تہ فر اُتھے ہی بیہی گیا۔  
سارے گراں بچ کسے کی ایہہ چٹی بیہہ سی جے ہریئے نا حسب نسب لوڑے، کیاں جے ہریا نہ تہ  
کسے نا دوست سی تہ نہ دشمن۔ اُس نے ہتھاں اکھیاں تہ دماغ صرف مچھیاں نے لک لوڑنے لوڑنے  
اڈھی زندگی کڈھی شوڑی سی۔

ہری رام کی اگر کوئی فکر اندر و اندر گھن بنی تہ کھانی سی، اوہ سی مکھی نی پڑھائی۔ ہری رام  
آپوں تہ اُن پڑھ سی مگر بچے نی پڑھائی نا اُسکی ڈا ہڈ اشونق سی۔ اوہ کئی واری شنو تہ مکھی کی سمجھانیاں  
آکھنا سی ”ماہڑے ہتھ پیر تہ ٹھنڈے گرم پانی بچ گلی گئے۔ لک دوہرا کری دریا نے بٹے تو سی تو سی  
میں پیسہ تہ کمایا مگر صرف پیسہ ہی ساری دولت تھوڑی اے۔ ماہڑا اشونق اے جے مکھی اُچی پڑھائی  
کرے تہ اسا ہڑی وی کوئی عزت بنے۔ ایہہ بیٹیاں نال چھھی نا کم مکھی میہہ کری سکنا۔“

مکھن لال وی فر ماہر دار بچے ہار پڑھائی بچ لگانا سی۔ ہری رام تہ اُس نا سکھ سوچنا سی  
مگر مکھی پیونے موہنڈے اُپر جال تہ بتکیاں تتاں اُپر دریانی کانی ہتھاں پیراں نی چڑی بڈھی ہوئی  
نی تکی تکی سرٹنا بلنا رہنا سی۔ بس اسے گلوں اوہ دن رات پڑھائی بچ ڈیہا رہنا سی۔ اک اک کری  
اُس امتحان پاس کیہ تہ فر کوچنگ واسطے دلی جائی پُجیا۔ ہری رام تہ شنو دوئی خوش سن۔ دلی نا  
خرچہ چھیاں بیچی تہ پورا بیہہ سی ہوئی سکنا، اس واسطے ہری رام بنک کولوں قرضہ چکلیا، زمی تہ کھہر  
گرو کی کیہ تہ ترواں سالاں بچ مکھی صرف اک واری کھہر آیا۔ کوچنگ بچ وی اُس جان ماری تہ  
پوری تیاری کری سول سروسز پاس کری لیا، مگر اُپر توڑیں ہری رام نی منجھ داندان نی جوڑی تہ شنو نا  
ہا سب یکی گئے نے سن۔ سول سروسز پاس کری مکھن لال پہلی واری دیوالی اُپر کھہر مڑیا تہ سارا  
گراں استقبال واسطے آگے سی۔ جنے زنانیاں بچے ہر کوئی ہار لئی اک دُوے کولوں پہلاں ملنے نی

کوشش کرنے سن۔ ہری رام تہ شنو دؤ رکھلوی ایہہ سارا منظر تکی خوش ہونے سن۔ ہر کوئی ہریئے  
چہپر کی اس طراں ملناسی جس طراں اوہ کوئی منسٹر ہووے۔

رات پئی تہ مکھی ماء پیوکول بیٹھا تہ گلاں گلاں بچ ہری رام پترے کی اپنے حالات دہستے۔  
اُسکی ایہہ اُمیدی جے مکھن لال بنک نے قرضے نی واپسی واسطے گجھ آکھسی، مگر مکھن لال پُپ  
رہیا۔ اوہ وی سوچناسی جے اک واری میں اپنا آپ سمہالی لوواں تہ فر بنک ناقرضہ وی دیساں تہ  
نالونال ماء پیوکی وی شہر لئی جاساں۔ اُس تھیں بعد دودن مکھی گراں رہیا تہ دواں اس بارے کوئی گل  
نیہہ چھیڑی۔ دودن بعد مکھن لال اپنی ڈیوٹی ٹری گیا۔ اگلے چھ مہینے تہ مکھن لال آپوں آیا تہ نہ ہی  
اُسنا کوئی سہنیا پتر۔ شنو تہ ہری رام ہُن آپس بچوں مکھی نی کوئی گل نیہہ سن چھیڑنے۔ ہری رام  
پُپ سی کیاں جے اُسکی رووسی جیہڑا ہر تہیا ٹرے بدھنا ہی جانا سی۔ اپنے کیتے نا ڈکھسی۔ اپنے  
قرضے نی فلّرسی۔ سارے درداں نا ذمہ دار مکھن لال..... مگر شنو ماء سی۔ اُس کی فلّرے نال  
پُپ لگی گئی سی۔ پتہ نیہہ بچہ کہجا ہوسی۔ کیہڑے حال بچ ہوسی۔ کوئی مُشکل تہ نیہہ ہونی گئی۔ ہری  
رام نی گراں بچ عزت تہ بنی گئی مگر اندر اندر اُسکی کوئی سوچ کھان لگ پئی۔ اک دو واری اُس  
جال چکی چھیاں پکڑیاں مگر لوکاں ٹوکاں شروع کیتیاں۔ مجبور ہوئی اُس جال واپس رکھی شوڑیا۔  
چھیاں مہینیاں شنور ہمار ہوئی۔ کوئی علاج، کوئی حیلہ نیہہ چلیا تہ ہری رام اُسکی لئی سب تھیں بڑے  
ہسپتال جانے نا فیصلہ کیتا۔ مکھی نی نوکری وی اُسے شہر سی۔ ہری رام کُہرے والی کی لئی شام ویلے  
چرکیاں بچیاں۔ بڑی مُشکل نال لوڑی لوڑی اوہ مکھن لال نے کُہر بچیاں۔ مکھن لال نا کُہر کہہ سی بہت بڑی  
کوٹھی تہ فر مکھی کہنا نیہہ سی۔ برانڈے بچ بچکی ہری رام کہنٹی بجائی تہ اک لئی گوری زنائی بوہا کھولیا۔  
انہاں کی تکی اوہ حیران ہوئی گئی تہ تھوڑا ٹھہری تہ چکھن لگی ”تس گن او اس ویلے کیاں آئے او؟“

”مکھن لال صاحب آتھیں رہنیں؟“ ہری رام بولیا۔

”جی جی، مگر تس گن او۔ کوئی کم سی تہ دفتر جانا سی۔ کُہر کیاں آئے او۔“

”اُس مکھن لال صاحب نے ماء پیو آں، ملن آئے آں۔ ایہہ انہاں نی ماء اے، ہمار

اے۔ ڈاکٹر کی دہسن جانا اے۔“

”ہمم.....م.....م.....“ زنائی انہاں دواں کی سرتھیں پیر توڑیں تکیا تہ فر اندر بڑی گئی۔ تھوڑے چڑیں مکھن لال آئی گیا تہ ماء پیو کی اندر لئی گیا۔ زنائی تہ فر نیہہ دسی مگر مکھی ماء پیو نال رہیا تہ راتی کافی چرگلاں کرنا رہیا۔

تھوڑی شرمندگی، تھوڑی مجبوری نال اُس ماء پیو کی سنایا کہ کس طراں کو چنگ نے دوران اُس نی واقفیت سمن نال لاسبریری بچ ہوئی سی۔ اوہ وی سول سروس نی تیاری کرنی سی تہ اس طراں دوئی اک دُوے نی مدد کرنے سن۔ سمن کوئی زیادہ لائق تہ نیہہ سی مگر اس بڑے افسر نی گڑی سی۔ مکھی نی لائق تکی سمن نے ماء پیو مکھی نا تہیاں رکھن لگے سن۔ مکھی نی تیاری بچ انہاں پسیاں نال وی اُس نی مدد کیتی سی۔ مکھی نی سلیکشن نے نالونال انہاں مکھی کی بکھ بکھ حرے کری منائی لیا تہ فر سمن نال اُسنی کورٹ میرج کروائی لئی۔ سمن تہ سلیکٹ نیہہ ہوئی، پر ماء پیو واخوں لبھانا مکان تہ خرچیا نا پیسہ مکھی نے موہنڈیاں نا پہنارہنی گیا تہ اس طراں اُس اوہ قرضہ مکایا۔

ہر یا تہ شنو تہ کجھ نیہہ بولے پر سمن نارخ تکی انہاں کی سمجھ آئی گیا جے مکھی ہن مگرے نے جال اندر پھسی گیا اے۔ اگلے دن ہر یا شنو کی لئی ہسپتال نکلیا تہ صرف مکھی دروازے توڑیں آیا۔

پرائیویٹ ہسپتال شنو نے ٹیسٹ ہوئے، فر علاج شروع ہويا۔ جتنے پیسے ہری رام کول سن، اوہ خرچ ہوئی گئے۔ مکھی بچوں بچوں آونا تہ رہیا مگر اُس مدد کوئی نیہہ کیتی۔ اُسکی اپنے خرچے واسطے پیسہ سمن کولوں منگنا پنا سی۔ کجھ تہیاڑیاں بعد مکھی نا ہسپتال آونا بند ہوئی گیا۔ مجبور، دکھی تہ بے بس ہری رام کمزور پیناں شروع ہوئی گیا۔ ہسپتال نے پندر میں تہیاڑے مکھن لال آیا تہ سینی مگر اوہ خاصا کمزور تہ ڈا ہڈا پریشان دسناسی۔ شنو نی زبان بندی۔ اُس کی آخری کتی لگی نی سی۔ مکھی اُسنا سر اپنی چھولی بچ رکھیا۔ صرف شنو اُکھولی، اُس وارخ تکیا تہ فر ہمیشاں واسطے اکھیاں بند کری شوڑیاں۔ مکھی پیو وارخ اکھیاں چکی تکی تہ نیہہ سکلیا مگر ماؤ کی قلابہ لائی رونارہیا۔

ہسپتال نابل اتنا زیادہ سی جے ہری رام نیہہ دسی سکلیا۔ جتنا اُس کول سی، اُس دتا۔ باقی نا مکھی اپنے سر رکھیا تہ ماؤنی لاش لئی گراں آئی پچیا۔

اک واری فر گراں سارا آگے آیا۔ گراں نے بزرگ سوگ وارن، مگر گراں نے جوان

مُنڈے گڑیاں مکھن لال (آئی۔ اے۔ ایس) کی تلکن آئے سن۔ ہر کوئی اک دُوے کی گوشیاں  
 بچ آکھنسی ”ایہہ ہویا نا پچہ، ماء پیوتہ گراں ناناں اُچا کیتا س۔ اُس وی اک دن اِپو جئے بنساں۔  
 بس اک واری گراں تھیں پڑھائی فارغ ہووے سِدھے مکھن لال سرکول پُجھساں تہہ ہیلپ لیاں۔“  
 ماؤ نادماں کری تہہ مکھی واپس شہر آئی گیا، مگر اگے اُس واسطے اک جہنم تیار سی۔ سمن تہہ اُس  
 نے ماء پیوست اسمان بسرے اُپر چلے نے سن۔ مکھی نے ماء پیونا اُنہاں نی کوٹھی اُپر آونا اُنہاں  
 واسطے بے عزتی سی۔ بحث اتی سخت ہوئی کہ مکھی نے سوہریئے اُسکی اُسنی اوقات دہسن لگ  
 پئے۔ ماء پیونے کوٹھی اُپر آونے ناخمیا زہ مکھی کی ایہہ پھنگلتا پیا جے اُس کی اُنہاں نی کوٹھی چھوڑی  
 کرائے نے کمرے بچ آونا پئی گیا۔

ہری رام نی عزت تہہ ہمدردی گراں بچ خصیری ہوئی گئی سی، مگر اندروں ہری رام ریزہ  
 ریزہ ہوئی گیا ناسی۔ مکھی نی پڑھائی اُس واسطے سونے نی چھری بنی گئی نی سی۔ حالیں کُہرے والی  
 نے صدے تھیں تہہ مکھی نی بے بسی تھیں ہری رام نی خلاصی نیہہ سی ہوئی جے اک دن ڈاک بچ اُس  
 نے ناں اُپر لفافہ آنی پُجیا۔ کمناں ہتھاں ہری رام لفافہ لئی ماسٹر جی نے کُہر گیا۔ ماسٹر جی لفافہ  
 کھولی تہہ پڑھیاتہ فر ہری رام وان چریں توڑیں تکی آکھن لگا ”ہری رام جی! بنک نی چھٹی اے۔  
 اگر قرضہ واپس نہ کیتا تہہ کُہر تہہ زمی نی کڑ کی ہوسی۔“

ماسٹر جی چپ ہوئی گئے تہہ ہری رام اپنی ٹھڈی گٹھیاں اُپر رکھی بناں تلکار ہیا تہہ اک  
 نکلی جئی چھڑی نال زمی کھنوترا نار ہیا۔ خاصے چریں اُس بسر اُپر چکلیا تہہ بس اتنا ہی بولیا ”شکر  
 اے مکھی ٹھیک اے۔“

ماسٹر جی ہری رام نے منہویں اُپر آونے جانے رنگ تہہ بولنا شروع کیتا ”ہری رام  
 جی! اُج کل نے پچیاں کی صرف اتنا پتہ ہونا اے جے مقابلے بچ اگے کس طراں نکلتا اے، گر سی  
 توڑیں کسراں پُجنا اے۔ اُنہاں کی ایہہ کوئی پتہ نیہہ ہونا جے اُنہاں کی کامیابی توڑیں پچانے  
 واسطے ماء پیونی کہہ حالت ہونی اے۔ اُنہاں ناخون، آرام تہہ رُتی کتنی کھٹی جانی اے۔ نالے.....  
 ..... اُج کل نی نسل کی ایہہ کوئی پتہ نیہہ جے سماج کوئی پداری سڑک نیہہ اے، جیہڑی اُنہاں کی اگے

بدھنے بیچ مدد کرسی۔ آج ناسمج بس اک مکڑی ناجالا اے۔ جدھروں کوئی اڈنی شئے آئی، بس مکھی ہار اُسکی گسی لینی اے تہ فرتاں ہی چھوڑنی اے جدوں اُسناں تاراں کبھ کبھ ہونیاں۔“

سُمن نی کوٹھی چھوڑنے نال وی مکھی ناعذاب نیہہ کہنیا۔ سُمن تہ اُس نے ماء پیو پہلاں زانیاں نے تھانے جائی پچھے تہ فرکیس عدالت بیچ جائی لگا۔ مکھی نال زانہ پولیس نی وی ہمدردی ہے سی، مگر اوہ بے بس سن۔ نواں قانون صرف زانیاں نی حمایت واسطے سی۔ نیکی جئی گل ہی ہووے یا فر کوئی وی گل نہ ہووے، جس وی زانیاں کبہرے والے نی نکیل کسنی ہووے، بس اک ٹیلیفون کال زانہ تھانے بیچ کری تہ کبہرے والے کی ست پڑیاں یاد کرائی سکتی اے۔ مکھی زانہ تھانے نے چکر کئی کئی تنگ آئی گیا۔ دو تھانیدار نیاں بدلی گئیاں، پرکیس میہہ مکلیا۔ ہر مہینے اک کچھری ہونی رہی۔ سُمن تہ اُس نے ماء پیو نیاں شرطیں بدھنیاں رہیاں مگر گل نیہہ مکھی۔ سُمن ضد سٹی نی سی جے مکھن لال پیو کی چھوڑے، تنخواہ اُس نے حوالے کرے، گراں جانا بند کرے۔ مگر مکھی کی ایہہ منظور نیہہ سی۔ اوہ سوہریاں کی سمجھنا رہیا جے اُس نے ماء پیو قرضہ چکی اُسکی پڑھایا نا اے، پر سُمن تہ اُس نے ماء پیو برسوں کوئی گل نیہہ مٹی۔

کیس چالان ہونے تھیں پہلاں تھانیدار نی مکھی کی سنایا ”سر! سُمن ناکیس کبہرے یلو تشددنا اے۔ اُس نے پھٹے نے کپڑے اَساں بند کری تفتیش نے نال رکھے نے پن۔ کیس مشکل اے۔“

مکھی حیران پریشان سُنتا رہیا۔ اُس نیاں فرشتیاں کی وی ایہہ نیہہ سی اُمید جے سُمن اپنے کپڑے آپوں پھاڑی اُس اُپر کیس کرسی۔ حیرانگی اُس کی ایہہ سی جے سُمن زانیاں نے کمیشن توڑیں پچھی گئی نی سی۔ مکھی افسر سی اس واسطے اُس نی زندگی آسان سی، مگر ہُن پہلی واری اُس کی احساس ہویا جے زانیاں واسطے سارا قانون، سارا سماج، ساریاں عدالتاں کھلوی جانیاں مگر اگر کسے جنے نال زیادتی ہووے تہ اُس واسطے کوئی نیہہ کھلونا۔ ہر کوئی جنے کی ظالم جابر وحشی آکھن لگنا اے۔ مکھی کی ایہہ پہلی واری سمجھ آئی جے قانون تہ اُنھا ہونا اے مگر سماج وی اُنھا اے۔

عدالت پچھیا تہ مکھی نی اڈھی تنخواہ وکیل کھان لگے، اڈھی تنخواہ بیچ اوہ خرچہ ٹورن لگا۔ عدالتاں نے دو سال چکر کئی کئی مکھی سکی سکی تھیلا ہوئی گیا۔ اُسکی بیونا کوئی ہوش میہہ رہیا۔

سرکاری نوکری نادباؤتہ اُپروں مقدمے نی ٹینشن لوکاں نیاں گلاں، اپنے ضمیر نے طعنے.....  
 مکھی نی جان کھر اٹے بیچ پھسی گئی سی۔

ہری رام کی دُوانوٹس پُچھیا تہ اوہ اک واری فر ماسٹر جی کول گیا۔ ماسٹر جی اُسکی سمجھایا جے  
 اگر قرضہ تہ سود نہ مگے تہ فر تریا نوٹس آوسی، جس تھیں بعد کھر تہ زمی نی کرؤ کی ہوئی جاسی۔ ہری  
 رام کی ہن اکھیاں اگے ہنیر اچھری گیا۔ مکھی ناکوئی پتہ نہیہ آیا تہ نہ کوئی پیسہ اُس پُچھیا۔ ہری رام  
 نی اخیر می امیدوی ختم ہوئی گئی۔ اوہ چپ چاپ اُٹھی واپس کھر مڑی آیا۔

دواں سالاں تھیں بعد عدالت مکھی کی سمن نالوں بکھ ہونے نا آرڈر کیتا تہ مکھی اُپر دس لکھ  
 روپے نامعاوضہ لایا۔ مکھی پہلاں ہی کنگال ہو یا ناسی اُپروں ایہہ ناحق چٹھی۔ اُس کی کجھ سمجھ نہیہ سی  
 آونا۔ اکس دوستے نی گواہی نال اُس بنک کولوں قرضہ چکلیا تہ اپنا آپ سمن کولوں چھڑایا۔ اُس  
 رات اوہ پہلی واری سکون نال سٹتا۔ اُس نے سرے اُپروں پہنار اُلیا۔ اپنے حالات سدھے کری  
 اوہ کجھ دنوں بعد گراں گیا۔ سارے رستے اوہ خوش سی جے اپنی ماؤ نا کھر تکسی۔ اپنے پیونال  
 گلے ملیسی۔ رستے اوہ ایو منصوبے بنانا رہیا جے کس طراں پیو کی اپنے نال شہری آوسی۔ نالونال ہر  
 مہینے قرضے نیاں قسطاں دیسی..... مکھی انہاں سوچاں نال گراں پُچھیا تہ اُس نے مہویں اُپر  
 رونق سی۔ گراں نے بٹے، کہنا، دریا ناپانی، کھر اٹ تہ ڈنگر سب اُسکی اپنا قبیلہ لگنا سی۔ اوہ جس  
 بیچے کی وی تکلے اُسنے گل لگنا جانا سی۔

شام ہنیرے مکھی اپنے کھر پُچھیا تہ اُسنے ارمان تہ خوشیاں اُپراؤس پئی گئی۔ کھرے نے  
 دروازے اُپر سرکاری جندراسی تہ نال ڈوگے بیچ کرؤ کی نی تختی دبی نی سی۔

مکھی پشلیاں پیراں ماسٹر جی کول پُچھیا۔ ماسٹر جی سر بناں سٹی چپ کھلوتے نے اُسے کی  
 ڈپکنے سن۔ مکھی انہاں نے دوئی ہتھ پگڑی جلدی جلدی پچھن لگا ”ماسٹر جی! ماہڑا پوگتھے اے؟“  
 ”مکھن لال سر! مگی نہیہ پتہ، مگر لگتا جے تساہڑا پیو جدھروں آیا سی اُدھر ہی واپس مڑی  
 گیا۔“ ماسٹر جی نے ہوٹھ کمن لگے۔

مکھی دوئی ہتھ اپنے لکے بیچ دتے تہ دو رچار چو فیترتی تہ سوچن لگا جے ہن پیو کی گتھے لوڑے!



## خونی لکیر

نماشان ویلے لوک تہیاڑی نی پھڑی مزدوری کری کہراں مڑنے، کوئی ٹہنا کے مال چوکر چاری موہنڈے گوٹے نا توڑا تہر وے، گسے سرے ور کنڈے یا لگڈواں نی گٹھولی، گسے اگے ڈنگر تہ چٹھے پھیڈ بکری لڑ لائی نی تہیاڑی نے فاقے نال بکھی ہتھ دتے، پیر تہر و تہر و کہراں داہر مڑنے۔ ایہہ سرحدی گراں ادھا بارڈر تھیں پارسا، جس وجہ تھیں لوک لوئی لوئی کہر مڑنا مناسب سمجھنے۔ سرحدی لکیر نے گراں نی بند اسراں کہتی کہ پہنائی پہنائی بکھ ہو گئے، پیو پتر بشکار لو ہے نیاں کندھاں تھیں وی زیادہ مضبوط رکاوٹ بنی گئی، اک دووے کی ملنا تہ دوسرے گوں اکھ پرتی تلنا وی جرم سا۔

فقیر اسپارے بیچ کھٹ ور بیٹھا نکلیاں کی ڈنڈرولا کرنا تاں جے لوئی لوئی مال چوکر نا کہنا، گوہا کری باہر نے کم ویلے سرے نمیری لین۔ نذیرہ وی چٹھے نام چھوڑی گڈوی لئی گاں پٹھ بچھا سٹیا کہ تاولیاں ہی تہاراں کڈھی لواں، اسپجیا نہ ہووے کہ ہنیرے بیچ کدھرے چمنی نال شکارہ وی لگی گیا تہ سزا پھلکتی پئی جائے۔ آج گاں وی چٹھے کی نیڑے بیہ لگن دتا، خورے تہیاڑی پھلکتی ریپی یا فر پچھا لاکڑہ ٹہلا کری چوسی ہندا ہووے۔ نکلیاں نی انکواڑی تہ درفٹ شروع سی تہ چندے لگڈواں ناچچل پیا۔ نلے گیدڑ سمجھی دوڑی تہ تلن لگے اگوں اوپرہ جا بندہ جنڈاں بچوں باہر نکلیا۔ لگنا کہ کوئی رستہ پھلکنا نا اے۔

فقیرہ کھٹے وروں پیر لڑکائے اڈھیکن کری بیٹھا نا سا تہ اک اوپرہ جیا بندہ کچھے نال چھو لائے سرے پئی، ہتھ کھونڈی تہ سلام کہتا۔ فقیرہ اکھاں پھاڑی پھاڑی تلنا کہ شاید کوئی جانی پچھانی اے، جیہڑا کو ویلے ٹرنا اے۔ کہیاں جے اس علاقے بیچ اوپرہ تہ دو مقامی وی ویلے کو ویلے بوہے باہر پیر بیہ کڈھنا۔ پچھاننے نی کوشش کہتی، مگر کوئی اوپرہ لگا پھر او! کون ہیں تہ گتھے جاسیں؟“



”ماہڑا کُہر بہوں دُور اے۔“

”ادھر کہہ لوڑنا ہیں؟“

”مسافر ہاں راتیں نی جگہ لوڑنا ہاں۔“

”تنگی پتہ نہیہ کہ اس سرحدی گراں بچ خوننی لکیر اے، جتھے اوپرے تہ دُور اُس بسنکی وی

ساہ سہاڑی رات کڈھنے ہاں۔“

”در اصل میں مسیتی ناچندہ کرنے آیا ساں تہ شام پئی گئی، ہُن کوئی وی کُہر راتیں نی جگہ

نہیہ دینا۔ اسویلے کوئی لاری گڈی وی نہیہ پیدل پھننا مشکل اے، کوئے چارہ کرو۔“

”پہنای! کہہ چارہ کراں؟ اُس آپوں راتیں اندراں روہڑے لائی دُڑکی تہ کیڈھ

سواہڑنے رہنے ہاں۔ توں کون ہیں، گتھے ناہیں؟ تلاشی بچ پکڑیا گیاں تہ ماریا جاسیں۔“

”خداراہ کوئے حل کرو، آئندہ ابھی غلطی نہیہ کرساں، سارے محلے بو باہو ہاٹھ کایا پراتنے

بڑے بڑے مکان ہوئی گئے دو گز جگہ نہیہ دتی۔“

”اوپرے کی کوئی نہیہ رہنے دیسی، اُساں کئی واری یقین کھائی جگہ دتی مگر راتیں لکیر پار

کری ٹری جانے تہ اُساں بہوں گٹاں کھا ہدیاں، ہُن ٹھو کراں لگی ہشیا رہوئی گئے ہاں۔“

”اللہ واسطے ہنیرا ہو گیا اے، ہُن کدھر جاں ماریا جاساں گا۔ میں نہ روٹی منگنا تہ نہ بستر،

اک گز جگہ بہنے واسطے دیہنی چھوڑو۔“

”بستر دیساں تہ روٹی کھائی، اوہ مسیتی بچ ٹکار ہو۔“

”مسیتی بچ ڈر لگنا اے، کوئی راتیں ماری چھوڑے تہ فر.....!“

”شکر کر مسیتی بچ مر سیں، شہید ہو سیں گا، تنگی اللہ نے کُہر بچ رہی اللہ وریقین نہیہ تہ

اسا ہڑے کُہر کہہ یقین اے کہ محفوظ رہ سیں؟“

نذیرہ کی اُس بیچارے نی مجبوری تہ روئ ہکلی شکل تکی ترس آیا تہ فقیر نی سفارش کیتی کہ

”مسیتی بچ مارے گیا فروی گراں جو گا زوال اے ہو سکنا اے اللہ کرے تہ تلاشی نہ ہے۔“

راتیں کھلائی پلائی فقیرے بستر ادوی کھٹے ور ڈائی دتا، لیکن فقیر کی بار ایہہ تہو کھے کھائی  
رہیا سا، اس واسطے ساری رات اکھاں بیچ کڈھی کہ کدھرے ایہہ وی پھلکڑے نال سُرمہ لائی  
بارڈرنہ پٹی جائے تہ فرکٹا سے تھوں علاوہ چتر دی وی ماری پئے۔

اللہ اللہ کری اک اک پل گزاریا، سرگی چو ییاں چو نکلیاں تہ زندگی نی آس لگی۔ چنگی پوہ  
پٹھی تہ بوہا کھولی چھیر نظر ماری، باہر لوکاں نی کھنگنے کھر کنے نی واز آئی۔ فقیرے وی نذیرہ کی واز  
ماری تہ آپوں مال چو کھرنا کہنا، گوہا کرن لگا۔ مسافر وی اٹھی کول کال نابن ور چُسمے بیچ ہی نماز نا  
سجدہ دینے ٹری گیا۔ نذیرہ وی منہہ ہتھ تہوئی چلھے پتیلی رکھی تا ولیاں ہی آتا گن لگی، کیاں جے  
فقیرے اج شہر ج کول تاریخ پہنگنی سی۔

فقیرے چاء نی پتیلی کی سیک لگنے نی اڈیک توڑیں راتیں نا بہیا بہت تہ روٹیاں کی ڈوہنگی  
کنالی بیچ مروڑا چاڑھیا۔ پہاویں نذیرہ وی تاول زور کرنی، اک ہتھ بیڑا، بیلنی تہ اک ہتھ کڑھی  
مارنی لیکن گلے گھوٹے تہ لکڑیاں توں تاول بیہہ ہو سکی سی۔ اتنے بیچ راتی نا مسافر کدھرے منہہ  
ہتھ تہوئی فر سلام کیتی، شاید رات گزارنے نا شکر یہ ادا کرنے مڑیا یا چاء پیالی نی لوڑ بیچ آیا مگر  
فقیرے تاول بیچ کھٹ ہی گلے بہایا تہ تا ولیاں ہی چاء پیالی لیتی، گڑتی پائی تہ تمھی موہنڈے سٹی  
ٹری گیا، کیاں جے گڈی ناٹیم نیڑے سا، شاید کدھرے کول کال کجی پانے نا ارادہ ہونا نالے  
ٹر نی نال گیلی ہونے نا اندیشہ وی سا۔

نذیرہ نے ہتھوں نی چاء نی اڈیک بیچ اُس کی چاء نی خوشبو اچھن لگی، گویا کہ اوہ اُس کی  
پرانا جاننا اے۔ نذیرہ بے شک تڑے چار نکلیاں نی ماں سی لیکن عشق نا دریا جدوں وی ٹھاٹھاں  
مارے تہ بڑھے وی جوان ہو جانے ہن۔ شاید اُس کی وی گسے اجنبی نال گیاں مارنے نا موقعہ  
پہلی وار لہٹھا سا، نالے شکی مزاج خصم نے کدے گسے اُیو کھیر وکی موقع بیہہ دتا بلکہ اوہ ہر ویلے  
چو فر بنی نال گنڈیا رہنا۔ سگوں فقیر و نی عمر توں وی ادھی ہی سی، اس واسطے اوہ یقین کرے وی تہ  
کسراں نہایت ہی خوبصورت، موٹیاں موٹیاں اکھاں، نیم گلابی چہرہ، مست چمکیلے نین، لٹاں نک،  
موتی دند، پکھڑی ہوٹھ، سُرمی اکھاں، گنگرے بال، میانہ قد، ملائم ہتھ بلکہ انگ انگ بچوں خوبصورتی  
فقمے نی طراں ٹٹانیاں کی مر مٹن ور مجبور کرنی۔

مسافر ہمیشہ چندے نے سلسلے بچ کھروں باہر ہی رہنا۔ کدھرے روٹی لٹھنی تہ کدھرے چاء، لیکن آج نی چاء بچ چاء نا ذائقہ ہو رسا۔ اوہ سوچنا کہ دُنیا نی ساری دولت آج لٹھی گئی اے۔ زندگی نا زیادہ حصہ اُس لوکاں نیاں روٹیاں ورگز اریا۔ کدھرے پنجاں اٹھیں تہیاڑے کُہر مُرنا تہ ٹبرے واسطے سودا پتر چھوڑی جانا۔ اوہ اکثر گراواں نے لوکاں کی جاننا مگر اس سرحدی گراں نا پہلے پھیرے بچ پچھتاوا ہو یا کہ پہلاں کُتھے رہیا۔ آج اُس گلاں گلاں بچ اتنی دولت کُتھی کری ہندی کہ سمیٹنا مشکل ہوئی گیا۔

دہنہہ کافی اُپرا آئی گیا۔ سیکنہ کھائی پی ڈنگر کھولی روز مرہ نی طراں بیلے چلی گئی ہو رینکے وی سکول ٹری گئے، مگر مسافر چاء نی چسکی نا صحیح اثر لینا گویا پورے بتری دنناں نا استعمال کری چاء نیاں ہڈیاں چھٹی چھٹی ہٹانا پیا اے۔ اُس کی اپنے اگلے سفر نی کوئی فکر نیہہ تہ نہ ہی اپنی تہیاڑا لانا نی فکر ریئی۔ چندے بچ پہاویں اُس کی ادھ ملنا مگر ایہہ سودا اُس نا سو فیصد ساجس نی تلاش بچ اوہ کافی عرصہ تھیں سی۔

نذیرہ وی آج فقیرے نیاں ساریاں پابندیاں تہ پہرے توڑی موقعے کی غنیمت سمجھی چو بیاں نے ڈاراں ہاروں کپی فصل کی مالکاں نے پچھے تکر رتھی پیٹ پُہر نے نی کوشش کیتی، لیکن آج ڈاراں ابھی فصل چوٹدی کہ ڈراوے وی کچھ کم بیہہ کیتا تہ فصل اُجاڑی گئی۔ اُس نے چہرے نی لالی ور پرسیو نیاں بونداں صاف ظاہر کرنیاں کہ اُس کوئی امانت بچ خیانت کیتی اے مگر اک عرصے نی تر یہہ بچنے ور شاید کچھ سکون محسوس کرنی وے، لیکن اُس نے جسم نا انگ انگ ایہہ تھکان محسوس کرنا کہ اُس ڈا ہڈا پینڈا طے کری منزل حاصل کیتی اے نالے آج نی کامیابی چہرے نی چمک تھیں صاف ظاہری۔

مسافر اسے گراں نی خیرات تہ صدقے نی ہو رخواہش رکھنا لیکن ایہہ علاقہ خطرے تھیں خالی بیہہ سا۔ ہُن ندید ٹھہرنے نی سزا شاید بھگتتی پئی جائے اس واسطے اوہ مناسب سمجھنا کہ اتھوں ٹرنا ہی بہتر رہسی۔ اوہ چاہنا کہ اگلی ملاقات گراں توں باہر کرنی انہاں واسطے بہتر رہسی کیاں جے اُس راتیں نیاں فقیرے ناروئیہ تکی ہندا کہ آسندہ رات ٹھہرنا نا ممکن اے۔ اوہ چاہنا کہ اگر پیکی

نا بہانہ کری کدھرے ملاقات کیتی جائے تہ مناسب رہسی۔ جوں ہی پیکے ناناں لٹا نذیرہ نا چہرہ  
مرجھایا تہ اکھاں پجیت نے بدل ہاروں چھم چھم بگنیاں شروع ہو گنیاں۔ اچانک اوہ خوشی تہ مُس  
مُس دُکھ بچ بدل گئی۔ مسافر مجبور ہو گیا کہ اُس ایہہ کہہ ڈانگ ماری چھوڑی کہ اچانک خوشگوار  
ماحول بدلی گیا۔ اُسکی اپنے الفاظ نا احساس ہون لگا کہ کوئی غلط گل تہ نیہہ کچھی بیٹھا اے۔ شاید  
ماں پے مری گئے ہونے تاں ہی دُکھ محسوس کیتا اے مگر ہُن ایہہ کھوج کرنی وی ضروری بنی گئی۔  
حوصلہ دہی پچھیا ”پیکے نا کیہہ اگراں اے؟“

”گراں ایہہ ہی اے۔“

”کہر کیہہ اے؟“

”اوہ سامنے والا کہر اے۔“

”فر رونے نی کہہ وجہ اے؟ ایہہ تہ نیڑے اے۔“

”تکنے بچ نیڑے اے مگر ہوں دُراے۔“

”کیاں؟ ایہہ تہ کجھ قدم ماں نا پینڈ اے۔“

”پینڈ نیڑے اے مگر پچھنے بچ ہوں دُراے۔ مگی ٹر نے ٹر نے چالی سال ہوئی گئے نہ

پچھی سکی۔“

”کہہ گل، کوئی نارنگی اے یا کہر والا نیہہ جانے دینا؟“

”نہ نارنگی تہ نہ کہر والا ٹھا کنا۔“

”فر کہہ وجہ اے کہہ رکاوٹ اے؟“

”بس! اگور کاوٹ اے کہ اوہ خونی لیکر توں پاراے۔“

ایہہ سُننے ہی اُس نے پیراں پٹھوں زمی نکلی گئی۔ تھر تھر کمنی لگی گئی کہ اوہ ادھر آیا کیاں؟

اُس کی موت سامنے دسن لگی، اوہ تاو لیاں اتھوں نکلنا چاہنا سا مگر ایہہ وجہ پچھنی وی ضروری بنی گئی۔

”مگر اس پار آنے نی وجہ کہہ ہوئی؟“

”ایہہ لسی کہانی اے۔“

”مگر جلدی دہسنی پیسی، اسپجیا نہ وہ ہے کہ فقیرہ مڑی آوے۔“

”اَس دو پہنیاں نکلیاں نکلیاں ساں تہ ماء مری گئی تہ بیودو رُاس مُلک بچ اک فوجی آفسر سا، کدے کدے کُہر مڑنا تہ سودا پتر دہسی جانا، لیکن زیادہ اسان کی کہنلیاں ہی رہنا پینا۔ اک وار اَس مُلک بچ گجھ جنگلی حالات بنی گئے تہ پیو غی کئی مہینے جھٹھی لہھی۔ ڈاڈیاں کہہرا یاں ماء نی یاد وی ستان لگی، کوئی رشتہ دار یا ہمدرد ہیہہ سا جیہڑا اساہڑی دکھ بندائی، دلا سہ دہسی، مٹھیاں گلاں کرے روٹیاں پکائی دے، جو اں کڈھے، کنگی پھیرے۔ اپنیاں نی یاد ستان لگی تہ اک دن گواہنڈن دہسیا کہ اوہ تو اہڑی ماسی نا کہہراے، اگر اتھے ہونی تہ شاید ہمدردیاں جتانی۔ راتیں خیال آیا کہ واقع ہی ماء تہ ماسی بچ فرق ہیہہ ہونا تہ کیاں نا جائی تہ ماسی کی کہنی آواں۔ نکلی لوہ اٹھی تتیا تہ نکلی پہنیاں حالان سستی نی سی جدوں تکر اٹھنی تہ میں ماسی کولوں مڑی چاء پانی کرساں۔ بلیں جے اٹھی ٹری آئی تہ فر بس.....!“

ایہہ سنائی تہ اوہ ہڈ کی ہڈ کی رونے لگی مگر اوہ نہ چپ کرانے جوگا رہیا نہ نسنے جوگا، لیکن ادھوری کہانی سُننے تھیں بغیر اوہ نہ جانے جوگا رہیا۔ لماں ساہ کہنی ”ماسی نے جوں ہی پُچیاں، حالان واقفیت ہی کرنی ساں فر کہہ نکال گجھاں منٹاں بچ فوج نے سارے مکان کی کہہرا لائی لیا تہ مگی گرفتار کری شہر نے پولیس تھانہ حوالا ت بچ بند کری چھوڑیا۔ اس اوپرے شہرے بچ جتھے نہ کوئی جان پچھان تہ نہ ہی دردی، حکم عدالت نے فیصلہ ورسپردگی بچ گجھ عرصہ بعد فقیرے نال بیاہ ہوئی گیا، جتھے نہ کوئی ہان جوڑ تہ نہ کوئی رشتہ داری، صرف لیکھاں نی لکھی پوٹنی پیسی۔“

مسافر نذیرہ کی دلا سہ تہ صبر نی تلقین نال فرا چھنے نال یقین دوانے لگا، اتنے بچ فقیرہ کہلوئی چچھوں پھپھیا ناہتھے کہو اڑی لئی نکلیا ”آج زندہ جاسیں نا تہ فر مڑسیں.....!“



## کتاب

کتاب نانائیں سنی تہ ہر کوئی محسوس کرنا اے جے اس بچ کہہ لکھیا نا، کس لکھیا نا تہ لکھنے نی غرض کہہ ہوئی سکئی اے۔ اس تھیں پڑھنے والا کس طراں نفع چائی سکنا۔ ایہہ تہ صرف اوئی نفع حاصل کری سکنا، جیہہ آپوں پڑھی سکنا ہووے۔ ماہڑا مطلب اس نال نیہہ کجھ کھلیاں چیزاں ہونیاں ہین، انہاں کی پڑھنے واسطے لکھیا یا پڑھیا نا ہونا شرط نیہہ ہونی۔ اُس کی تکی تہ کجھ نہ کجھ حاصل کری سکئی ہاں۔ ایہہ قول وی کجھ صادق اچھنا اے جے ”آماہڑی بستی، پلایاں نیہہ کجھ دینا، چھہ نیہہ ماہڑی کہستی“۔ اک کچا کوٹھا، اک پاسے سپارڈنگر دو بدھے نے، چٹھے اُپر ہنڈی، تو ا کندھے نال ٹنکیا نا، کجھ مٹی نے پہنا نڈے، لکڑی نی چھچی دراٹی، کہو اڑی، رمی، چھری، اندرے بچ پرالی ڈاہی نی، اک پاسے نماز ادا کرنے واسطے تھلی اُپر رسیاں نی بنی نی پھوڑی، موتیاں نی زندگی نا اک حصہ بنی نی سی۔ کہرے نا کم مال بچھے کی تکتا، کہنا پاہ کرنی، انہاں کی پانی دینا، انہاں نی زندگی تھیں کدے وی بکھرا نیہہ سی ہونا۔ دُنیا نے ماضی تھیں اُپر اٹھی انہاں نا صرف اک ای تصور سی جے خدمت کسراں کرنی اے۔ پہنا ویں اوہ خدمت بے زباناں نی ہووے یا گویائی رکھنیاں والیاں نی ہووے۔ خدمت بس خدمت نہ صبح نہ شام آرام، ہر ویلے کم بچ مصروف۔ منہ نہ ہنیا ر اٹھنا کجھ اپنے مالک حقیقی نی یا د بچ چند ساعت گزارنا، پورا ٹبر بے غم بے فکر، کہرے بچ خوشی نہ کوئی اواز نہ بول چال، صرف اک مصروف کار، فکر مند، ساری ذمہ داری اپنے سر، چٹیاں سارا کجھ انہاں کی ای کرنا تہ بغیر کیے تسلی نیہہ سی ہونی۔ سوہرے نی خدمت باقی والیاں کی اگا چھاں ٹورنا، ایہہ

موتیاں آپا نا زندگی نامشن ای سی۔ ڈوے کی آکھے بنا اس کی ہر کم آپوں کرنا نہ حکم دینا نہ ای آلا مارنا، اک کم مکا نا ڈو الوڑی کڈھنا۔ بیہلا رہنا جس طراں انہاں نے حصے بچ بالکل نیہہ سی۔ نہ تنگ نہ ناراض ہر ویلے خوش! پہنا ویں کتنی تکلیف تکی نی ہووے، فروی خوش۔ قربانی نا جذبہ ایہہ کم ہر اک نے بس ناروگ نیہہ۔ حالات نا مقابلہ کرنا انہاں نی عادت بنی نی سی۔ ساری تہیاڑی ادھر ادھر نی دوڑ نماشاں نی ذمہ داری باقی والے اٹھے کچھے سینے واسطے پہلیں۔ اجییں وی پہنا نڈیاں نی واڑ بوہا بند کرنا باقی والے بے سدھ۔ ہن کھرے بچ کوئی چوں چراں نیہہ۔ بالکل خموشی ورموتیاں آپا نی مصروفیت بحال۔ انہاں کولوں کیہڑی گل سکھاں کتنی سکھاں فروی تھوڑی۔ ہر گل بچوں نویں کہانی وستی۔ نویں شکل نظری چڑھنی۔ انہاں نال کوئی ناراض نیہہ، سارے خوش۔ موتیاں آپا صرف اک نسوانی چہرہ نیہہ بلکہ اک گھلی کتاب ہن۔ اوہ کتاب جس نی ہر نظر تہ ہر حرف بچوں نویں راہ، نویں منزل لکھنی، صرف ضرورت اے غور نی۔ ایہہ کتاب گسے تحریر نی محتاج نیہہ، صرف اک کتاب اے..... گھلی کتاب!



## منہہ بندالانس

منصور نواں نواں افسر بنیا، پہلی تعیناتی نا پہلا دن اوہ بہوں خوش سا۔ ویلے ورد دفتر چھیا، اگے اُس نے استقبال بیج لمبی لین لگنی نی، جس بیج دس پندرہ لوک بڑے بڑے طرے تہ پگاں بدھیاں نیاں۔ پیٹوں وی چنگے کھانے پینے کہراں آلے لگن۔ دفتر نے سارے ملازم، دکاندار تہ صحافیاں نی لمبی چوڑی گتتری بیج اُتھے کھلوتے نے۔

منصور جوں ای گڈی وروں اتھتا تہ منصور صاحب زندہ باد..... زندہ باد..... جب تک سورج چاند رہے گا، منصور صاحب کا نام رہے گا.....؛ نے اسمان چیرنے نعرے لگن لگی پئے۔ نالونال ٹھول وی سخن شروع ہوئی گے۔ منصور ایہہ سب تکی تہ تھوڑا کہہراں ائی گیا، پر اُس نے اندرواندر لڈو وی پٹھن لگے کہ اتھے نے لوک کتنے چنگے ہین۔ دفتر اندر گرسی ور پچھنے نکر اُس ناگاٹا ہاراں نال پھرے گیا، جس بیج پیسے آلے ہاروی سن۔ دوترے ہار تہ بیج ہزار توڑیں نے سن، جیہڑے اُس نے گلے بیج لمیاں لمیاں پگاں تہ طرے آلے لوکاں بچوں کسے باہے سن، جس نال اُس نی نا کوئی جان تہ پیشان سی۔

گرسی ور بیٹھنے تھیں بعد فوٹو تہ سیلفیاں نا دور شروع ہويا، سارے باری باری کہنلیاں کہنلیاں اُس کول اچھن، منہہ بیج لڈو بان تہ فوٹو کھچان۔ اک کہنٹے توڑیں فوٹو سیشن چلنا رہیا، فر منصور نے پی او، جس نی ٹھاٹھ باٹھ تکی لگنا سا جے اس پورے علاقے نا نظام اس نے سرانے کول آیا تہ آکھیا، صاحب! ہُن تہساں بیج چھ فوڈ نال ملائی ہونا اے، جہاں بیج علاقے نے سماجی تہ سیاسی شخصیات، بیوپار منڈل، سول سوسائٹی نی برگزیدہ شخصیتاں تہ میڈیا آلے بہوں ضروری ہین۔، منصور کی کجھ سمجھ نہیہ آئی رہیا سا، پر اُس سوچیا ہوئی سکنا جے اتھے نی روایت وے۔ اوہ اچھیں انہاں نے کہنے وراہی چلے۔



پہلا وفد طرے تہ بگاں آلے لوکاں ناسا، جہاں افسر صاحب نی تعریف بچ سوہنیاں  
 سوہنیاں گلاں کیتیاں۔ اپنی تعریف کی وزن دار بنانے واسطے شعر و شاعری وی کیتی۔ وفد نی  
 قیادت مقدم صاحب کری رے سن، جیہڑے ٹھیکیدار ہونے نے نال نال ٹھیکیداراں نی تنظیم نے  
 صدر وی سن۔ آکھن لگے ”اَس تُساں کی ہر قسم نا تعاون دینے واسطے ہمیش تیار آں ہور تُساں تھیں  
 وی توقع اے جے تُس اَساں نال ملی جلی چلسو۔“

فر باری باری سارے وفد ملے۔ میڈیا نے وفد نال ملاقات کرنے تھیں بعد منصور کی  
 محسوس ہویا جے اس بچ دکاندار، ٹھیکیدار تہ دلائی سوچ رکھنے آلے لوک زیادہ ہین، جہاں بیٹاں  
 گلاں باتاں تھیں تہ لگانیمہ جے ایہہ پیشہ ور صحافی ہین، صرف اک دو کی چھوڑی تہ۔ منصور انہاں کی  
 آکھیا ”جی! میڈیا جمہوریت نا چوتھا قہم اے، جس نا کم انتظامیہ تہ حکومت کی جوابدہ بنانا ہور لوکاں  
 نے مسئلے اُجاگر کرنے وچ اہم کردار اے۔ مگنی اُمیداے جے تُس اپنے پیشہ وارانہ فرض نال پورا  
 پورا انصاف کرنے ہو سو ہورا گے وی کر سو۔“

منصور جس علاقے بچ تعینات ہوئے سن، اُتھے بی ڈی اوہ نی گُرسی پچھلے تن مہینیاں  
 تھیں خالی پئی نی سی۔ کئی اہم مسئلے حل طلب سن۔ سیکنڈریاں نی تعداد بچ فائلاں پیاں نیاں  
 سن۔ اُج انہاں نی تعیناتی ناسنی تہ بزرگ، مرد، کالسر یاں تہ جواناں نی دفتر باہر پہیر لگی نی سی۔  
 استقبالیہ تقریب، فوٹو سیلفیاں تہ میزنگاں کرنیاں کرنیاں شامی پنج بجی گے۔ باہر جس ویلے  
 نکلے تہ اگے لوکاں ناک بجوم لگانا۔ پی اوکولوں پچھیا ”ایہہ کن لوک ہین؟“ جس جواب دتا ”جناب!  
 ایہہ عام لوک ہین، جیہڑے روز اسراں ای اچھنے ہین۔ اُج تُساں ناسنی تہ کجھ زیادہ ای پہیر اے۔ کوئی  
 بیہ ایہہ روزنی گل اے، پر جہاں نال تُس اُج ملے اوہ ضروری سامنا نہیں تہ بعد بچ بڑی مشکل ہوئی  
 جائے آ۔“ پی اوکی نہ کوئی جھک تہ نہ کوئی افسر نا لحاظ ملاحظہ اوہ بس تہیری نال ہر جواب دے۔  
 میں آکھیا ”ایہہ بہوں غلط اے۔ اَساں کی تنخواہ حکومت انہاں عام لوکاں نے کم کرنے  
 واسطے دینی اے۔ ایہہ لوک کتنے دور در اڈے نے ہوسن، شامی ہینرے کھر بچسن، انہاں نی گل  
 سننی ضروری سی۔ کل تھیں ماہرے دفتر بچ پہلاں انہاں عام لوکاں نے مسئلے حل ہوسن۔“

اُسے دن میڈیا ایسوسی ایشن شامی ویلہ ہنگامی میٹنگ بلائی، جس بچ بی ڈی اوصاحب نال ہوئی ملاقات اُپر گل بات ہوئی۔ میٹنگ بچ اک صحافی بولیا ”جناب! مگی تہ ایہہ بندہ کوئی سکی لگنا۔ بڑا فلاسفر اے۔ اس کی نکلہ لانا پیسی۔“ ایسوسی ایشن صدر بولے ”نہیں، اَجیں چار بچ دن تکنے آں، اگر آساں نال اس نابرتا وچنگا نہر ہیاتہ فرکارروائی شروع کرساں۔“

منصور اک غریب کبڑے تھیں تعلق رکھنا سا، جس بڑی محنت کرنی تہ ایہہ مقام حاصل کیتا۔ اوہ عام لوکاں نے دُکھ درد کی سمجھنا سا ہو رہن اُس نی کوشش سی جے اس کُرسی ور بہی تہ کجھ خدمت کرے۔ پر جتھے اُس نی تعیناتی ہوئی سی، اُس دفتر بچ اتنے گھوٹالے ہوئے نے سن جے کوئی وی ایماندر افسر اُتھے اپنی پوسٹنگ کرانے واسطے تیار بیہہ سا۔ ایم جی کریگا آئی اے وائی ہو ر حکومت نییاں دو نییاں اسکیمیاں اندر لکھاں کروڑاں نے گھلے سن۔ چند چچیاں تہ اسجھناں نال ملی تہ پنچایت سیکریٹری، جی آر ایس، سر پنچاں صرف کاغذی کارروائی کری تہ پیسے کڈھے نے سن۔ زمی ور جیہڑے کم بیہہ وی ہوئے نے سن، کاغذاں بچ مکمل سن ہو ر پیسے وی کڈھے گئے نے سن۔

دو ترے تہیاڑے منصور عام لوکاں نے مسئلے سُننے ہو ر انہاں کی حل کرنے ورا می تہیاں دتا، پر دفتر بچ سارے اُس تھیں کوئی خوش نظر نہ اچھن۔ ساریاں نییاں نظراں کجھ چائیاں چائیاں نییاں لگن۔

اک دن مقدم ہو ر جہاں بچ ہزار ناہار بائی تہ بی ڈی اوہ صاحب نا استقبال کیتا سال، آن دفتر پُچھے ہو ر عرض کیتی ”جناب! دس لکھ روپے نی پے منٹ پھسی نی اے، جناباں نے دستخط نی اڈیک اے۔ باقی سب کارروائی مکمل اے۔“ بی ڈی او بولے ”جی بالکل پے منٹ کیتی جاسی، تَساں کم کیتا نا تہ پیسے کیاں نہ لبھسن۔“

بی او کولوں فائل منگوائی، سکی تہ بی ڈی اوہ صاحب بولے ”جناب! میں کل ٹیکنیکل ٹیم نال موقع ورا پے جاساں، کم سکی تہ پرسوں تَساں کی پے منٹ ہوئی جاسی۔“ مقدم ہو ر بولے ”جناب! تَس دہسو نا کہہ خدمت کیتی جائے۔ تَس موقعے ور کس واسطے جاسو اُتھے کوئی کم تہ ہو یا نا بیہہ۔“

ایویں فائل بنانے واسطے بیچ اٹھ جہیڑیاں مزدوراں کولوں لوائیاں سن باقی کجھ نیہہ ہو یا نا۔ تُساں تھیں کہہ چھپاں۔ اس بلاک بیچ ایہہ ای کجھ چلنا اے۔ ملی جلی تہ کم چلانے آں، تُس دہسو کہہ سیوا کراں جناباں نی۔“

منصور ایہہ گل سُنی تہ غصے نال لال ہوئی گیا ہو رکھو ہریاں بولیا ”جناب! پے منٹ تہ موقع تکنتھیں بعد ای ریلیز ہوسی۔ میں تُساں نے انہاں داڑھی نے چٹے بالاں نی عزت کرنا“ اس واسطے گزارش اے جے تُس ماہڑے تھیں ایہہ جی کوئی اُمید نہ رکھیا۔ باقی تُس جس ویلے مرضی ماہڑے دفتر اچھو ہمیش دروازے کھلے ہین پرنا جائز کم واسطے نیہہ۔“

مقدم کی بی ڈی او صاحب نیاں ایہہ گلاں اپنی بے عزتی محسوس ہوئی۔ پر اپنی زبان ور قابور کھنے ہوئیاں آکھیا ”جناب بی ڈی او صاحب! میں تُساں نے جذبات نی قدر کرنا آں“ اجیں تُساں نا لمبا کیر نیر اے۔ تُساں کی سسٹم نال چلنا چاہی نا۔ تُس کہنلیاں سسٹم کی نیہہ بدلی سکے۔ حالیں اک ہفتہ ای ہو یا اے جے تُساں نے خلاف لوک گلاں کرنے شروع ہوئی گئے ہین۔ تُساں چار دن اتھے سکھیا نوکری نے کڈھنے ہین تہ فر روایت برقرار رکھنی پئی۔ خلاف روایت کم اتھے نے لوکاں کی چنگا نیہہ لگنا۔“

بی ڈی او صاحب ہُن کجھ آکھنے نے بجائے غصے بیچ مقدم کی دفتر وں باہر نکلنے نا اشارہ دتا۔ مقدم ہور غصے نال آگ بگولہ ہوئی تہ باہر نکلی سدھے میڈیا آلیاں کی فون لائی تہ بلایا۔ مقدم ہور بلان تہ میڈیا تہ اچھے ہوئی نیہہ سکنا۔ سارے اتھے مایکاں تہ فون، کیمرے لئی پہنچی گئے۔ مقدم ہوراں آکھیا ”بی ڈی او ماہڑے نال بدتمیزی کیتی اے۔ میں آج اس دفتر نے سارے کٹے چھٹے کھولی رکھنا آں۔“ میڈیا ایسوسی ایشن نے صدر بولے ”جناب! غصہ نہ کرو، میں جُلنا اندر۔ تُساں کی کم توڑیں مطلب اے بدھنی کی بدھاؤ نہ۔ اس اک افسر پچھے سارے دفتر آلے ملازماں نی نوکری تھوڑی خطرے وچ سٹی اے، جیہڑے اَساں نے اُٹھنے بیٹھنے کم اچھنے رہنے ہین۔“ میڈیا آلے بڑے بنی تہ اندر بی ڈی او صاحب کول گئے ”جناب! مقدم صاحب نا نکاجیا کم اے کری چھوڑو۔“

بی ڈی او ”مگنی حکومت اس گُرسی ور اس واسطے بالیان اے جے میں قاعدہ قانون نے مطابق کم کراں، جائز تہ ناجائز بیچ فرق کراں، بغیر کم کیتے نے دس لکھ روپے نی پے منٹ کسراں دیتی چھوڑاں۔ ایہہ لوکاں ناپیہہ اے، اس نازی ورجائز استعمال ہونا چاہنا۔ تُساں میڈیا آلیاں کی تہ اسراں نے مسئلیاں کی اُجاگر کرنا چاہی ناکہ زمی ورم کیتے بغیر پے منٹ مگنی جائی رہی اے۔ اُلٹا تُس اس بندے نے حق بیچ ماہڑے کول آئے او۔ میڈیا ناکم دلالی کرنا تہ میہہ ہونا۔ کہہ تُساں نے صحافتی اصول تُساں کی اس گل نی اجازت دینے کہ اسراں دفتر اس بیچ جاؤ؟“

میڈیا آلے بی ڈی او نی گل سنی تہ مُنہہ منگلا رکری تہ باہر نکل آئے۔ میڈیا ایسوسی ایشن نا شامی فر ہنگامی جرگہ ہو یا، جس بیچ فیصلہ ہو یا جے ہُن اس بلاک دفتر نے چتنے وی کٹھے چٹھے ہین، اُس ورر پورنگ کیتی جائے۔ آپے دواں دناں بیچ بی ڈی او زمی ورا آئی جاسی، جیہڑا اس ویلے اسمان بیچ اُڈنے نی کوشش کری رہیا اے۔

اس بلاک نے بیچ میڈیا آلے اک بندے کولوں خبر لکھانے سن، فر اُسے کی سارے موڑی تروڑی، کبھ کبھ سُرخیاں لائی تہ اپنے اپنے اخباراں تہ چینلاں ور لانے واسطے پچھنے سن۔ دُوے دن اخبار نی سُرخنی سی ”بی ڈی بلاک اندر ایم گی نریگا اسکیم بیچ کروڑاں نا گھلا“، جس بیچ پوری تفصیل وی درج سی۔ خبراں نا اثر ایہہ ہو یا جے ضلع انتظامیہ انکو اتری نافوری حکم دتا۔

بی ڈی او کی اُس ویلے بے ہوشی نے دورے پین لگے جس ویلے تکیا جے خبر وچ جتنا لکھیا گیا نا اے اُس تھیں کئی گناہ بدھی تہ اس بلاک اندر ہیرا پھیری ہوئی نی اے۔ سو بچوں پندرہ فیصد کم مشکل نال صحیح ہین۔ اس نی انکو اتری اجیس شروع ای سی جے آئی اے وائی تہ دویاں اسکیمیاں بیچ گھوٹالے بییاں خبراں وی اخباراں نییاں سُرخیاں بنیاں تہ اُچی سطح نی انکو اتری ٹیم تشکیل دتی گئی، جس کی علاقے نا دورہ کری تہ ہفتے وچ رپورٹ پیش کرنے نا حکم دتا گیا۔

پورے بلاک بیچ تھر تھلی مچی گئی۔ سر بیچ، بیچ، جی آر ایس، پنچایت سیکریٹری، پنچایت انسپکٹر، جے ای اے ای ای نے علاوہ محکمہ پنچایت تہ گراں سدھار نال جُویا ہر ملازم پریشان ہوئی گیا، جہاں کی اپنی نوکری خطرے بیچ سی۔

شامی سونے قریب ملازم تہ کچھ سرینچ بی ڈی اونی دفتر ورینچے؛ جنہاں نال پی او وی سا۔ جناب حکومت نی انکواریاں تھیں بعد اس بلاک نے صرف چند ملازماں کی چھوڑی پورے محکمہ نے ملازماں نی نوکری خطرے نیچ اے۔ سارے معطل ہوئی جاسن۔ جناب کچھ کرو جتنا پیسہ لگنا؛ اس سارے دینے واسطے تیار آں؛ پر اس ہلے تھیں کسراں بچاں؛ کوئی سبیل کڈھو۔ سارے ملازم بال نیچے آ لے ہین۔ روڈ ورائی جاسن۔ حکومت ناہیوں پریشراے ت اس ای کچھ کرنی سکے او۔ اگر 20 کروڑ روپے تکر وی لگنا اے تہ اس دینے واسطے تیار آں؛ جیہڑی انکواری ٹیم بلاک نے دورے ورائی رہی اے اس نال سینگ کرو۔ جناب ٹس اگر MBA کری چھوڑنے تہ اتنی گل بدھنی بیہ سی۔

بی ڈی او کچھیا ”ایہہ ایم بی اے کہہ اے؟“

پی او بولیا ”جناب منہہ بندالائونس“۔ جناب اتھے نے جیہڑے میڈیا آ لے ہین؛ انہاں نیچ سارے دکاندار؛ ٹھیکیدار تہ ایجنٹ ہین؛ پر انہاں کول ہر اندر نی خبر ہوئی اے۔ اس بلاک نے ہر دفتر ہو ہر اسکیم نے اندر کہہ کچھ ہوئی رہیا؛ انہاں کی سارا پتہ اے۔ پر اس انہاں کی خوش رکھنے آں؛ جس وجہ تھیں ایہہ کوئی وی خبر آساں نے خلاف بیہ لانے۔ حالانکہ جنہاں اخباراں تہ ٹی وی چینلاں نال ایہہ کم کرنے ہین؛ اتھوں انہاں کی ہیوں پریشراہے چنگیاں چنگیاں سٹوریاں کرو؛ مگر ایہہ صرف محکمے نیٹاں میڈیاں؛ الوداعی تہ استقبالیہ سرکاری پروگراماں نیٹاں خبراں ای؛ پچھنے ہین۔ منہہ بندالائونس نے تحت میڈیا آ لے دفتر نیچ جیہڑا نا جائز تھیں نا جائز کم لئی تہ اچھنے ہین؛ اس کرنے آں۔ اس تھیں علاوہ مہینے ورا انہاں کی بی ایم اے نے تحت کچھ نقدی وی دینے آں۔ نال ای نال جیہڑا سرکاری پروگرام منعقد ہونا اس نیچ انہاں کی Appreciation certificate تعریف نی سند وی دینے آں۔ 15 اگست تہ 26 جنوری نے تہیاڑے میڈیا آلیاں کی بطور خاص بہترین صحافتی کم کرنے ورا یوارڈ آف آنر تہ ٹرافیاں دتیاں جانیاں ہین۔ جناب اس بلاک اندر کروڑاں نے گھوٹالے ہین؛ پر منہہ بندالائونس نی وجہ تھیں اس ورا آج توڑیں پردہ پیا نارہیا۔ اسی نی وجہ تھیں عام لوک وی اگر آساں نے خلاف گل کرنے؛ احتجاج کرنے؛ اس نی خبر وی بیہ سی چھینی۔

اَساں نے اتھے اُس میڈیا آلے نی قدر ایہہ جیہڑا خبر پتہ ہونے نے باوجود شائع نیہہ کرنا، اک دو ایجے ہین جیہڑے اصولاں نی گل کرنے ہین، انہاں کی ایڈمنسٹریشن اتنا کہنا نیہہ ہئی۔“

بی ڈی او ہور ایہہ گل سنی تہ مسکرائے ہور آکھیا ”حکومت تَساں ساریاں کی باقاعدہ تجواہ دینی اے، مُفت تہ کم کرنے نیہہ، اس نے باوجود تَساں عام لوکاں نے پیسے نی خرد برد کرنے بیج جیہڑا کردار نبھایا، اُس نی سزا تہ ہن پگنتی پیسی۔ تَس جے ماہڑے کول اس واسطے آئے او کہ میں سس نے کر توتاں ور پردہ ہاں تہ میں ایہہ نیہہ کری سکنا۔ تَساں نے پاپاں نا کہڑا ہن پھرے گیا نا اے۔ ہن پگنتے واسطے تیار ہوئی جاؤ۔ میں ایہہ منناں جے جس گُرسی ور میں بیٹھانا آں، اس تھیں پہلاں اس نا آشر واد تَساں ور رہیا، تا میں تَساں نی ہمت غلط کم کرنے ور بدھنی رہی ہور آج میں اس گُرسی ور ہونے نی وجہ تھیں وی نشانہ ور آں، پر انصاف وی کوئی چیز اے۔ انکواری ہوئی تہ اُس ویلہ ماہڑے دور کی وی تکیا جاسی، جیہڑا الحمد للہ ٹھیک اے۔ باقی رہی گل مُنہ بندالا وُلس نی تہ اوہ ہن بالکل بند ہوسی۔ کم تھیں کم میں تہ ایسا کجھ نیہہ کری سکنا۔ جیہڑا کجھ مرضی لکھن غلط لکھیا تہ اُس نا حل وی اے تہ صحیح لکھیا تہ اوہ وی تَساں کی منی تہ اپنی غلطیاں سُدھارنیاں پسن۔“

بی ڈی او صاحب اپنی گل ور ڈٹے رہے۔ ملازماں دو اجگاڑ لوڑیا۔ بلاک وچ انکواری وی ہوئی، ٹیم وی آئی، پر رپورٹ بیج خبراں چھوٹھیاں ثابت ہوئیاں ہور گاندھی جی نے نوٹ پچھلے دس پندرہ سالوں نے گھوٹالیاں کی غلط ثابت کری تہ ساریاں کی کلین چٹ دینی چھوڑی۔



## حمد

نظر میں جس طرف کیتی توہڑی قدرت ڈٹھی ربّا  
توہڑے جلوے ڈٹھے ربّا، توہڑی عظمت ڈٹھی ربّا

فلک ایہہ چن تہ تارے، گردش بچ ایہہ سیارے  
دن تہ رات چن تارے توہڑی حکمت ڈٹھی ربّا

گرے تہپ ہے گرے چھاں ہے ہر شے بچ توہڑاناں ہے  
ہر ہک کو دینی روزی توہڑی طاقت ڈٹھی ربّا

رفیق بیکساں دا توں، شفیق عاجزاں دا توں  
کریم توں رحیم توں توہڑی شفقت ڈٹھی ربّا

بدلاں بچ رنگ توہڑے پکھڑوں کہہ سمندر کہہ  
ہر جی کو دیویں روزی توہڑی برکت ڈٹھی ربّا

بخشش دی تمنا ہے عفو کرنا ہے کم توہڑا  
وسیلہ ہے نبی دی بس میں اوہ چوکھٹ ڈٹھی ربّا



## نعت پاک

”میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے“  
دُکھ درد جریا درود پڑھ کے

میں صلے علی دا عشق پہریا  
ہک جام پیتا درود پڑھ کے

ہر پھل کھلیا ہے حُسن والا  
خوشبوئی والا درود پڑھ کے

بچ روزِ محشر بخشش منگی  
توں منا مصطفیٰ درود پڑھ کے

مُنہ تھڑے تھیں میں صاف تہو کے  
ہر داغ کیتا درود پڑھ کے

ہر وقت سوہنا سکھ چین پایا  
دل شاد ہویا درود پڑھ کے





## نعت پاک

..... فضل احمد شیخ

شہنشاہِ دو عالم ہو نمونہ ساری دُنیا نا  
تُسیں کامل میرے آقا نمونہ ساری دُنیا نا

تُسائے کی بخشیا رب نے ہے رُتبہ خلق تھیں اُچا  
تساہری حمد کرنا اے اوہ خالق ساری دُنیا نا

پڑھے مخلوق مومن سب درود پاک آقا ور  
درود اللہ وی پڑھنا اے خُداوند ساری دُنیا نا

تُسائے تشریف آندی تہ مِگی ایمان اے لبھا  
پتہماں نے او تُسے والی نمونہ ساری دُنیا نا

تساہرا اُمتی ہونے کی ترسن سب نبی آقا  
دو عالم نے ہو رحمت تُسے نمونہ ساری دُنیا نا

ایہہ روزے وی تُسائے آندے تہ عیدیاں وی تُسائے دیتیاں  
ہو تُسے انسان کامل تُسے نمونہ ساری دُنیا نا

فضلِ مذنب کی اپنے سائے محشر بیچ جگہ بخشو  
شفیع المذنبین ہو تُسے نمونہ ساری دُنیا نا



..... شیخ ظہور

غزل

ظلم ہر دور بچ دہنا اُبھرنا رہسی گا  
ہجر تھیں لئی وصال تک مگرنا رہسی گا  
شمع نی لوہ اُپر پکھو اُڈرنا رہسی گا  
جے اک وی ذرہ بکی جاسی گھرنا رہسی گا  
اوہ پہناویں ماندکی اندروی پھرنا رہسی گا  
ایہہ پھورا پھورا بنی روز پھرنہ رہسی گا

چو اضمیر نا تنہا گے گترنا رہسی گا  
میں جاننا واں مزاج ماہڑے دلبر نا  
جدوں تکر وی پراں بچ تران رہسن گے  
مٹھی اچ ریت سکی قائم کدے نہ رہسی گی  
شکار کرنے نی ہمت نیہہ چھوڑنا باشا  
بندہ، بندہ اے، پھر تکر وی نیہہ بچنے

بندہ بسوی گا، بہسی گا، کھلسی رُسی گا

مگر ایہہ ویلے نی فطرت اے رُنا رہسی گا

غزل

ساہواں نا اعتبار نہ کریو  
دولت نا بڈھیار نہ کریو  
پہلی تہ کوئی پیار نہ کریو  
کری ہنو، ہر بار نہ کریو  
ناں اپنا سردار نہ کریو  
رُتے نی حد پار نہ کریو  
اک دو تن تہ چار نہ کریو  
کھجیل ٹس کھربار نہ کریو

لئے کاروبار نہ کریو  
آج اسی کل اُسنی ہوسی  
سی، لیلی، ہیر پکارن  
جے چھوٹھے ور کرو پھروسہ  
لکھ سرداری لیٹھے لیکن  
پاک نبی کی سو بے خالص  
سوچی سمجھی قدم بدھاؤ  
جلد بازی نے وچ جوانو!

رَب سچا توقیراں بخشے  
چنگڑے، کہول تہ مار نہ کریو



## غزل

چہوٹھا سب سنسار وے پیا	مندى جیئی ایہہ کار وے پیا
سینے سیک ہزار وے پیا	یاداں دی پنڈ کنڈی ماہری
کیتا نیہہ اظہار وے پیا	درد ہجر دے چُٹلے لکھساں
میں مفلس نادار وے پیا	توں ہیں رجیا جُجیا یارا
پیا نہیرا تہ غبار وے پیا	یاداں دی اس بستی اندر
بل ہوندے پیار وے پیا	جس پاسے توں نظر ہیں بہیندا
آوے کون دلدار وے پیا	لکھاں دی اس ٹہاری اندر
صدقے سو سو وار وے پیا	اک واری توں مکھڑا دہس جل
دے بک وار دیدار وے پیا	ماہری بستی چن چڑھ گیسی
	توں ندیم نہ کھیڈاں کھیڈ
	ایہہ مندا کاروبار وے پیا



## غزل

ہر کوئی مجنوں سودائی کس کی سمجھاسی کیہڑا  
نا سمجھ اس پہنپڑ نے پتھر پہلا پتھر کھاسی کیہڑا

سب ولی اوتار اس مخلوق تھیں بیزارے  
سر پھری اس قوم کی دہسو اپنے گل لاسی کیہڑا

اگ حسد نی حق فروشی نی دلاں بچ پھڑکنی  
ظلم نے بلنے تندوراں اپنے ہتھ باہسی کیہڑا

روح پریشاں دل دکھی ساواں بچ مندی چوبھ اے  
زخمی ہوٹھاں سنگ خوشی نے گیت ہن گاسی کیہڑا

ادھ مری انسانیت نی لاش پیئی بو مارنی  
مردہ تلنا روح نویں عیسیٰ " بنی باہسی کیہڑا

پتھراں نے شہر بچ کہہ درد مندی نی اُمید  
لوک جد پتھر نے راہی زخم دہس کھاسی کیہڑا



## غزل ..... گلاب الدین جزا

نیزیاں تے ٹُر کے میں راگیر ہویاں اِس طراں  
دو پیراں بچ گیاں زنجیر ہویاں اِس طراں

دُشمنناں دے نال آخر فر نبھانی پے گئی  
حسرتاں دے زہر تاثیر ہویاں اِس طراں

ظلمتاں دی حد مگی فر سرتے محشر ٹٹ پیا  
حرفِ آخر کہہ دہساں تاخیر ہویاں اِس طراں

کر گیا تکرار اپنا کل رقیباں نال کوئے  
درد نی پتھر اُتے لکیر ہویاں اِس طراں

میں حقیقت ہاں تہ نہیں توں بن کے فسانہ دہس ذری  
اِن لکھی متھے اُتے تقدیر ہویاں اِس طراں

بردم دا جایا ہور میں ہک تھاں تے رہ کے ٹُر پئے  
نم اکھاں بچ کہہ آخر اسیر ہویاں اِس طراں

حسرتاں نال بچ گیا شیشہ گرے دیوار تے  
بے بسی نی میں جزا تصویر ہویاں اِس طراں



## غزل

جدوں بھی ہے یاداں گُریے کوک ماری  
عجب جئی دے بچ ہوئی بے قراری

نماں دی پیہالی تہ درداں دی ماری  
میں تقدیر اپنی کو روواں بچاری

جتھے چین، خوشیاں، محبت ہے وافر  
ادہ محلاں تھیں چنگی ماہری خوب ٹھاری

نہ یادِ خدا نہ نبیٰ دی اطاعت  
کیہڑے حال بچ ہے عمر میں گزاری

سچائی ہے ایماں، سچائی ہے دولت  
سچائی دا رہساں ہمیشہ بپاری

ایہہ لفظاں دا دریا تہ شعراں دا ساگر  
رفیقا زباں تے ہمیشہ ہے جاری

## غزل

ظاہری دِسا ہے ماہرا تن عجیب  
بڑھ کے اندر دیکھ توں، ہے من عجیب

گنگناواں، بس لفظ بڑوے جلن  
شاعری دا دوستو ہے فن عجیب

تیز تہڑکے، کہٹ کدے، بند ہو جُلے  
اس دے دی دوستو تہڑکن عجیب

جیندیاں دے جسم تھیں دل کڈھ کھٹن  
حُسن والے ڈاکواں دی سن عجیب

وائرس، گولے گُریے تہ حادثے  
اجکلاں ہین موت دے کارن عجیب

سکھ سمجھ آوے، نہ اُسا دُکھ کدے  
سر رفیقا ہے چڑھی ہک رن عجیب



## غزل

مکو بے چین کردا ہے اسی برسات دا موسم  
ماہڑی اکھیاں کو پہردا ہے اسی برسات دا موسم

مُشکل نال بناندے نے ایہہ پنچھی آشیانے کو  
مگر برباد کردا ہے اسی برسات دا موسم

گھٹاواں جد کدے دکھیاں تہ زلفاں یاد آگیاں  
ایہہ منظر پیش کردا ہے اسی برسات دا موسم

مجت دے زمانے کو کدے چاہواں پہلوانے کو  
تساں فر یاد کردا ہے اسی برسات دا موسم

توہڑی یاداں دے بچ جاناں کدے اتھروں جے ڈہل جاندے  
انہاں تے پردہ کردا ہے اسی برسات دا موسم

زِی کو ساڑ دیندا ہے جدوں وی ساڑنا ہووے  
تہ فر آباد کردا ہے اسی برسات دا موسم

نکل کے بارشادے بچ کدے وی توں جے بچ جاویں  
نکھر کے فر سنوردا ہے اسی برسات دا موسم

ماہرا ایہہ دل مچلدا ہے، اچھلدا ہے، پھسلدا ہے  
بڑا مسرور کردا ہے اسی برسات دا موسم





سدا تقدیر دا ماتم رہیا ہے  
بپا ہر طرف رنج و غم رہیا ہے

کدے نیہ تشگی اکھیاں تھیں جلدی  
علاقہ تہ ہمیشہ نم رہیا ہے

جتھے بھی داستاں ہے نقش ماہری  
فسانہ توہڑا نالے صنم رہیا ہے

رگاں بچ بے قراری دوڑدی ہے  
لہو سینے دے اندر جم رہیا ہے

سبب اُسدی شرافت دا جنازہ  
توہڑی زلفاں دا پیچ و خم رہیا ہے

توں جس کو آکھدا رھندیں سیانا  
ماہڑا دشمن اوہ ہی موسم رہیا ہے

میں دانش جس کو دتی دل دی شاہی  
اوہ ساری عمر نا محرم رہیا ہے

غزل

اشک ہن بیتاب اکھیاں دُور تھیں پر نم لگن  
انتا ترسایا ہاں کہ حوراں بھی مگو کم لگن

کچھیا جادو پتہ نیہ صنفِ نازک تے ہو یا  
ایرے غیرے بھی کیاں اس دور بچ محرم لگن

قاتلاں تے ہو گیا ہے آسماں بھی مہربان  
حق دی بولی بولنے آلے ہی آج مجرم لگن

اوپرا ایہہ شہر لگدا اوپری جی فضاء  
دہنہہ بھی اُلٹے پھیر پھر دا اوپرے موسم لگن

دُہل کے جور خسار تھیں دانش زمیں تے بہہ گئے  
اُسکو بس پانی لگن لیکن مگو زم زم لگن



## غزل

کر کر یاد قطاراں روشن  
اُجڑے باغ ویرانی ہوئی  
جسراں لنگھے سخن پیارے  
چنیاں پہاویں ہسنے سارے  
ماہڑی یاد آئی جس ویلے  
ہوسن ساز بشیر نہ ہوسی  
توں اک نیمہ ہزاراں روشن  
مویاں اُپر مزاراں روشن  
کر کر یاد اوہ تھہاراں روشن  
مالی بانج بہاراں روشن  
توں اک نیمہ ہزاراں روشن  
توں اک نیمہ ہزاراں روشن

## غزل

تُساں پیار اساہڑا پُہیل جانا  
میں کیہڑی دل نی قیمت لئی  
دل تُساں نے لکھ کروڑاں نے  
میں پیار نے بوٹے لائے سن  
دل ماہڑا اتنا باٹا نیمہ  
جے گل شریکاں کی دہسنا  
اَساں گلیاں نے بچ رُل جانا  
میں کیہڑا لے کے مُل جانا  
اَساں کھوٹیاں درماں تُل جانا  
جے توں چاہنا پُہیل پُہیل جانا  
اک پیار نا اتھروں دُہل جانا  
فر راز ایہہ سارا کھل جانا  
اوہ رہنا ماہڑے سنگ بشیر  
نہ ہجر نا چہنگھو چُہیل جانا



## غزل..... محمد رفیق زخمی

سوچ آفت ایہہ خدائی ہے کہ نیہہ  
دہس پریشاں گل لوکائی ہے کہ نیہہ

بک ہنیرا دوچے کالی کوٹھڑی  
زندگی دی بے وفائی ہے کہ نیہہ

ہر کوئی روندنا ہے میں خاموش ہاں  
باندے اکھیاں دی جدائی ہے کہ نیہہ

جس دے بچے پی کہندا اپنا لہو  
اُس دی امڑی بھی تسائی ہے کہ نیہہ

ایہہ زمین روندی فلک حیران ہے  
آزمائش آزمائی ہے کہ نیہہ

آدمی جو گجھ بنایا سوچ کے  
آدمیت دی تباہی ہے کہ نیہہ

جس دے بولاں جگر زخمی کر کہندا  
اوہ مسیحا بھی قصائی ہے کہ نیہہ



غزل

ہمیش ڈاہڈے پھاہ وچ آں  
میں دریا نی ٹہناہ وچ آں

سکھ آساں کی لوڑ کے تنکن  
میں درداں نی پناہ وچ آں

دکھاں سن آ کے کہیریا اے  
میں ناکردہ گناہ وچ آں

کچی ٹہناری جے پکی کیتی  
ہر اکس نی آہ وچ آں

جد تھیں نکھڑیاں یاراں کولوں  
نہ سیراں نہ پاء وچ آں

غزل

لگنا ٹھول بجانے ہین فر  
لے ہجر ہنڈانے ہین فر

پی پی اتھروں اکھاں نے  
رونے لوک ہسانے ہین فر

ہنجواں جے کر ماری تاڑی  
دکھ نے ٹپے گانے ہین فر

تلیاں ناماس گلیاں لا کے  
سے لیکھ جگانے ہین فر

رت اپنی کی بالی خانا  
ہنیرے گھپ لشکانے ہین فر



## .....محمد یقین فانی

پہاویں چنگے مندے ہوون  
صاف دلوں سب بندے ہوون

نہ کر بندیا فخر بہتیرے  
خاک مٹی نے آخر ٹھیرے

نہ تک باہروں صاف صفائی  
نیٹوں سارے چنگے ہوون

ذاکر ، شاکر ، صابر رہو  
دن رات تہ فجر سویرے

انہاں نی پیشیان وی کرنی  
حلال کماں نے تہندے ہوون

### غزلوں

صابراں نال اے رب کریم  
لکھیا نال اے سطر سنہرے

راہ پیا یا باہ وی ہووے  
زمی رستے ساٹھے ہوون

انت دُنیا نا ہوسی اک دن  
چانے ایتھوں آخر ڈیرے

برتن بہار تہ لین دین وی  
نہ کچھریاں پنگے ہوون

جو کرسیں سو اگے مجلسی  
ہون گہپ قبر ہنیرے

سچ آکھن تہ کرن نہ گلہ  
کپڑے میلے مندے ہوون

نہ دروازہ کوئی کھڑکی اُتھے  
پکے اُتھے بسر بسیرے

ہوون سچے دردی فانی  
نہ زبانون ننگے ہوون

فانی دل تھیں منگ دُعاواں  
رب نے کرم ہوون نصیرے



## غزل

کُنیاں کہو کدوں پچیا  
شیشے نالوں ہے دل بنیا  
آہلنا بھی فرہنگنا پیسی  
مانجھے تنہی جد بھی ڈیرا  
واقف ہے ہر ہر رگ دا  
رب دا شکر ادا کر مورکھ  
شادی تے کس دوہے گائے  
دُنیا تے توں پاگل کیتیں

حِصی بندہ کدوں رجیا  
جُوسی کدوں شیشہ پچیا  
بہری بدل کالا گجیا  
کوٹھے دا ہر کونا سجیا  
اس تھیں دہس کد گجھ چھپیا  
ہر دم فضل میمنہ پچیا  
ماتم تے دہس کون ہے نجیا  
سدھی گل تے کر بے چچیا

آ نیسی توں بچ کا دہس  
پیے اُتے ہر ہک بجیا



## غزل

خیالاں خیالاں کوئی شکل بس گئی  
مکو ماہڑے کولوں ٹھگا کے تہ کھس گئی

اُتھوں عشق بازاں دا کم ہے اگاں کو  
جتھوں عقل منطق دے چنگل چ پھس گئی

حقیقت دکھاں یا کہ سُنہ کوئی میں  
مکو آگہی رُخ کہہ پیڑاں دے دہس گئی؟

گتھے میں رہیاں ہُن اوہ مٹھی مٹی دی  
ماہڑے بچ کوئی شے دوامی آ بس گئی

جدوں دا میں ہتھ عشق چڑھیا ہاں یارو  
ایہہ ”میں“ ”توں“ دی ساری ہی تکرارنس گئی



گزرے ویلے نی گل میں ہوواں  
ہر کئہرے نی گل میں ہوواں

دل ور قبضہ توہڑا ہووے  
اپنے آپ نی گل میں ہوواں

اللہ کرے عروج تیرے تھیں  
ہر ویلے مالا مال میں ہوواں

تواہڑے لئی ہر دم چناں  
خوشیاں نا بس تھال میں ہوواں

دکھ تیرے بیچ طارقا میں  
بن کے پہاڑ ٹہال میں ہوواں

گچھ نیہہ کھڑنا نال وے بیبا  
چپ کر وقت گزار وے بیبا

دُنیا مطلب نی اے ساری  
مطلب نا اے پیار وے بیبا

پیار نا بدلہ پیار نیہہ ملنا  
نہ بن دکھ ادھار وے بیبا

کون سمجھسی توہڑیاں رماں  
اپنی مت نہ مار وے بیبا

طارق سادھ مرادا بندہ  
باقی سب فنکار وے بیبا





## غزل

نیل گگن نے تارے رکھ  
سوچاں بیچ لشکارے رکھ

یار سدھے تہ جانا پیسی  
بدھ کے پہنارتوں پہنارے رکھ

انہاں خوشیاں کی بیچ بٹا کے  
پلے آتھروں کھارے رکھ

سُچی مہر وفا تھیں بچناں  
دور ایہہ چھوٹھے لارے رکھ

ماہڑا کم اے رون نا اصغر  
لے جا باسے سارے رکھ



غزل

بیہوا ایجا بر لگنا اے  
تکن نال ای ڈر لگنا اے

فاندہ چکسن آونیاں نسلاں  
ذہن ذہین نا ذر لگنا اے

شرم نے مارے روون اکھیں  
بے شرمی نا شر لگنا اے

کون اے کرماں والا جینا  
کہر نی خاطر کہر لگنا اے

موت نا ڈر سی لیکن ہن تہ  
زندگی کولوں ڈر لگنا اے

غزل

اوہ مسجد مندر نی سوچے  
بے کہر اپنے کہر نی سوچے

پہنگھے کی چنتا روٹی نی اے  
ملاں بس حشر نی سوچے

باہر رہوے تہ باہر نی سوچے  
اندر آ اندر نی سوچے

پہنگھا شودا پکھ نی سوچے  
طاقت طاقتور نی سوچے

توں کہہ جانے نذہت جی  
ماڑا اکو ڈر نی سوچے



دُنیا دے ہن کم نرالے  
رَج رَج پیالِن زہر پیالے

تہو کھیاں بچ پھساون اسراں  
کر کر فرنگ تہ نالے چالے

چال تہ دسے درداں والی  
اَساں نیمہ کدے ہوش سمہالے

کر کر پھروسہ ٹریاں اسیں  
دے کے مدارا اسیں سوالے

چہوٹھی دُنیا چہوٹھے لارے  
نکلیاں اسیں پہولے پہنالے

نکل اس تھیں باہر حامد  
تدھ اتھے کئی داغ لوالے

چُھپ چھپا کے چھپنا پیسی  
سب تھیں اولے رکھنا پیسی

کئی ذائقے چکھ بیٹھا میں  
موت دا ہک دن چکھنا پیسی

سانجھ سویرے یاد توہڑی بچ  
سر سجدے بس رکھنا پیسی

جد جلساں میں بچ کالی کوٹھی  
اتھے سب گجھ سہنا پیسی

فکراں اندر جے عمر گزاری  
صلہ اسدا فر چھینا پیسی

کر رکھن فکر حامد سنگیا  
خبرے کہہ گجھ سہنا پیسی



اک بار صرف لفظ اعتبار لکھی چھوڑ  
کتنا اے تگی ماہرے نال پیار لکھی چھوڑ

میں راتی کہنلیاں بیہی تہ تو اہڑی تصویر بنانی آں  
اتنی پیاری لگتی اے کہ سینے نال لانی آں

نیمہ گزرنی ایہہ زندگی تو اہڑے بغیر  
کراں میں کتنا ہور انتظار لکھی چھوڑ

ایہہ وی سوچنی آں کدے ماہڑی نظر نہ لگی جائے  
فر جلدی جلدی اپنے اتھرواں نال مٹانی آں

ترسناں ماہڑیاں اکھیاں اتنی مدت تھیں  
اس واری اپنی محبت نا اظہار لکھی چھوڑ

فُرصت کڈھی مگی توں اک واری ملی جاؤ  
میں راتی دے تہ تو اہڑے پیار وچ دل جلانی آں

زیادہ نیمہ لکھی سکنا تہ مت لکھ توں  
بس محبت نال پھرے دو الفاظ لکھی چھوڑ

ہور بیئی پاگل آں یا ماہڑی محبت نا جنوں اے  
ناں ٹساں نا لکھی لکھی اک محل سجانی آں

جس کی پڑھی تہ میں چہلی ہوئی جاں  
اُف کجھ اسراں نا ماہڑے دلدار لکھی چھوڑ

چچھ رت کولوں سلیم تگی منگیاسی سجدے وچ  
دیدار تیرے نی خاطر ہر پاسے ٹھہیلے کھانی آں



## غزل

گذرے کئی سال مہینے آئے دن اقراراں نے  
ہجر نی مکی رات انہیری اڈن آئے بہاراں نے

یاد سجن نی سینہ ساڑے گن گن تارے رات گزاراں  
کسراں پچھاں حال اوہ ربا دور گیاں دلداراں نے

غماں نے اتھروں کرنے کرنے رت گجھ ایسی بدلی ہے  
پھل پھلے گلاباں نے لائی رونق اج گلزاراں نے

میرے حصے جو کجھ آوے غماں نے انہار چوفیری  
پہور نما نہ گیا چھوڑی، بدل کے اج مہاراں نے

ٹھوکر لگی رستے تھکے تبسم ہن سنبھل یارا  
چین نی زندگی جی نہ سکیا، بس تھوکھے ہین بہاراں نے



## غزل

کوٹھا ڈٹھا یا کہ پٹھاری ڈٹھی  
میں کنڈیاں بیچ پھلیاری ڈٹھی

ماری چھال جس عشق دی اُچی  
عام جنیا وی گلزاری ڈٹھی

آساں دا بہ محل بنا کے  
میں جلدی جان پیاری ڈٹھی

دکھ کے رویاں میں اُس دن  
ہجر دی چلدی جد آری ڈٹھی

جانی رستے اوکھے چلنا مشکل  
سر پنڈ گناہ دی پٹھاری ڈٹھی



## اعلان

ہے رب دا فرمان ہک، نہ توں کنی نہ میں کنی  
دو قابلاں نی جان ہک، نہ توں کنی نہ میں کنی

اس باغ نے شاداب دو سبز سونہے بوڑے  
پھل دو مگر پھلداں ہک، نہ توں کنی نہ میں کنی

شکلاں شاپتاں نے بچ دسنا میہ کوئی امتیاز  
ہے اُسدی آن بان ہک، نہ توں کنی نہ میں کنی

پیدائشاں نے روز جے خوشیاں منانے ساجھیاں  
ہے موت نا سامان ہک، نہ توں کنی نہ میں کنی

معبود ہک مسجد ہک منزل وی ہک تہ راہ وی ہک  
لا ریب ہے قرآن ہک، نہ توں کنی نہ میں کنی

ہے شوق ہک تہ ٹھوک ہک جے فطرتاً اس لوک ہک  
چو کھر چرن میدان ہک ، نہ توں کنی نہ میں کنی

روزے نمازاں سا نجھیاں نذراں نیازاں سا نجھیاں  
پکوان دسترخوان ہک ، نہ توں کنی نہ میں کنی

ہے لشکنی متھے اُپر چن تاریاں نی کہکشاں  
ہے نور عالیشان ہک ، نہ توں کنی نہ میں کنی

من تو شدم تو من شُدی من تن شُدم تو جاں شُدی  
ہے مخضر اعلان ہک ، نہ توں کنی نہ میں کنی





## کرناہ

پیار دی گیتاں گاندے لوک  
پیار دی چھیاں پاندے لوک  
لگے کجھ نہ کھاندے لوک  
پھر پھر کے دکھاندے لوک  
پاکاں اُتے چاندے لوک  
مومن غازی باندے لوک  
دُدھ ملائیاں کھاندے لوک  
ہر گز نہ شرماندے لوک

پیار دی گیتاں گاندے لوک  
مُر مُر آندے پھر پھر جاندے  
پیار دی لسی مُر مُر دیون  
سوہنے سوہنے پیارے تہا کے  
جے کوئی لھے ادھروں ادھروں  
سدھے سادھے پیار دے پیکر  
گائیاں منجھیاں بکری پالن  
اپناکے پیغمبری پیشہ

پیار دی رل مل گیتاں گاؤن  
دُکھیاں کو بہلانڈے لوک



## بلی ناچہ

اک بلی ناچہ تکیا  
عمروں بالکل کچا تکیا  
رونا تکیا زارو زار  
اس کی کڈھو اندروں باہر  
جے نہ لھسی اس کی مائی  
کرسی گا ایہہ بیوں تھوائی  
کرن نہ دیسی کاروبار  
اس کی کڈھو اندروں باہر  
خورے کسراں اندر آیا  
اندر آ اس رولا چایا  
دکھ اے اس حد شمار  
اس کی کڈھو اندروں باہر  
اس کی اپنی ماء ملاؤ  
یا فر اس کی ددھ پلاؤ  
لاؤ اپنے سر توں پہنار  
اس کی کڈھو اندروں باہر

جے ایہہ بچے اتھے رہیا  
تساں نہ سُنیا ماہڑا کہیا  
کرسی گا ایہہ بیوں خوار  
اس کی کڈھو اندروں باہر  
شاگر نے ایہہ نظم بنائی  
تساں سبّاں کی پڑھی سنائی  
لکھی تہ سوہنے ایہہ اشعار  
اس کی کڈھو اندروں باہر



## افسوس

ہُن کبھی فریاد ہے کرنی  
ہُن کبھی رونا ہے پانا  
جذباتاں دی قبر بنا کے  
میں رقص سر بازار ہے کرنا

### سو جاساں گے

تھپ تھپ چھاں چھڑتے بارش  
میں کہہ لینا بچ دیا راز  
تھو کھئے اُتھروں، سسکیاں، ساساں  
گجھ نیہہ بچنا ہک دن یاراں  
رورو کے وی مگ جاساں گے  
اسیں ہسدے ہسدے دُوب جاساں گے  
توں دکھ کہنیں گلی محلے وچ چو بارے  
اسیں پُپ چاپ ہی  
اک دن سو جاساں گے

کہہ دل چہرے دہساں میں  
کہہ میں تر لے فریاد کراں  
اوہ تہ چھوڑی تڑپیا  
جیہڑا دن دکھیاں وی رونا سی  
ہُن یاد دا اُسدی ڈیرہ ہے  
لمے لمے دیاں لاشاں ہین  
ہُن کوئی وی مٹو سمجھ نیہہ سکدا  
ہُن دہسن دیاں نہ باتاں ہین  
کہہ دل کو چہرے دہستاں میں  
کہہ تر لے فریاد میں کراں  
ہُن جذباتاں دی قبر بنا کے  
میں رقص سر بازار ہے کرنا  
کہہ تھپ کہہ چھاں تھیں لینا میں  
کہہ فکر کہہ پرواہ میں ہُن کرنا  
دو تہیاڑے باقی ہین  
جاں تہ وکھری رُل گئی ہے



## حوا

میں ماں آں  
درداں ماری آں  
میں تہی آں  
دردا زاری آں  
ہاں ذال  
تاں ظلم نی چکی بیچ  
جے بوللاں  
تاں کاروباری آں

## طیبت

میں رب دے  
فرمان سناواں  
اوہ  
گلے دے طرے تے اڑ گئے  
من داراجا  
رسم داراکھا  
اوہ کہہ سمجھے!  
اوہ کہہ جانے  
ظلم تہ رحم دے رستے  
ایہی ہین!



## حرص نی ناگن

دلے وچ ناگن حرص نی بسنی  
اندرو اندر بندے کی ڈسنی  
پھرنی اے پھیری اکھیاں اندر  
فر اے بندے نی رگ رگ نسنی  
ذہن اندر وی دورے مارے  
الٹیاں چالاں بندے کی دہسنی  
بائی کنے جے ایہہ دل ور غلبہ  
فر اے شکنجہ نیت ور کسنی  
دُنیا نی چیزاں کول وی ہوون  
دوڑے نی چیز کی تک کے ترسنی  
حرص نی ناگن تھیں بچو سارے  
دل نا چین سکون اے کھسنی



## ماہی

شکر رب نا منانے آں  
مالک اوہ جہاناں نا  
سر اُتھے ای جھکانے آں

یاد ماں نی ستانی اے  
کالے وچ ڈم لگنے  
عید جدوں وی آئی اے

پے لے وے وچھوڑے نی  
تیرے مٹھے نیہہ بول لہنے  
میں ہر جائی لوڑے نی

نہ پہلاں جئی عید ہوسی  
مائے کدوں توں لہسیں  
کدوں تیری دید ہوسی

سر بابل نی چھاں ہووے  
پہنیں پہنائی چنے رہون  
پر ماں تہ ماں ہووے

کہہ پھروسہ اے ساہواں نا  
ماواں نی گل بکھری  
بکھری لاڈ اے ماواں نا

ساہڑے راہ کی کس تکنا  
ماں جییا دردی سحر  
کوئی وی ہوئی نہیں سکنا





## ماہیے

2  
کوئی رات ہنیری ہے  
تسدی جدائی کولوں  
بالو موت چنگیری ہے

4  
کئی دکھڑے ماہڑے نی  
اک پردیس بالو  
دوجا کلھرن دے ساڑے نی

6  
مگے اثر دوائیاں دے  
اتھا کہہ دوا لگے  
جتھا زخم جدائیاں دے

8  
اس درد دی دُعا کوئی نیہہ  
زندہ ہونیاں فرِ ملساں  
مر گیاں گلہ کوئی نیہہ

1  
آسانی وے تارے نی  
ملن دے وعدے دے کا  
نڈھ وعدے بسارے نی

3  
ہُن تہائیاں نسر گیاں  
جد تسیں پچھڑے ہو  
آساں نیندراں بسر گیاں

5  
سوہنے بھیس سپاہیاں دے  
بہلا بہلا مُڑ ماہیا  
ڈاڈے دکھ جدائیاں دے

7  
اس درد دی دُعا کوئی نیہہ  
ہُن آساں کو مِلّا ربا  
اس تھیں بدھ سزا کوئی نیہہ



## گیت

نکا نکا بدل ماہلاں بہر دا ہے  
آ پردیسی ملنے کو دل کردا ہے  
رنگ برنگے پُھل کھلے پین ماہلی تے  
پکھنو نغمے گاؤں ٹاہلی ٹاہلی تے  
ہک دن تہند غباراں دے بچ ڈردا ہے  
آ پردیسی ملنے کو دل کردا ہے  
بدل چوندا ٹہاریاں بلیاں بلیاں نی  
رانجھا توہڑے رستے ہیر کھلیاں نی  
ہجر دے ڈکھڑے کیہڑا اتنے جردا ہے  
آ پردیسی ملنے کو دل کردا ہے  
سپنے بچ البے کس کو کھول دہساں  
تاہنگ تے آسی توہڑے کول بساں  
ہُن بے چارہ دل خیالی مردا ہے  
آ پردیسی ملنے کو دل کردا ہے



## گیت

آوے سامنے توں حال سُنواواں ، مِگی روگ لان والیا  
تیرے صدقے میں واری واری جاواں ، مِگی روگ لان والیا  
ماہڑا کھس کے توں لے گیا دل وے  
آ کے کملی کی فر کدے مل وے  
دہساں دل نیاں کھول صداواں ، مِگی روگ لان والیا  
کہنلی بیٹھ کے میں کرنی پکار وے  
کدوں ملنا توں آ کے مل یار وے  
تیریاں راہواں وچ دیپ جلاواں ، مِگی روگ لان والیا  
ماہڑی تیرے ہتھ سوہنیا مہار وے  
لُٹ لے گیا دلے نا قرار وے  
غم چُھکنے نے بن کے ہواواں ، مِگی روگ لان والیا  
تیرے جان وچ ماہڑا کہہ قصور وے  
لُٹ لے گیا اکھیاں نا نور وے  
ایویں رو رو کے اکھیاں سجاواں ، مِگی روگ لان والیا  
تیری کرے رب سوہنا خیر وے  
آوے خوشیاں نی تیرے تے دوپہر وے  
نت کرنا نظام دُعاواں ، مِگی روگ لان والیا



## گیت

یاد آئی سچاں نی دل ماہڑا ڈولنا  
مُدت ہوئی کاگ آئی بیہڑے وی نیہہ بولنا

ماہڑے پردیسیاں نی چٹھی اَج آئی اے  
مُدتاں نا پھٹ لگا اجیں وی نیہہ مولنا

پڑھ پڑھ چٹھی تو اہڑی سینے ہاں میں لاوئی  
اَج ماہڑا سچن آسی مٹھا بول بولنا

پہلی گئی شکل تو اہڑی لنگھیا زمانہ اے  
لکھی تہ ایہہ خط دکھ سارے ہاں پھولنا

تیریاں محبتاں نے مگی ماری چھوڑیا  
دہس چناں دے نے توں پہیت کیوں نیہہ کھولنا

تو اہڑا چناں حال میں ہواواں کولوں چکھنا  
دہسی جا لیاقت مگی اتنا کیوں رولنا



### سی حرفی

الف: اگے دی گل کو یاد رکھ لے کسے اُپر توں ظلم کماونا نہیں  
پہیڑے ساتھ کولوں بہتر کہلے رہنا پہنکھ لگے نہ حرام کو کھانا نہیں  
یا راں دوستاں ہون جے لکھ گلے اک دو جے دی کسے بتاونا نہیں  
جھتے قدر نہ ہووے انسان صادق پہاویں سدھ ہووے کدے جاونا نہیں

ب: بول مٹھے سوہنے یار والے جیہڑے مٹھیاں بولیاں بولدے جی  
جند جان ہووے قربان یاراں کدے عزتاں یار نہ رولدے جی  
یاراں دوستاں ہووے تکرار جے کرایہہ پر رازاں کی کدے نہ کھولدے جی  
یاری رکھنی سنگ حبیب صادق جیہڑے عیب نہ کسے پھر ولدے جی

پ: پکڑ ہوسی اُنہاں ظالماں کی جیہڑے کسے تے ظلم کماوندے نی  
راہی پائی دا دین گے حساب اگے جیہڑے مال یتیم دا کھاوندے نی  
ہتھ پھیرو یتیم دے سر شالا ایو نبی کریم فرماندے نی  
صادق رکھ خیال توں اُنہاں لوکاں جیہڑے بچے یتیم ہو جاوندے نی

ت: تکو ہاں رب رحیم اللہ جیا جون تے کرم کما وندا ای  
روزی دین لئی کھیتاں کو ہرا کردا دانہ پکے تے اُنہاں سکھا وندا ای  
جہاں ہووے نصیب اوہ لکھی روزی مشرق مغرب توں سدھ کھلا وندا ای  
پتہ نہیں صادق موت گتھے ہوسی کیہڑے چشمیوں دا پانی پلا وندا ای

ث: ثالثی کرنی چھوڑ بندے واحد آقا دا توں غلام ہو جا  
اللہ ہو دا ذکر زبان کر کے واحد اُسے دا عمر تمام ہو جا  
پڑھ خوب کلام قران والا دُنیا واسطے اک انعام ہو جا  
دُنیا داریاں ساریاں جھڈ صادق عشق اللہ دے وچ گمنام ہو جا

ج: جنگلاں وچ ہے اج منگل چمکن پہاڑ میدان کوہسار سارے  
رستہ پکڑیے دین اسلام والا کرسی معاف گناہ بخشہار سارے  
جیہڑے پڑھ تسبیح کرن یاد اللہ ملسن رب دے سنگ آخر کار سارے  
جاگن عاشق محبوب دے عشق صادق جند جان وی کرن نثار سارے

ح: حال دل دا دہساں جا کس کو کیہڑا جانی دلاں بیگانیاں کو  
دُکھ یار والا دن رات کھاندا بیہ سون دیندا دل جانیاں کو  
دلوں دُور ہوون دُکھ درد سارے راحت بخشے رب نماںیاں کو  
دل رب دے دل توں موڑ صادق اللہ دُور کرے پریشانیوں کو

چ: چلو حضرت یثرب شہر چلیے اُتھے روضے دا رج دیدار کرساں  
دُکھ دل اندر سب ہین چھپے انہاں ساریاں دا اظہار کرساں  
دل ہوئے برباد سیاہ ساہڑے انہاں تہوں لئی اُتھے اصرار کرساں  
دل اپنے کر اقرار صادق اہل بیت سنگ سدا پیار کرساں

خ: خوش ہو کے طاہر جا اُتھوں رب خیری نال پہنچاوسی گا  
کدے کرنی نہیں کوتاہی ڈیوٹی اللہ خود پہچان کراوسی گا  
رہنا خوش اخلاق تہ خوش سدا آپے رب وقار بناوسی گا  
ہتھ ہتھ کے کرے دُعا صادق اللہ تہاں پیار سکھاوسی گا

د: دُکھاں توں ڈرن دی لوڑ نائیں دُکھ آن تہ کر دُعا بندے  
 دُکھ جدوں انسان کو کنبیر لیوے گوشے بیٹھ تہ کر التجا بندے  
 صبر شکر کولوں کم آپ لینا اللہ حاجتاں کرے روا بندے  
 صادق رکھ یقین خدا اُپر منکن خیر لئی ہتھ اُٹھا بندے

ڈ: ڈب گئیاں عشق یار اندر کوئی سُکھ تہ چین قرار نائیں  
 دل کردا یار دا مکھ دیکھاں او وی ملن نوں کرے اظہار نائیں  
 تڑپ یار والی سینے وچ چُھے کدوں یار لھے ایہہ اعتبار نائیں  
 دل تھم تہ کر لے صبر صادق تیرا یار وی کُجھ غمخوار نائیں

ذ: ذوق کو رکھ کے دل اندر پڑھ شوق دے نال نماز بندے  
 پنج پڑھدے جیہڑے پابند ہو کے اللہ بدلے انہاں انداز بندے  
 جہاں رکھی پہچان سجود اندر اوہ بن جائے شہباز بندے  
 جہاں پڑھی رسول دے عشق صادق ملے انہاں کو مخفی راز بندے

ر: رب رحیم کریم اللہ بخش آساں دے سب گناہ سارے  
 جیکر تکیں توں کم کرتوت ساہڑے پھس جا ساں گے بشکار سارے  
 عدل واسطے جان نہیں مول اساہڑی جیکر کریں تہ ہواں تباہ سارے  
 تیری بخشش دی رکھ اُمید صادق کراں مل کے سب دُعا سارے

ز: ذرہ وی تِساں پرواہ نائیں حالت آساں دی ادھر دوچار ہو گئی  
 ہڈھا گوڈیاں رہی نہ ذرہ طاقت جاں آساں دی سخت بیمار ہو گئی  
 اُٹھی تِراں تہ چڑھدا ساء سائیاں جند دن بدن لاچار ہو گئی  
 لکیاں مرضاں دا نہیں علاج صادق ایہہ زندگی سب بے کار ہو گئی

س: سفر اندر ہوندى سخت مشكل جانا سفر نے کرو تيارياں جى  
سفر دُنيا تے كٹھن بہت ہوندا نالے لگدياں كئى بيارياں جى  
سفر سعيد جے رب نصيب كره اُتھے لوڑ نہیں طاق الماریاں جى  
كم جہاں دے صادق میہ نيك دُنیا جاكے پھرن گے جتناں ساریاں جى

ش: شعر جے ہووے تحریر رماں تا ئیں مصرعے وچ اوہ سجدا ای  
شعر آكھنا كم فقیر دا ای نالے اُسے زباں توں جچدا ای  
هٹی تھال مٹھائی دا ہووے پهر یا تا ئیں اینوں حلوائی وی كجدا ای  
دن رات جے كراں دیدار مرشد دل فر وی صادق نہ رجدا ای

ص: صابراں سنگ پیار ركھنا صابر اللہ دے بہت نزدیک ہوندے  
دل جہاں دے پهر یا صادق ہووے سوہنے آقا دے اوہ رفیق ہوندے  
لیندے صبر قناعت توں كم آپے ڈكھ سَكھ اندر اوہ شریك ہوندے  
شفقت ہووے جے سینے دے وچ صادق تا ئیں محفلاں اندر شفیق ہوندے

ض: ضرب زبان دی نہیں چنگی جیہڑی سل کلچڑا پار ہوندى  
زخم ڈانگاں دے لگے ہوئے پہل جاندے مندى گل پہیڑی شرمسار ہوندى  
طعنہ ذدى ہمیش ذلیل كردى مٹھی گل سجناں اثر دار ہوندى  
صلہ رحمی تہ خوش اخلاق صادق گل سجناں دی پاسیدار ہوندى

ط: طرف اپنی مگی موڑ مولا عمل علم توں ہوواں قریب ربا  
مندے كماں توں ركھ كے دؤر مگی جنت كرده میرے نصیب ربا  
اك تیرا ہو كے رواں میں جگ اُپر تیرا كراں نہ كسے شریك ربا  
جہاں خوف ركھیا اپنے دل صادق اوہ ہووندے میہ تیرے شفیق ربا



ظ: ظالماں کو نہیں ڈر ہوندا کدے ترس نہ کسے اوہ کھاوندے جی  
ظلم کرنا اُنہاں دا کم پیشہ اُسے ظلم وچ خود جل جاندے جی  
کڈھن اوہ جدوں مظلوم دلوں سدھے ظالماں کو دوزخ پہچاوندے جی  
صادق بچیاں سدا توں ظلم کولوں ظالم لوک شیطان کہلاوندے جی

ع: علم دے سنگ جے عمل ہووے بندہ رب دا خاص محبوب ہوندا  
قدر محبوب دی پوچھو محبت کولوں جس دے دل دا اوہ مطلوب ہوندا  
عاشق کردے جان قربان اپنی وچ عشق محبوب مجزوب ہوندا  
عشق اللہ دا ملدا اُنہاں صادق جیہڑا رب نوں خاص مقصود ہوندا

غ: غلطیاں ہوندیاں لکھ واری معافی رب کولوں آخر منگ بندے  
جیکر نیکیاں دی تلو لوڑ ہووے ناٹھ جوڑ لے نیکاں دے سنگ بندے  
نیکاں نال رہ کے آپے نیک ہو جائیک کدے نیہہ ہووندے تنگ بندے  
نیک کرن دُعا جے دلوں صادق قسمت بدل جاندی رنگورنگ بندے

ف: فکر کرو وقت ا؟ خری دا اللہ؟ کرے نصیب ایمان بندے  
جدوں متکر نکیر سوال چکھن اللہ لائے جواب زبان بندے  
اندھیری قبر اندر جدوں آن آقا اللہ واسطے لیون پہچان بندے  
اہل بیت سنگ رکھ پیار صادق تائیں چھٹسیں حشر میزان بندے

ق: قدم نوری چھتے جا لگن اوہ جگہ وی پاک ہو جاوندی اے  
تیرے نور دا ہویا ظہور آقا فلک زمیں وی خوشی مناوندی اے  
نبی پاک تہ نسل وی پاک اُسدی نالے اُمت وی پاک ہو جاوندی اے  
وسیلے حبیب دے ملیا سب صادق ذات رب دی ایہہ فرماوندی اے

ک: کملی والیا سوہنیاں اوہ سوہنی کملی وچ چھپا لینا  
 جدوں منکر نکیر سوال پچھن اُس توں پہلاں جواب سکھا لینا  
 وچ حشر دے جدوں میزانِ ثلثی پلہ نیکیاں خود بڑھا دینا  
 جدوں ہووے چلان دا وقت صادق آقا جنت دے ول بلا لینا

گ: گھرے کو چھوڑ کے کدھر جاواں اکو آس تیری ہور آس نائیں  
 اکو آسرا پاک حبیب دا ہے تیرے باج ربا کم راس نائیں  
 کراں نا اُمیدی تہ کفر لگے آقا باج میرا کوئی خاص نائیں  
 نبی پاک دا ہووے دیدار صادق ہور دل دی کوئی پیاس نائیں

ل: لکھی تقدیر کو کون موڑے جیہڑی لکھی ہوئی وچ نصیب ہووے  
 دلوں کر پیار توں سنگ آقا تائیں رب دے توں نزدیک ہووے  
 صلہ رحمی دے وچ ہمیش رہنا تائیں آقا دے توں قریب ہووے  
 جیہڑا رب دا ہوسی رفیق صادق اوے آقا دا فر شفیق ہووے

م: ملک کو چھوڑ کے دُور گیو دل وچ رہیاں حسرتاں ساریاں جی  
 چھوڑے پہنیں پہنائی نالے ماں جائے سنگ چھوڑیاں رشتہ داریاں جی  
 یاد دوستاں دی می نت آوے سینہ چھلیا جیاں کٹاریاں جی  
 ماہرا یار سوہنا لا پرواہ صادق جس لایاں کئی بیماریاں جی

ن: ناں بدنام نہ کر بندے عزتتاں بندے نوں خاک رُلاوندیاں جی  
 جہاں عزت لئی جان قربان کیتی اوہ تُو گئے نی گُر لاندیاں جی  
 اک تیری ہوکے میں تہ عمر کئی کدے کیتیاں نہیں بے ایمانیاں جی  
 کدے چھوڑنا نہیں اوہ یار صادق جہاں کٹیاں کئی پریشانیاں جی

و: واہ اللہ تیری شان اللہ تیرے ناں توں میں قربان ہوواں  
تیری نعمت دا کر کے شکر ربا پیارے آقا دا میں فرمان ہوواں  
قول نبیؐ دا ہوندا ای قول تیرا، تیرے قول توں نہ انجان ہوواں  
جس مُنہہ توں نکلے سچ صادق اُس مُنہہ دی کدے زبان ہوواں

ہ: ہاریاں بازیاں جت لیساں تیری ذات ہے پاک کریم اللہ  
جن انس پرند چرند سارے کرن یاد تیری توں رحیم اللہ  
چنگے عمل تہ نیت جے صاف ہووے خیر پاوندا ای آپ حکیم اللہ  
ماں باپ کو کدے نہ پھلکے صادق راضی دواں کو رکھے عظیم اللہ

ی: یاد آئے سوہنے یار والی دل تنگ بہتا پریشان ہويا  
رنگ ہويا مہمہ وانگ سیاہی میرا اٹھیا درد سینے حلے حیران ہويا  
یار مست بیٹھا ذرا خبر نائیں کیہڑی گل توں اُنہاں گمان ہويا  
کہلا آیا صادق کہلں جاونا ای سوہنے رب دا توں مہمان ہويا



## اسی حرفی

ہ: ہوشِ حواس نہ قائم رہسن، جدوں موت سنگیا پھیرا پاونا اے  
 اوکھی منزل جے تخی موت والی، دہشت ناک آواز سناونا اے  
 ہیری قبر تہ پنج ناگ اندر، چپر چپر سنگیا گوشت کھاونا اے  
 بازرب توں نیہہ مدگار ظفر، من رِب قاصد بول اٹھانا اے

ط: طلب رکھی میں پنج سینے، ہوسی کدوں نصیب دیدار اڑیا  
 جان جاگ سٹے نصیب ماہڑے، پھلے فر سوہنا گلزار اڑیا  
 کندھے راہ نے نیہہ ایہہ دور ہوئے، ساری عمر چپلے کئی خار اڑیا  
 ظفر لوڑ تھکے میں آج توڑیں، ملیا نیہہ کوئی غمخوار اڑیا

ع: عاشقاں کی طلب معشوق والی، دُنیا دولتوں سب گنوا بیٹھے  
 تڑفن چھڑکن پئے ہجرنی آگ اندر، تچھے معشوق نی ہوش بھلا بیٹھے  
 پناں دپد نہ چین قرار آوے، وانگ شمع پتنگ پھیرے لا بیٹھے  
 عاشق منصور آج جے کدوں ہوں ظفر، خاطر یارنی کھل لہوا بیٹھے



باب: 46

”امن پور“ چوکی نے باہر لوکاں نی پہنیر کھٹھی ہوئی نی سی، کجھ لوک گوشے کرنے سن تہ کجھ قیاس لانے سن۔ ہولہہ جیانا سا کہ چنچک چوکی نے اندروں شپائی باہر نکل لوکاں کی آکھیا ”ہلہ غلہ بند کرو پولیس کی اپنا کم کرن دیو۔“

پہنیر بچوں اک بندے زور نال آکھیا ”قاتل کی اُساں نے حوالے کرو اُس اپنے سردارنا بدلہ اس کولوں آپوں لیساں گے، آہو! اُس اُس کی زندہ نہ چھوڑساں“ اک ہور اواز پہنیر بچوں اُبھری تہ شپائی انہاں کی ہتھ نال اشارہ کرنیاں آکھیا ”تُس قانون کی ہتھ بچ کِیاں لیسو گے؟ قانون کی اپنا کم کرن دیو، تُس کہہ سوچنے ہوتا قاتل بچی جاسی گا بالکل نیہہ بڑے افسر آئے نے ہین قاتل نی تفتیش چلنی اے، اوہ تہ پکڑیا گیا لیکن پولیس ایہہ جانن نی کوشش کرنی اے کہ اس سازش بچ ہور کیہڑا کیہڑا شامل اے؟ تُس لوک تھوڑا صبر کرو۔“ فر لوکاں ناہلہ کجھ کہٹ ہو یا تہ شپاہی واپس اندر بڑھی گیا۔

ڈی ایس پی راشد بٹ نے سامنے کرسی اُپر بدر وچہر کی کے بیٹھانا سا۔ اس کی پشلی شامی پلس شہرتھیں کھادنی فیکٹری اندروں گرفتار کری آندا نا سا۔ بدر وُس اپنے جرم نا اقبال کری کہندانا سا، لیکن پولیس اس کیس کی حالیں وی کھگان بچ لگی نی سی ”توں سر بچ ہوراں نی رٹی بچ نیلا تھو ملایا، اس گل کی توں منی گیا نہیں، ورتوں ایہہ آندا کتھوں تہ تو اہڑی ہمت خان نال کہہ دشمنی سی؟“ ڈی ایس پی سُن بدر وکولوں چکھیا تہ اُس اپنیاں ادھ کھلیاں اکھاں نال آکھیا ”پانی..... پانی.....! مگی پانی پلاؤ، ماہڑی پگی سکی گئی۔“

”اس کی پانی پلاؤ کوئی“ ڈی ایس پی سُن آکھیا تہ شپائی پانی ناگلاس بدرُو کی دینیاں آکھیا  
 ”ایہہ لے پی ہن، مگر جو کچھ پچھیا جاوے سچ سچ دہسیاں، ڈی ایس پی صاب بڑے کڑک افسر ہین۔“  
 ”ہاں ہُن بول کہہ دشمنی سی تو اہڑی، راشد بٹ سُن ڈنڈے نال ٹیبل بجانیاں پچھیاں۔  
 ”جناب! ماریونہ میں دہسنا ہاں ماہڑی سر پنچ ہوراں نال کوئی دشمنی نیہہ سی، بدرُو سُن  
 تھتھلایاں آکھیا۔

”فرتوں اُنہاں نی رُٹی پنچ زہر کییاں ملایاں؟ بول جلدی نیہہ تہ، راشد بٹ سُن ڈنڈا ہوا  
 پنچ لہر انیاں پچھیا تہ بدرُو اپنا آپ ڈنڈے تھیں بچان واسطے دوئی ہتھ چانیاں آکھیا“ اوہ نیلا تھو تھا  
 مگی اس سُن دتاسا۔“

”کس سُن دتاسائی، اُس ناناں کہہ اے؟“

”اُس ناناں..... اُس ناناں..... تیمور اے۔“

”کہہ..... تیمور؟ توں چھوٹھ تہ نیہہ بولنا میں؟“ راشد سُن بدرُو نے بال چھکنیاں آکھیا۔  
 ”میں سچ آکھنا ہاں جناب! سچ آکھنا ہاں، مگی پتہ سی کہ تُوں ماہڑے آکھے اُپر یقین نہ کرن  
 لگے، اسے واسطے میں نیہہ دہسنا ساں۔ اُس تہیا ڈے سا بورٹی لئی سراج گراں نی پنچایت داہر جانا  
 سا کہ اس کی کُہر کچھ کاغذ چُہلی گئے تہ تیمور سُن اس کی آکھیا کہ توں جانی کُہروں کاغذ لئی، میں ایہہ  
 رُٹی بدرُو ہتھ سر پنچ ہوراں کی پتہ ہیہ جہنا ہاں۔ سا بونے جان تھیں بعد تیمور سُن مگی کچھ دینیاں  
 آکھیا، تنک اس کی تمرنی چٹنی پنچ چنگی طراں ملایاں تاں جے پتہ نہ چلے۔ میں اُنہاں کی پچھیا کہ  
 اس نال کہہ ہوسی تہ اُنہاں آکھیا اس نال اوہ بے ہوش ہوئی جاسن گے، فرتوں تماشا دکھ۔ میں  
 آکھیا نیہہ ایہہ گناہ اے، سر پنچ ہور بڑے نیک بندے ہین تہ اُنہاں مگی آکھیا جے توں شہر جانا  
 چاہنا میں کہ نیہہ؟“ میں کافی دیر پہلیں اُنہاں کی آکھیا سا کہ مگی شہر جان ناہوں شوق اے، تُوں  
 نا کوئی دوست اتھے رہنا اے تہ مگی وی شہر پہنچو۔ بس اسے لالچ پنچ میں ایہہ گناہ کری بیٹھاں۔“

”اوہ سوہریا! شہر جان نی لالچ پنچ توں اک نیک انسان نی جان ہندی۔ ہلہ ایہہ دہس  
 فر شہر کسراں پچھیا میں؟“ راشد فر ڈنڈا کُہر نیاں پچھیاں تہ اُس ڈرنیاں ڈرنیاں آکھیا ”تیمور

مگی جبران کول کھڑیا تہ اس آکھیاں ”جبران صاب! اس اَساں نام کرمی چھوڑیا، سر پنچ حکیم نے کمر اپنی موت کی اڈیکنا اے اُس نے پتر بدرونے رت نے تہر یائے ہوئے نے ہن۔ اُس اس کی شہر پہنچی چھوڑو، اگر ایہہ پکڑیا گیا تہ اَساں ناسارا پلان چو پٹ ہوئی جاسی گا۔“ جبران اُس گجھ چرسوچن تھیں بعد آکھیا تیمور! توں فکر نہ کر، میں اس پلان کی چو پٹ نیہہ ہون دیساں، میں موقعہ ملنیاں ہی اس کی شہر پہنچی چھوڑساں گا، توں اک کم کر جے جلدی حکیم ہوراں نے کمر پہنچی کے انہاں پنچ شامل ہوئی جا، اگر توں اُتھے نہ دَسائیں تہ اس نیاں پُتراں کی تو اہڑے اُپر شک ہوئی جاسی گا، توں جُل، میں وی پہنچنا ہاں۔“ فرترے تہ یارے تکر جبران اُس مگی اپنے کمر پنچ رکھیا۔ چوتھے تہ یارے اک ٹرک جینہا اکھا دان لوڈ کرمی واپس جُلنا سا، جبران اُس مگی اس پنچ بہالی شہر پہنچیا جتھے مگی کھا دنی مل پنچ رکھوایاں۔ پانی پانی.....“ آکھیاں بدرونی گجھی سکھی گئی تہ شپائی اگے بدھی کے اُس کی پانی پلایا۔

”اُف ماہڑیا ربا! جبران وی اس شازش پنچ شامل اے۔“ ڈی ایس پی اُس اپنے دواں ہتھاں نال سر پکڑی ہندا۔

”جناب! مگی لگنا ایہہ ساری سازش جبران اُس ہی کیتی نی سی، کیا نکہ سر پنچ ہوراں نے جینے جی نہ تہ اتھے پنچا پتاں نے الیکشن ہوئی سکے سن تہ نہ ہی جبران ڈی ڈی سی چرمین بنی سکنا سا، شپائی اُس ٹیبل تھیں خالی گلاس چانیاں آکھیا تہ ڈی ایس پی سر اُپر ٹوپی رکھیاں آکھیا، اس کرسی واسطے تہ پاور واسطے کیسے کیسے گندے کھید کھید نے ہن ایہہ لوک.....! جتھیاں وی لوکاں اس گراں پنچ الیکشن جتیا، ساریاں اُپر کوئی نہ کوئی کیس درج اے۔ کوئی قتل نے کیس پنچ ملوٹ اے تہ کوئی ریپ پنچ، کوئی رشوت پنچ تہ کوئی کاہڈے نے کیس پنچ، سوچنا ہاں کہ انہاں ساریاں سیاست دانان نا بیک گراؤ نڈ جرم ہی اے؟“

”میہہ جناب! ہتھ نیاں پنچے انگلاں ہوجیاں میہہ ہونیاں، سیاست پنچ ارشد صاب تہ شرما صاب جینے نیک تہ ایماندار لوک وی ہونے ہن۔ بے ایمان تہ جرائم پیشہ لوک چاول پنچ بنڈنے برابر ہونے ہن۔“

”اوائے مختار یا! آکھنے اک گندھی مچھی سارے تلاءہ کی گندہ کری چھوڑنی اے۔ جبران تہ تیمور کی تکی اَساں کی سارے لیڈر ایہو بے لگنے۔ خیر توں اس کی لاک اپ بچ بند کر گئے وی باہر نے بندے کی اس نال ملن نی اجازت میہ، کل اس کی عدالت نے سامنے پیش کری گجھاں تہنیاڑیاں نی ریمائڈلی کے کاروائی آگے بدھاساں۔“

”ٹھیک اے جناب!“

”میں ایہہ ساری رپورٹ شہر جانی کے ایس پی صاب کی دیساں تہ آگے نی کاروائی انہاں نے حکم نے مطابق کر ساں،“ آکھی کے اوہ ٹیبل نے آگے تھیں اٹھی گیا۔ اتنے بچ چوکی افسرانوار اندر بڑھی سلوٹ ماریا تہ راشدرسن اُس کی آکھیا کہ اس کیس نی کاغذی کارروائی مکمل کرونا لے کیس ایچیا مضبوط بناؤ کہ انہاں بچوں اک وی بندہ سزا تھیں بغیر نہ بچے۔ ہن جلدی ہی جبران تہ تیمور اسان نے شکجے بچ ہوسن،“ آکھی کے اوہ چوکی تھیں باہر کھلی نی جیپ بچ بیہی ٹری گیا۔

### باب: 47

دو پہری نے باراں بجنے سن، آج ٹہپ بچ تپش قدرے کھٹ سی، تیمور جیہڑا ”امن پور“ نا بی ڈی سی ممبر سا، اُس نے کھر نے باہر کافی ساریاں گڈیاں تہ سکوتیاں کھلتی نی سیاں۔ آج اُس اپنے کھر بچ پنچایت ممبراں نی میگ رکھی نی سی ہور تمام ممبراں تھے بچے گے نے سن۔ تیمور تمام ممبراں کی مخاطب ہونیاں آکھیا ”آج تہاں کی اتھے اک خاص مقصد واسطے بلایا گیا نا اے۔ گل اسراں اے کہ حکومت سن گراواں واسطے کافی ساریاں نویاں اسکیمیاں شروع کیتیاں نیاں ہین، اوہ اسکیمیاں تائیں شروع ہوئی سکسن جس ویلے پنچایت حلقے نے ممبر منظوری دیسن گے۔ ماہرے کی اس گل نا پورا پورا احساس اے کہ تہاں ساریاں لوکاں الیکشن بچ کافی رقم خرچ کیتی نی اے لہذا ہن اوہ ویلا آئی گیا کہ اس سارے انہاں اسکیمیاں کی عملاتی کے اپنے پیسے وصول کراں۔ اس بارے بچ اگر گئے کی گجھ آکھنا اے تہ اوہ آکھی سکنا اے بعد بچ نہ آکھو کہ اَساں کی گل کرن ناموقعہ میہ دتا گیا۔“

”تیمور صاب! اس نویاں اسکیمیاں اس ویلے تکر میہ عملاتی سکنے جس ویلے تکر اَساں نیاں پرانیاں کماں نے بل میہ نکلنے،“ اشتیاق کھلے ہوئی آکھیا تہ اس نی ہاں بچ ساریاں ہاں ملانی۔



”دیکھو ساتھیو! گلے سال حکومت نانویں الیکشن کران نارادہ اے لہذا اُمید اے کہ مارچ تک چھلا حساب صاف ہوئی جاسی، ٹس فکر نہ کرو، میں جبران ہوراں نال گل کرساں گا۔“

”ساریاں تھیں پہلیں اُس بی ڈی اونا تبادلہ کرانا بہوں ضروری اے اوہ اَساں نی گسے گل بیچ نیہہ آنا، کم بیچ معمولی جیاں نقص وی رہی جاوے تہ بل روکی چھوڑنا، اُس اس علاقے نیاں ٹھیکد اراں نی جان تگ آندی نی اے، رفیق کھلے ہوئی آکھی تہ تیمور آکھی، ”میں تو اہڑی گل نال سو فیصد اتفاق کرنا ہاں، میں اس بارے بیچ وی جبران ہوراں نال گل کرساں، کل ہی اُس بی ڈی اونا تبادلہ کرائی چھوڑساں، اس ویلے جبران ہوراں نی کافی چلنی اے،“ ہارن نی وازسنی تیمور نوکر کی آکھی ”صدریا! باہر تک آں کیہو اے؟“

”جناب! تھا تھا تھاندا رصاب آئے نے ہن،“ صدرے کہہرا نیاں آکھی تہ تیمور نے متھے اُپر بل پئی گئے۔ ”تھاندا رصاب! اس ویلے؟ خیر تہ اے،“ تیمور اٹھی دروازے تھیں نکلی آکھی ”جناب! باہر کیاں کھلتے نے ہواندر تشریف آنو۔“

”اُس اتھے پٹھن واسطے نیہہ بلکہ اپنی ڈیوٹی کرن واسطے آئے نے ہاں،“ تھاندا رانوار سُن پکا مُنہہ کری آکھی تہ تیمور سُن آکھی ”جناب! پہلاں کجھ چاء پانی تہ پی ہنو ڈیوٹی وی ہونی رہسی گی۔“

”نہیں، اس ویلے اُس ڈیوٹی نبھان آیاں۔“

”جناب! حکم کرو بندہ حاضر اے۔“

”ٹساں کی اَساں نال چوکی جُلنا پیسی گا، باقی گلاں اُتھے ہی کرساں گے،“ تھاندا ر سُن ادھر ادھر تلکدیاں آکھی۔

”چوکی جُلاں؟ کیاں؟ خیر تہ اے؟“ تیمور سُن حیرانی نال تھاندا ر کولوں پچھیا۔

”در اصل کل شامی اَساں سر بیچ ہوراں نے قتل نے مین ملزم بدر وکی شہر تھیں گرفتار کری ہندا، اسے واسطے،“ تھاندا ر گل گول کرنیاں آکھی تہ تیمور غصے بیچ آکھی ”اگر ٹساں بدر وکی گرفتار کیتا نا اے تہ اُس نے خلاف قانونی کاروائی کرو ماہڑا اس نال کہہ واسطہ اے؟ ایہہ بی ڈی سی ممبر نا کہہ اے گسے مجرم ناہیہ!“

”دراصل بدر و سن تحقیقات نے دوران قتل فی سازش کرن بیج ٹساں ناناں وی ہندا اس واسطے ٹساں کی چھ تاجھ واسطے چوکی جُلنا پیسی گا“ تھانیدار تیمور کی سمجھانیاں آکھیا تہ تیمور پہر کنیاں آکھیا ”تھانیدار صاب! اس نامطلب ایہہ تہ نیہہ کہ بدر و پورے گراں ناناں لیسے تہ ٹس سارے گراں کی بھئی لئی جاسو گے اوہ ایویں بکواس کرنا اے۔ اُس کی ماہرے سامنے لیاؤ۔“

”اوہ بیج آکھنا اے یا پھوٹھ اس نافصلہ چوکی اُپر ہی ہوسی“ کیا تہ اُس بدر و کی لاک اپ تھیں باہر کدھی اتھے نیہہ آنی سکے۔ اسے واسطے ٹساں کی ہی اتھے جُلنا پیسی“ تھانیدار آکھیا تہ تیمور اکڑنیاں آکھیا ”ہورا اگر میں جان تھیں انکار کراں؟“

”مگی اُمید اے کہ ٹس اسراں بالکل نیہہ کرن لگے“ اگر ابھی نوبت آئی تہ فراساں کی زبردستی ہتھکڑی لانی پیسی گی۔ حوالدار کرو کاروائی“ تھانیدار اپنے ہتھ ور ڈنڈا ماریناں آکھیا تہ حوالدار تہ دو شپائی اگے بدھے۔

”خبردار جے انہاں کی کسے ہتھ وی لایا“ قمر الدین سُن کھلا ہوئی آکھیا تہ اس نال اشتیاق وی کھلا ہوئی گیا۔ ایہہ اس پنچایت حلقے نے BDC ممبرین تھانیدار صاب! ہوش نال کم ہنو۔“

”تکو! میں اس گل تھیں کدوں انکار کیتا کہ تیمور ہور BDC ممبر نیہہ ہن، اک ملزم کیس بیج انہاں ناناں ہندا تہ قانون نے مطابق میں انہاں کی ہتھکڑی لانی کھڑنا اے لیکن انہاں کی گزارش کرنا ہاں کہ چوکی جُلو“ اتھے دُده نا دُده تہ پانی ناپانی ہوئی جاسی گا، اگر ٹساں سرکاری کم بیج مداخلت کیتی تہ سرکاری کم بیج رکاوٹ باہن نے جرم بیج ٹساں ساریاں نے خلاف وی پرچہ لانا پیسی گا لہذا قانون کی اپنا کم کرن دیو۔ چلو تیمور صاب!“ انسپکٹر ہتھ اُپر ڈنڈا بجانیاں آکھیا تہ کمرے بیج خاموشی چھائی گئی۔ تیمور بلیں بلیں جیب داہرٹن لگا تہ چیچک اُس اشتیاق کی آکھیا ”ماہرے پتر کی دہسیو کہ تو اہرے پیوکی چوکی لئی گئے نالے جبران کی وی خبر کریو“ آکھی کے اوہ جیب بیج چھری تہ ہی گیا تہ جیب چوکی داہرٹ پئی۔ اتنے بیج اشتیاق رسوئی بیج بڑی کے رحمت کی چھیا ”ایہہ شمس گتھے اے؟“

تہ رحمت آکھیا ”پیا ہوسی کدھرے تہت ہوئی کے“۔ فر اشتیاق اُس کی کمریاں بیج لوٹن لگا۔ چیچک اُس نی نظر اک کونے اُپر پئی، اُس شمس کی ہلنیاں آکھیا ”شمس، اوہ شمس! اُٹھ تو اہرے پیوکی

پلس پکڑی لئی گئی۔“نمیں ادھ کھلیاں اکھاں نال آکھیا”پیو؟ کیہڑا پیو۔ ماہڑا کوئی پیو شیو نیہہ۔“  
 اوہ فر پاسا پرتی لیٹی رہیا۔ اشتیاق اپنا متھا پٹنیاں آکھیا”ابھی اولاد کولوں اوتر ہونا چنگا اے لعنت  
 اے تو اہڑے اُپر، فر اوہ کمرے تھیں باہر نکلی کے جبران کی فون کرن لگا۔

#### باب: 48

”کہہ.....! تیمور کی پلس پکڑی لئی گئی؟ اُس تھانیدار نا دماغ تہ میہہ پھری گیا“  
 جبران جیہڑا اپنیاں گجھاں پنچاں نال پنچایت کھرنج کرسیاں ڈاہی بیٹھانا ساغصے نال پہڑو کی گیا۔  
 ”جناب! تھانیدار آکھنا سا کہ انہاں بدرو کی شہر تھیں گرفتار کری آندا نا اے اُسے تیمور  
 پہنائی نا ناں لتانا“ قمرالدین سہمی کے آکھیا تہ بدرونی گرفتاری نی خبر سنی کے جبران نے چہرے نا  
 رنگ ہی اڈی گیا ہور متھے اُپر پر سے نے تو پے اُبھری آئے تہ اُس چکھیا ”ایہہ جوانی مرگ بدرو  
 انہاں نے ٹہا کسراں چڑھیا؟“

”جناب! اُس کناں سوچاں پنچ پی گئی؟“ قمرالدین جبران داہر تہنیاں لائی تلکینیاں  
 چکھیا تہ جبران اپنی پریشانی چھپانیاں آکھیاں ”سوچنا ہاں ایہہ بدرو اپنی جان بچانے واسطے پتہ  
 میہہ گس گس کی پھسائی گا“ فر اُس اپنی واسکٹ نے گوچے پچوں موبائل کڈھی اک نمبر اُپر کال کیتی۔  
 ”وعلیکم السلام! وکیل صاب بہلا بہلا امن پور چوکی پچو۔ ساریاں گلاں فون اُپر میہہ ہوئی  
 سکیناں، اُس جلدی چوکی پچو تہ اتھے ساری گل پتہ لگی جاسی گی جلدی کرو میں وی پچنا ہاں“ آکھی کے  
 اُس موبائل گوچے پنچ باہیا فر پنچاں کی آکھن لگا ”اُس سارے پچھلی گڈی پنچ بہیئی کے چوکی پچو۔“  
 ”لیکن جناب! اسان نا اتھے کہہ کم اے“ منظور پنچ آکھیا تہ جبران اگوں آکھیاں ”اوہ  
 چہلیا! اُس سارے نال ہوساں تہ تھانیدار اُپر رعب داب بدھسی گا، اوہ اسان نال تمیز نال پیش  
 آسی گا، اج تہ ماہڑے پی امیں اووی نال نیہہ۔“

”اُس ٹھیک آکھنے ہو جناب! جملو فر چوکی“ جبران اپنی لمی گڈی پنچ بیٹھا تہ اُس نے پچھے  
 پچھے دو جیاں گڈیاں وی پنچایت کھرتھیں باہر نکلی گئیاں۔ پورے رستے جبران سُن پتہ میہہ گس  
 گس کی فون کیہتے ہور بڑے غصے نال گلاں کرنا رہیا۔ ڈرائیور کی اُس سُن پہلیں ہی آکھی رکھیا نا

سا کہ گڈی نی سپیڈ تیز رکھیاں، اسے واسطے اُس کی پتہ ہی نیہہ لگا کہ اوہ پولیس چوکی پہنچی گے۔ ڈرائیور بریک ماری تہ گڈی چھیں کری کے رُکی گئی۔ جبران گڈی تھیں اُتری اگے کچھ نظر ماری تہ اُس کی وکیل کدھرے نیہہ دسیا۔

”جناب چوکی اندر جُلو، باہر کیاں کھلی گیو؟“ قمر الدین جبران نے اگے جانی کچھیا تہ جبران سُن آکھیا ”کھلی جاؤ پہلاں وکیل کی تہ اچھن دیو۔“ اندر واندری جبران کی ڈروی لگنا سا کہ اگر بدڑ و ماہڑاناں وی لتا ہوسی تہ ہونی سکنا اے تھانیدار مگی وی اُتھے بٹھائی لوے۔ چھپک اُس نے اگے وکیل نی گڈی رُکی تہ اُس نے جسم بچ جسر اں جان آئی گئی۔ ”اتنا چرکتھے لائی چھوڑیا نے؟“ جبران پریشانی نے عالم بچ وکیل تھیں کچھیا تہ وکیل آکھیا ”جناب! شہر تھیں اتھے تکرمتا جام لگانا سا، ہُن تہ تَساں نے گراں بچ وی بے شمار گڈیاں ہونی گیاں ہن اسے واسطے چرگی گیا جُلو اندر۔“

فیر جبران نے کچھ وکیل ہور نال آئے نے سارے ممبر چوکی اندر داخل ہونی گے۔ جبران نال وکیل تہ اتنے سارے بندے تکی حوالدار کرسی تھیں اُٹھی کے آکھیا ”السلام علیکم جناب! اتھے تشریف رکھو۔“

”تھانیدار ہور کتھے ہن، انہاں نال تیمور ہوراں نے متعلق کجھ گل کرن آیاں“ جبران ادھر ادھر تلکیاں آکھیا۔

”جناب! اوہ تہ بدڑ و ہور تیمور کی شہر مجسٹریٹ کول ریمانڈ لین واسطے تری گئے، حوالدار رجسٹر نے ورتے پرنتیاں آکھیا۔“

”اتنی وی کہہ جلدی سی تھانیدار ہورا ڈیکی نیہہ سکنے سن، انہاں نیاں اکھاں بچ اک ذرا وی لحاظ نیہہ رہیا؟ کل تو تریں اوہ آساں نے اگے کچھے تڑنا سا تہ آج اوہ سارا کجھ پہنکی گیا، خورے اوہ اس گل کی پہنکی گیا کہ جبران خان نی پہنچ اُپر تکرانے، کم از کم ماہڑے نال اس معاملے اُپر گل کرنا، ہائے افسوس!“ جبران چوکی نے اندر ادھروں ادھر تہ ادھروں ادھر تڑنیاں آکھیا تہ حوالدار کافی نیمتی نال آکھیاں ”جناب! انہاں کی ایس پی صاحب نافون آیا کہ انہاں دواں کی اج ہی جوڈیشل مجسٹریٹ نے اگے حاضر کری ریمانڈ لئی لوو۔ تفتیش کی تیزی نال اگے بدھاؤ۔ کل شامی

سرینچ ہمت خان نیاں پنجاں پُتراں چوکی اُپر آئی کے تھانیدار ہوراں نال زبردست بحث کیتی، اوہ آکھنے سن کہ بدڑو کی اُساں نے حوالے کرو تہ اُس اُس کولوں آپوں کچھ تاچھ کر ساں۔ حالات بگڑنیاں تکی انوار صاب ایس ڈی پی اوصاب نال فون اُپر ساری گل کیتی تہ ٹھیک دس منٹ بعد ایس پی صاب نافون آیا، اوہ اپنے بڑے افسرنا حکم منن واسطے مجبور سن۔“

”وکیل صاب! اُس کل ہی ضمانت واسطے درخاس دیو، تیموراک عزت دار شہری تہ عوامی نمائندہ اے، جبران پھوکلنیاں آکھیا۔

”جبران صاب! اُس ویلے تکر ضمانت واسطے درخاس میہہ دیسی سکے جس ویلے تکر پولیس اپنی تحقیقات پوری کری رپورٹ داخل میہہ کرنی، قانون نے وی اپنے اصول ہونے ہین، وکیل سُن بے بسی نا اظہار کرنیاں آکھیا تہ جبران تھوڑے چر سوچن تھیں بعد ایس پی صاب کی فون کیتا ”ہیلو! السلام علیکم! جناب جبران خان DDC ممبر امن پورگل کرنا ہاں!“

”جی جی..... بالکل خیریت اے، اُس نال تھوڑی جی گل کرنی سی..... جناب! اُس کہہ آکھنے ہو، میں پریشان نہ ہواں؟ ایس پی صاب! ماہڑا پریشان ہونا لازمی اے، دو تہیاڑے بعد آل انڈیا پنچایت کانفرنس نا بہوں بڑا اجلاس اے ہور تیمور پنچایت کانفرنس ناسیکرٹری اے، اگر اوہ رہانہ ہو یا تہ اُس لوکاں کی کہہ منہہ دہساں۔“

”جبران صاب! اک منٹ ہولڈ کرو، لینڈ لائن اُپر فون اے، جبران خان کال ہولڈ کری کچھ سوچنا سا کہ اتنے پنچ فون اُپر واز آئی، ”ہیلو! جبران صاب!“

”جی جی ایس پی صاب! سُننا ہاں دہسو!“

”دراصل انوار نا ہی فون سا، عدالت بدڑو تہ تیمور کی ستاں تہیاڑیاں نی ریمانڈ دتی اے، لہذا اُس ایہہ اجلاس ملتوی کری چھوڑو، سُن تہ ستاں تہیاڑیاں نی تفتیش پنچ ددھ تا ددھ تہ پانی نا پانی ہوئی جاسی گا۔ چنگا رب راکھا،“ کال کٹ ہو نیاں ہی جبران سر پکڑی گرسی اُپر ہی گیا۔ اُس نی حالت تکی قمر الدین حوالدار کی کچھیا ”حوالدار صاب! پانی گتھے اے؟“

حوالدار سُن کندھ اُپر لمکے نے بیوری فائر داہر اشارہ کرنیاں آکھیا ”اوہ سامنے لگانا اے“

ایہہ لوؤ گلاس۔“ فرقدین بہلیاں بہلیاں پانی نا گلاس جبران کی دینیاں آکھیا ”جبران صاب!  
ایہہ پی ہنو۔“

جبران سُن پانی نا گلاس گچی تھیں ہٹا لئیاں ہی لماں ساہ کہند، فر گھلا ہوئی وکیل کی  
آکھیاں ”وکیل صاب! اَساں کی ضمانت واسطے ست تہیاڑے اڈیکنا پیسی گا۔“  
فر جبران، وکیل تہ نال آئے نے سارے بندے بو تھا لمکائی چوکی تھیں باہر نکلی آئے۔  
جبران بظاہر ٹرنا سا، لیکن اُس نادماغ آن والے چہنگھڑ نے بارے بچ سوچنا سا، اتنے بچ اُس کی  
ٹھڈا لگا تہ وکیل سُن اُس کی پکڑنیاں آکھیا ”جبران صاب! اُس فکر نہ کرو ست تہیاڑے اسراں نکلی  
جاسن گے،“ فر اوہ اپنی لمی گڈی بچ سوار ہوئی کے کبہر داہر ٹری پیا۔

#### باب: 49

”ایہہ کہہ ہون لگا اِس گراں بچ جناب؟ ایہہ کیہڑی بچل پی گئی اَساں اُپر،“ چوکی نے  
اندر داخل ہونیاں ہی گلاب دین ہٹا ماری ماری آکھن لگا تہ منشی آکھیاں ”کہہ گل چاچا! توں اتنا  
ڈکھی کیاں ہو یا نا ئیں؟ کُرسی اُپر بو آرام نال دہس کہہ گل اے؟“  
”اوہ کہہ پکھنے ہو جناب! ساری زندگی سادگی نال کڈھی چھوڑی، ایہہ بلاواں نیہہ  
تکلیاں جیہڑیاں پچھلیاں چھ ست سالوں تھیں تہنئے ہاں۔“

”بلال! چاچے کی پانی نا گلاس پلا اِس نی گچی سکی گئی نی اے،“ منشی شپائی کی واز ماری  
آکھیا تہ اک شپائی اس واسطے پانی نا گلاس لئی آیا ”ایہہ پی ہنو چاچا! ہُن آرام نال دہسو کہہ گل  
اے،“ منشی کُرسی اُپر پچھے داہر پچھن لائی آکھیا تہ گلاب دین خالی گلاس ٹیبل اُپر رکھدیاں آکھیا ”اوہ  
جناب! کہہ دہساں تہ کتنا دہساں؟ سارا گراں جاننا کہ ٹبری مرن تھیں بعد میں اِس واسطے دوا پیاہ  
نیہہ کیتا کہ نوں ماء ماہڑے مشوم پتر نال پتہ نیہہ کبچیا سلوک کرسی، ساری جوانی اُسے پچھے گالی  
چھوڑی۔ پالیا، پوسیا، دس جماعتاں پڑھایا وی لیکن پچھلے چھ ست سالوں تھیں بگڑی گیا۔ پہلاں  
آکھنا سازی بیچی تہ مگی پیسے دے بڑی گڈی آئی کوئی کاروبار کرساں۔ جس ویلے میں زمی بیچن  
تھیں انکار کری چھوڑیا تہ ماہڑے کی کئی تہیاڑے ماری گئی اک کمرے بچ بند کری پھنگھا پہنا نا

رکھیاں، جس ویلے ماہڑے تھیں پہنکھ برداشت نبہہ ہوئی تہ میں اپنے خون پسینے نی کمائی بچوں اُس کی بنک تھیں دو لکھ رپے کڈھی دتے تاں بے لوڈ کیرئیر لئی کوئی نکا موٹا کم کرے۔ دس تہنیاڑے لوڈ کیرئیر چلائی کے پتہ نبہہ کسے کی بیچی چھوڑ یاں یا کسے ہور کی دتاں۔ فراسے طراں روز نواں موبائل آنن واسطے تہ کدے ہور گجھ آنن واسطے پنج ہزار دس ہزار کھٹا رہنا، من فر دس ہزار منگنا سا کہ نواں موبائل آنساں، میں پیسے دین تھیں مگری گیاں تہ ماہڑے کی فر کٹیا۔ کل شامی جس ویلے اوہ اندر بڑھیا تہ نشے بچ تہت سا۔ اوہ اُتھے پسار بچ ٹہی پیا تہ میں چھپی کے اُس نے کمرے بچ بڑھیاں تہ میں تکیا کہ اُتھے سر نجاں ناٹھیر چڑھیا سا، نالے بکیاں بکیاں دوئی نیاں کافی ساریاں بوتلاں وی۔ فر میں اندازہ کیتا کہ اوہ کوئی نشہ کرنا اے۔ حوالدار صاب! مگی بچائی لو، اُس کی پکڑی کے حوالات بچ بند کری چھوڑو۔ میں تَساں کی آپوں آکھنا ہاں، ورنہ اوہ کسے تہنیاڑے مگی جان تھیں ماری چھوڑسی گا۔ ایہہ تلو ماہڑی حالت..... ایہہ تلو..... ایہہ تلو، گلاب دین اپنی پیٹھ تہ جنگاں اُپر پئے نے نیلے نشان دہ سنیاں آکھیا۔

”اوہہہہہہہ.....! ایہہ تہ ظلم اے چاچا! توں اک گل دہس کہ اوہ تو اہڑی سکی اولاد اے؟“  
 ”سکی جناب! بالکل سکی! ابو تہ مرنا اے ماہڑی بانہواں بچ اج اوہ طاقت نبہہ رہی نی تہ میں اپنیاں ہتھاں اُس نی پگی کہوئی چھوڑاں..... کہہ کراں؟“  
 ”جس ویلے انسان نشہ کیتا تہ اُس کی کھتے ماء پیو دسنے۔ اس ویلے تو اہڑا پتر گتھے اے؟“  
 منشی رجسٹر اُپر گجھ لکھنیاں چکھیا۔

”جناب! پیا نا ہوسی کدھرے نشہ کری کہہ بچ۔ اس ویلے اُس کی ہوش نبہہ ساتا میں نیسی کے چوکی آیاں، اوہ تہ مگی بند کری رکھنا سا۔“  
 ”بلال اپنے نال دو بندے ہور لئی جاتا اس نے پتر کی چکی آن۔“  
 ”کہہ ناں اے تو اہڑے پتر نا؟“  
 ”یا سر، گلاب دین رونیاں آکھیا۔“  
 ”کہہ کتھے اے تو اہڑا؟“

”اگلے موڑ پر جیہڑے منواں نے چار بوٹے کٹھیاں لگے نے اس نے سامنے ماہڑا مکان اے“ گلاب دین کھڑنا پتہ دہسناں آکھیا۔

”ٹھیک اے، توں بولتے آرم نال میں بندے ٹورنا ہاں، فر بلال چپسی لئی چوکی تھیں باہر نکلی گیا تہی مٹی گلاب دین کولوں چکھن لگا ”چاچا! تہاں کی کجھ پتہ اے یا سر نشہ کس کولوں آتا؟“

”او جناب! میں کھڑ اندر ہی بند ہونا ہاں، مگی کسراں پتہ ہوسی؟ جسراں یا سر مگی ماری کئی پیسے کھڑنا، اسراں ہوروی پتہ میہ کتنے منڈے اپنے ماء پیوناں ایو سلوک کرنے ہون مگر اوہ آکھسن کس کی۔ مگی لگنا ایہہ ضرور کوئی نشوئی ٹولی اے جیہڑی اس گراں بچ ایہہ زہر پھیلائی اے۔ کجھ کرو جناب! اس گراں نیاں نو جواناں کی بچاؤ۔“ اتنے بچ انسپکٹر انوار چوکی اندر بڑھیا تہ گلاب دین کی رونیاں تکی بولیا ”کہہ گل اے مٹی اس چاچا کی؟“

”سر.....! ایو ڈرگس نارونا، اس نا پڑوی اس دلدل بچ چپسی گیا نا اے، میں اُس کی لیان واسطے بندے پئیجھے نے، آنے ہون، مٹی کرسی تھیں کھلے ہوئی آکھیا۔

”کہہ مٹی گا اس نسل نا؟ کل ہی آساں چار منڈے ڈی اڈکشن سینٹر پئیجھے۔ تہاں کی آکھیا سا کہ گراں بچ اپنے خبری پھیلاؤ، جیہڑے سولائی سکن، تہاں وی نکمے ہو، انوار سُن اپنے سر اُپروں ٹوپی اتاری ٹیبل ورر کھیاں آکھیا تہ مٹی بولیا ”جناب! آساں نے خبری دی لگے نے ہین لیکن سارے خبری بے بس ہوئی گئے پتہ ہی میہ لگنا۔“ اتنے بچ چپ نی واز آئی تہ مٹی آکھیا ”لئی آئے اس نے منڈے کی جناب!“

”اس کی سدھا ماہڑے کول آنو، انوار سُن آکھیا تہ اپنے کیمبن بچ بڑھی گیا۔ شپا ہیاں یا سر کی انوار نے سامنے تھلے بٹھایا تہ انوار اُس کی آکھیا ”توں وی اسے گراں بچ رہنا ہین، پچھلے دساں سالاں بچ تری واری ماہڑی ٹرانسفر اسے چوکی بچ ہوئی، میں امن پور نے چپے چپے تھیں واقف ہاں ہورا تھے نے لوک وی مگی چنگی طراں جانے، میں جیہڑے سوال تگی چکھساں، سدھا سدھا جواب دیاں ورنہ ماہڑے کول ہوروی بڑے طریقے ہین۔“

انوار نے چہرے اُپر غصہ تکی یا سر کی کمنی لگی گئی۔ اک تہ اوہ پہلاں ہی نشہ نے مارے تڑقتا سا، اُپروں پلس نی گٹ نا تصور کری اس سارا کجھ دہسی چھوڑیا تہ انوار آکھیا ”ہلہ تہ توں ایہہ



چیزاں جگنو کولوں آئنا نہیں۔ اس کی حوالات بچ بند کرو تہ اُس سم بچن والے مُنڈے جگنو کی پکڑی لئی آؤ۔“

”جناب! پرسوں جس ویلے اُس بازارنی چینگنگ کرنے ساں تہ میں اُس کی ایویں آکھیا سا“ اوئے جگنو سنبھلی کے رہیاں تہ آکھن لگا جناب! محنت نال چار آنے کمائی ٹہنڈ پُہرنے۔ بلہ تہ اوہ وی چٹا بیچنا اے اج کل؟“ آکھی کے پلس والے اُس کی پکڑن واسطے ٹری گئے۔ تھوڑی چر بعد جگنو انوار نے سامنے سا۔ انوار آکھیا سا ”تھی پتہ اے تو اہڑے اِس کم نال امن پورنی نویں نسل تباہ ہوئی گئی، تو اہڑی وجہ نال پتر اپنی ماؤ نے کن بچوں چھمکے چھکی اُس کی رتورت کری چھوڑیا“ دہس کس کولوں لیانا نہیں ڈرگس؟“ جس ویلے اُس بیہہ دہسیا تہ انوار سُن بانہواں کئی کٹنا شروع کیتا تہ جگنو نی ہوانکلی گئی۔ اُس آکھیا ”جناب! میں طفیل کولوں لیانا ہاں۔“

”چل کر اُس کی فون تہ آکھیں مگی مال چاہی نا، گھتے آواں“ انوار سُن جگنو کی ڈنڈا کھیر نیاں آکھیا تہ جگنو اُس کی فون کری کوڈ بچ آکھیا کہ ”ہیر و منی گیا شوٹنگ واسطے، اُس ہیر و من کی شوٹنگ واسطے تیار رکھو؟“ تہ اُس کی آکھیا ”ایہہ سین اِس اکس قبرستان بچ دہنہ ٹہلن ویلے شوٹ کر ساں۔ ویلن اک قبر اُپر فاتحہ پڑھنا ہوسی ہورتوں؟“ انوار اس کی اپنی وردی داہرہ دہسیا تہ جگنو آکھیا ”میں پلس نی وردی بچ ہوساں۔“ ”بلہ ٹھیک اے میں اُتھے اڈیکساں..... بائے!“

دہنہ ٹہلن آلاسی تہ انوار پارلے قبرستان نے اگے کچھے اپنے آدمی سول ڈریس بچ پھیلانی رکھے نے سن۔ فر انوار ٹہلنے ٹہلنے قبرستان بچ بڑھیا تہ اُتھے اک فقرنی قبر اُپر فاتحہ پڑھنا سا، اُس فقیر نے کچھے جائی ”آمین“ آکھیا تہ طفیل آکھیا ”آئی رہا میں توں، ہیر اُن شوٹنگ واسطے تیار اے، فر اُس کچھے مڑی تکیا تہ اُس نے ہوش اڈی گئے۔ انوار اُس کی حیرانی نال تکیاں آکھیا ”توں؟ توں تہ یتیم خانہ چلانا نہیں۔“ طفیل سُن نسن نی کوشش کیتی تہ انوار سُن سیٹی ماری اُتے بچ اگے پچھوں سارے پلس والے دوڑی آئے تہ انہاں طفیل نیاں بانہواں مروڑی چسپی بچ باہلی تہ لئی گے۔ چوکی بچ بچگی کے انوار اس کی آکھیا ”جس ویلے تو اہڑی میں اس نہرنے اُس چشمے توڑیں بیہہ بچساں، جھوں ایہہ زہر نکلنا اے، میں چُپ کری بیہہ پٹھساں۔“ اک زورنی چنڈ طفیل نے

مُنہ پر بچی تہ اس نامور نکل گیا۔ ایہہ تکی انوار سن اُس کی آکھیا ”حالیں کہہ ہو یا تو اہڑی ٹھی وی نکلسی“ اُس دوئی چند تھیں اپنا منہہ بچانیاں آکھیا ”مار یونہ..... مار یونہ میں دہسناہاں“ فر جو گُجھ اُس دہسیا تہ سنی کے انوار نے ہوش اُڈی گئے۔ اوہ اپنا سر پکڑی کے کرسی اُپر ہی گیا۔ اُس چوکی نی اک ٹیم بنائی تہ راتورات نشہ مکت اپریشن شروع کری نیلم جیہڑی اسے گراں بچ بوٹیک چلائی سی اُس سمیت اٹھاں کڑیاں کی گرفتار کیتا۔

دوے جہیاڑے انہاں نی نشاندہی اُپر انوار سن تیمور نے پتر نے میڈیکل اسٹور اُپر چھاپہ ماری کافی ساریاں نشہ والیاں دوائیاں برآمد کرن نے نال نال کافی مقدار بچ چٹاوی پکڑیا۔ شمس نے آکھے مطابق ایہہ سارا سامان سرحد پار تھیں تیمور نیاں گجھاں بندیاں نے ذریعے اتھے بچھنا سا۔ امن پور چوکی نیاں اہلکاراں بڑی محنت نال انہاں نشیات فروشوں نے خلاف مضبوط کیس بنائی ساریاں جُرموں کی عدالت نے سامنے پیش کرن تھیں بعد عدالت نے حکم اُپر انہاں ساریاں نیاں جائیداد اداں ضبط کیتیاں۔ انوار نے اس کارنامے اُپر سارا امن پور خوش سا۔ پلس محکمہ وی انوار نے اس کارنامے تھیں بہوں خوش سا۔ ایس ایس پی اس ناناں اس سال یوم جمہوریہ واسطے ڈی جی پی میڈل واسطے پہنچیا جیا ناسا۔ امن پور چوکی اخبار نیاں سُرخیاں بچ سی ہر اخبار انوار نیاں فوٹواں نال تہ انٹرویو نال پھرے نے سن۔

### باب: 50

جہاز اتر پورٹ اُپر اتریا تہ ساریاں سواریاں بلیں بلیں جہاز تھیں اُتری ٹرمنل داہر جان لکیاں، دروازے اُپر کھلتی نیاں دو جوان تہ خوبصورت اتر ہوٹاں لوکاں کی شکر یہ ادا کرنی سن۔ اقبال وی انہاں نے شکر یہ نامسکرائی کے جواب دتا۔ جہاز نال لگی نی پوہڑی اُتری کے اقبال اک لمی اکڑ لیس لئی اگے پچھے تکیا، دہنہہ ادھاسفر طے کری رہیا ناسا، سہمی سہمی تھپ سی اُشمان اُپر دُور دُور کھنڈرے نے چہڑے نے گجھ ٹوٹے کھٹھے ہون نی کوشش کرنے سن۔ اقبال اک لہماں ساہ ہندا ہو اپنے وطن نی خشبو محسوس کیتی، فر اوہ بلیں بلیں ٹرنا بیلٹ نمبر اک اُپر بچھیا، جتھوں اُس اپنیاں بڑیاں بڑیاں ترے اُچھیاں چائیاں۔ اُچھیاں ٹرائی اُپر رکھی اوہ ٹیکسی اسٹینڈ داہر ٹری پیا۔ دو چار

ڈرائیوراں نال گل بات کرن تھیں بعد اُس اپنا سامان اک ٹیکسی اُپر لدا یا تہ ٹیکسی ائیر پورٹ تھیں باہر نکلی کے امن پور گراں داہر دوڑن لگی۔ اقبال پورے چھ سالان تھیں بعد سعودیہ تھیں اپنے کُہر آیا سا، انہاں چھ سالان بچ اس کتنے روپے کمائی تہ کُہر پڑھیہے، اس کی آپول وی یاد نبیہ سا ہاں اُس کی اک گل نی خوشی سی کہ اس دوران اس نیاں دواں پڑیناں نے رشتے چنگے کُہراں بچ طے ہوئی گئے نے سن۔ اُس کی لگنا سا کہ حرم پاک نے اگے منگی نی اُس نی دُعا قبول ہوئی گئی سی۔

باغ حسین اُس کی دہسیا سا کہ تو اہڑے آئیاں ہی بڑی تہیہی نی کڑما ہی کر ساں، پہلیں پہل تہ باغ حسین اقبال کی فون کرن واسطے ٹریول ایجنٹ کول جانا پینا سا، ہُن گجھاں سالان تھیں اوہ اپنے کُہر تھیں ہی اپنے موبائل فون اُپروں ہی گل کرنا سا، نالے شکیلہ وی اس نا حوصلہ بدھانی دُئی سی۔ اک وارا اقبال پیو کی آکھیا ”پہنا پاجی! مگی آن دیو، فریکلیو میں کتنا سو ہنایا مکان بنا ساں کہ سارا گراں تکتا رہی جاسی، تہ پیو اس کی آکھیا ”پڑ! انہاں چھ سالان بچ تہ گراں نا نقشہ ہی بدلی گیا، توں تکی کے حیران رہی جاسیں گا۔“ باغ حسین وی ہُن اپنی ہٹی پکی بنائی لتی نی سی، جس وراں لوہارنا کم چھوڑی ہارڈویر نی دکان جمائی لتی نی سی۔ اُس سُن پڑنے پڑھیہے نیاں نوٹاں نال کافی ساریاں زیناں وی ہنی ہندیاں سن۔

ٹیکسی شہر نیاں شڑکاں تھیں نکلی کے امن پور گراں نی لنک روڈ اُپر پہنچی تہ اقبال اپنے سبے کھبے تکتن لگا۔ اُس سوچیا ج شہر نی شڑک کجھ زیادہ لمی ہوئی گئی مگر اس نیاں نظراں صرف اُچیاں اُچیاں پکیاں بلڈنگاں اُپر پینی سی، رنگ برنگیاں ہٹیاں، ہر پاسے رونق ہی رونق، اُس ہمت کری ڈرائیور کی چکھیا ”اُستاد جی! اُساں نی ٹیکسی ہولیس ہولیس چلنی اے کہ شہر لہا ہوئی گیا؟“

”جناب! کھتے سٹے نے ہو شہر تہ کافی پچھے رہی گیا، ایہہ امن پور گراں نی لنک روڈ اے۔“

”کہہ؟ ایہہ امن پور گراں نی لنک روڈ اے؟ لیکن ایہہ تہ پورا شہر بنی گیا نا اے۔“

”جناب! کتنے سالان تھیں بعد سعودیہ تھیں آئے او؟“ ڈرائیور ایکسلیٹ اُپر پیرد بانیاں چکھیا۔

”جی! میں تہ چھ سالان بعد آیاں،“ اقبال ڈرائیور نے اگے لگے نے شیشے داہر تکتیاں

آکھیا تہ ڈرائیور بولیا ”بادشا ہو! چھ سالان بچ امن پور بچ حیرت انگیز تبدیلی آئی گئی، ایہہ ہُن اوہ

امن پور نیہہ رہیا، اقبال ٹیکسی نے شیشے تھیں باہر نظر ماری تہ اُس نیاں اکھاں اگے اوہ پرانا امن پور گنہمن لگا ”اگے کچھے سر سبز تہنا میں نیاں منگاں، بھسے وڑوں لنگھیاں گدریاں تالی کرن آلیا واسطے رُٹی لئی جانیاں، ہر پاسے زمی دارہل موہنڈے اُپر چائی داندان نال ٹرنے، وراج ہر پاسے کپے مکاناں ناکا کہنا جنگل بنی گیا ناسا۔ زمی کی چیر نیاں کالی شرک نے دواں پاسے ہٹیاں نی لین جہاں اُپر زندگی نی ہر چیز موجود رنگ برنگی گڈیاں نی اک پھیر، نکلے نکلے سبیاں نے باغاں نی جگہ ٹائلاں نے کارخانے، اقبال اپنیاں اکھاں کی ملی ملی تلنا سا ہو رسو چنسا کہ ایہہ کچھیا بدلاؤ آئی گیا امن پور بچ، سر بچ ہمت خان نیاں ہونیاں ایہہ کسراں ممکن ہو یا، اوہ تہ اسے گل اُپر اڑیا ناسا کہ اس گراں کی شرک نال جوڑن نی کدے وی اجازت نیہہ دیسی۔ اوہ سوچن لگا خورے اُس کی پُتر اں سمجھایا ہو سی کہ اج ٹیکنا لوجی نادور اے تہ اوہ منی گیا ہو سی۔ جبران نے کہہ لے کولوں لنگھنیاں اوہ اس نی کوٹھی تکی حیران رہی گیا۔ گیٹ اُپر پلس نا پھرہ تکی اوہ سوچن لگا کہ اُس نی کوٹھی وری پلس نا پھرہ کییاں اے؟ خورے کوئی شہروں بڑا افسر اُتھے آیا نا ہو سی۔

”جناب امن پور تہ آئی گیا، تاساں گتھے اُترنا اے؟“ ڈرائیور اقبال کولوں کچھیا تہ اس آکھیا امن پور تہ ایو اے وراُنہاں پکیاں مکاناں بچ ماہرا کوٹھا کدھرے گی گیا۔ اُتھے کم نا بڑا بوٹا سا، اک منٹ..... اک منٹ! کم نا بوٹا تہ اوہ اے اُتھینے کدھرے ہونا چاہی نا۔ اک منٹ..... اک منٹ، اس اپنے بیوی کی اک کپے مکان نے گیٹ تھیں باہر نکلیاں تکیا تہ ڈرائیور کی ٹیکسی روکن واسطے آکھیا ”پہنا پا!“ اقبال پیو دا ہر دوڑنیاں آکھیا تہ اُس اقبال کی سینے نال لائیاں آکھیا ”توں کچھی گیاں؟“

”آہو پہنا پا! لیکن اسان نا کوٹھا گتھے اے؟“

”اوہ پُتر! ہن ایو اسان نا پکا کہہ اے، سارا گراں بدلی گیا، ہر پاسے کپے مکان بنی گئے تہ اس کییاں کپے مکان بچ رہواں۔ تو اہڑی کچھی نی رقم اسان بالکل ضائع مہیہ کیوتی، بلکہ کم بچ لائی۔“

”باؤ جی! تاساں ناسامان، ڈرائیور اقبال کی آکھیا تہ اُس مکان تھیں نظر ہٹائی ٹیکسی تھیں اُچھیاں اتاری تھلے رکھیاں تہ اُس کی کرایہ ادا کیتا۔“

”توں جُل پُترا اندر میں سامان آپوں آنساں“ آکھی باغ حسین سامان داہر ٹری گیا۔  
اقبال اپنے نوں پکے مکان اندر قدم رکھیا تہ اُس نیاں اکھاں کھلیاں رہی گیاں کہ ختم کوٹھی نی جگہ  
ہُن پکا با تھر روم بنیا ناسا۔

### باب: 51

”ریاض ماہڑیا پُہراوا! ایہہ تگی کہہ ہوئی گیا؟“ اقبال ریاض نا تھہ اپنے ہتھ بچ پکڑی کے  
آکھنا سا۔ جس نا جواب ریاض نیاں اکھاں تھیں بگنے آ لے اتھروں دینے سن، جس تھیں لگنا سا کہ  
اوہ اقبال کی اپنے د لے نا حال سُننا نا چاہنا سا، لیکن اُس نی چھہ اُس نا سا تھہ نہیہ دینی سی۔ پشلیاں  
کئی سالوں تھیں اوہ اسے طراں زندگی نے تہیاڑے کٹنا سا۔  
”پُترا! توں کدوں آیا میں سعودی تھیں؟“ حمید نی ماء اقبال نے اگے لونی چاء تہ مکے نی  
رُٹی رکھنیاں پچھیا۔

”ماسی! میں تہ پرسوں شامی پُچیاں ساں، سارے گراں نی خیریت پچھن ویلے جدوں  
میں رزاق چاچے نے بارے بچ پچھیا تہ پنا پے ہوراں ساری کہانی سُنائی۔ سر بچ ہمت خان نی  
بے درد موت نا سُنیا، زلیخا نی موت نی بے درد موت نا سُنیا، جبران نے بارے بچ سُنیا تہ دل اتنا  
دکھی نہیہ ہویا مگر جس ویلے ریاض نے بارے بچ سُنیا تہ دل بہوں دکھی ہویا۔ سوچیا کس ویلے  
تُساں کول پُچاں، پہلاں ایہہ حمید وی عجیب قسم نا بندہ اے، اک وار وی مگی فون اُپرا ایہہ گل نہیہ  
دہسی کہ کُہر نے حالات ایچھے ہوئی گئے ہین۔“

”پُترا! چاء پی ہین، ٹھنڈی ہوئی جاسی گی۔ اُس تگی اس واسطے اس بارے بچ کچھ نہیہ  
دہسیا ہوسی، سوچنا ہوسی کہ اُس تہ ہاں ہی پریشان، تگی کس واسطے پریشان کراں،“ حمید نی ماؤ تھالی  
بچ رکھی نی رُٹی اگے کرنیاں آکھیا۔

”ماسی مگی لگنا تہاڑے کُہر کی کسے نی نظر لگی گئی، ہنساں کھید نا کُہر سا، فصلاں ہونیاں  
سیاں، کھوڑی نے بوٹے ہونے سن، سبب نی فصل ہونی سی، بڑے سوہنے طریقے نال کُہرے خرچہ  
چلنا سا، لوکاں کی دہسی کے کھانے آ لے سیوٹس، مگی اج وی یاد اے جدوں اَساں نے پنا پنا ہوراں

کی ٹی بی نی بیماری لگی گئی تہ اسان نی کہہ حالت ہوئی گئی سی۔ اُس ویلے رزاق چاچے ہی اسان نی مدد کیتی سی۔ اُس زمی بچن جُلے سیاں لیکن اُس زمی نیہہ بچن دتی، اپنے پلوں رقم لائی پہنا پے ناعلاج کرایا س ہو راج تُساں نی ایہہ حالت، اقبال اپنیاں اکھاں نے اتھروں پونجیاں آکھیا۔

”اُج کُہرے ناگزارہ کسراں چلنا ماسی؟“

”کہہ چُکھنا نئیں پُتر! حمید نا کاج مجبوری بچ کرنا پیا، اُج اُس نی لاڑی گراں نیاں نکلیاں کی پڑھائی کے گُجھ کمانی کری لینی اے۔ نوں شرک نکلی تہ اُتھے اُساں نی وی تھوڑی زمی سی، اُساں کول پکی دکان بنان واسطے پیسے نیہہ سن، فر جمشید اپنی لاگت نال دودکاناں بنائی اک حمید کی دتی۔ اُس سُن اُتھے کہہ آکھنے اُس کی مرنا..... اوہ چٹے جی انگریجی کُٹواں نی ہٹی باہی نیس۔“

”بلہ! ماسی اُنہاں کی بوانکر کُٹو آکھنے۔ ہُن تہ اُتھے ہر پاسے بوانکر ہی بوانکر ہوئی گے۔ اک ویلہ سا اُتھے ہر کُہر نے بیہڑے بچ سو ویلے رتے کُٹو بانگاں دینے سن۔ ہُن تہ دیسی انڈے وی کدھرے نیہہ دسنے۔ میں تہ ایہہ بلا کھانا ہی نیہہ نہ ہی اُنہاں نے بیو ما ناپتہ تہ نہ خاندان نا۔ بلیں بلیں ساریاں دیسی چیزاں ملنیاں جانیاں۔“

”پُتر! جُدو نیاں اُتھے شرک آئی تدو نیاں لوک وی آلسی ہوئی گے۔ کوئی زمی ناڈوگ گُھنی راضی نیہہ، کُٹو پالنا تہ دُورنی گل اے۔“

”ماسی! تُساں ریاض ناعلاج کُس کُس کولوں کرایا؟“

”پُتر! ساریاں تھیں پہلیں تہ حکیم سنت رام کولوں علاج کرایا کیا نکہ پشلیاں پنجاہ سالاں تھیں اُس اُتھے ہر مرض ناعلاج کیتا، ہُن تہ مصیبت ایہہ انگریجی دوائیاں آئی گیاں، اُس بچارے کول تہ کوئی جانا ہی نیہہ۔ ریاض کی وی اُس نے علاج نال ایہہ فرق پیا کہ اوہ ہتھ پیر ہلان لگا۔ حمید بچارے وی کوئی کسر نیہہ چھوڑی، اُس کی کھٹ اُپر چوائی تہ شہر نے بڑے ہسپتال لئی گیا لیکن اُنہاں نی دوائی نال کوئی فرق نیہہ پیا۔“

”ایہہ چوبی کھنٹے کھٹ اُپر پیار ہنا اے۔ کُسے ڈاکٹر اس واسطے وہیل چیرلان واسطے نیہہ

آکھیا؟“

”پُتر! اوہ کہہ بلا ہونی؟“

”ماسی! اوہ وی اک قسم نی پیسے والی کرسی ہونی اے؛ جس اُپر مریض کی ادھر ادھر ٹوری لئی

جائی سکنے ہاں۔“

”اوہ پُتر! اتھے رُٹی پوری نیمہ ہونی تہ اوہ کرسی کتھوں لیا ساں؟“

”جبران ہوراں تُساں نی گجھ مدد نیمہ کیتی ریاض نے علاج واسطے۔ اوہ تہ تُساں نے

رشتے دارے سن؟“

”پُتر! پہیڑ اویلہ اک ابجیا شیشہ ہونا اے جیہڑا سارا گجھ دہسی چھوڑ نا اے کہ کیہڑا اپنا

اے تہ لگن پرایا۔ پہلیں پہلیں تہ فر کدھرے دسنا سا؛ جدوں نیاں اوہ پنچایت ناسردار بنی گیا؛

تدوں نیاں تہ اُس کول فرصت ہی نیمہ کسے کول جاوے؛ کسے بیمار نا پتہ کرے؛ جدھر جلنا دو چار

بندوقیاں والے اُس نے پچھے پچھے ٹرے رہنے؛ کسے کی اُس نے نیڑے نی لگن دینے۔ پُتر!

اُس لوک شدائی ہاں جیہڑے ہر کسے نال اُمیداں لائی رکھنے ہاں ہورا نیمہ پہلی جانے ہاں کہ سچے

ہتھے کی کنڈا اچھنا تہ کہا ہتھ کدھنا؛ سچی اکھ پنچ گجھ پئی جاوے تہ کھبی اکھ شیشے پنچ تکی؛ سچے پیر کی

گھرک اچھنی تہ کہا پیر گھر کنا؛ مگر جس ویلے اس دل پنچ درد اٹھنا تہ کوئی وی ملن واسطے نیمہ اچھنا۔

رشتے دار تہ پنچھیاں ہاروں ہین جیہڑے دانہ چگی تہ اڈی جانے ہین فر کدے حال وی نیمہ

کچھنے؛ آخر کار زندگی نا نیمہ پہنار آپے ہی چانا پینا اے۔ کوئی کسے نا نیمہ پُتر! کوئی کسے نا نیمہ۔“

”ماسی جی! تُس دل نکانہ کرو؛ حمید پہیڑے ویلے پنچ ماہڑے کم آیا نا اے؛ جس نال مگی

یقین ہوئی گیا سا کہ اوہ اک سچا تہ نیک دل انسان اے۔ اوہ ہٹی وروں کتنے بچے اچھنا؟“

”بس اچھنا ہوسی؛ کیاں خیر اے؟“ حمید نی ماؤ اقبال کی حیرانی نال کچھیا۔

”ماسی ماہڑے نال سعودی کمپنی پنچ دلی ناک دوست سی عاطف انصاری؛ اُس نا ما ما چندی

گڑھ پنچ بہوں بڑا ڈاکٹر اے؛ میں اُس نال گل کرنا ہاں؛ آکھی کے اقبال اپنے گوجے بچوں موبائل

کدھی دوست نا نمبر ملایا تہ رنگ ٹون بجن لگی ”چک نایا را فون! گتھے سٹنا نا ئیں؟“ اقبال اپنے

نال آکھیا۔

”ہیلو ہیلو..... عاطف‘ میں اقبال بول رہا ہوں۔ ارے جو تمہارے ساتھ سعودیہ میں تھا..... ہاں ہاں وہی، شکر ہے تجھے یاد آ گیا..... ہاں ہاں گھر میں سبھی ٹھیک ہیں..... ارے ابھی نہیں، بہن کی شادی تمہارے بغیر تھوڑی ہوگی..... فون میں نے اس لئے کیا، دراصل میرے ایک جگرمی دوست ہیں، دوست کیا بھائی ہی سمجھو، اُس کا ایک بھائی میری غیر موجودگی میں ایک حادثے کا شکار ہو گیا ہے تب سے وہ نہ بولتا ہے نہ چلتا پھرتا ہے، بس بُت بن کر دیکھتا رہتا ہے، اپنے ماما جی سے بات کر کے کسی اچھے ڈاکٹر سے وقت دلادیں..... ارے نہیں نہیں، ہاتھ پیر ہلاتا ہے، دیکھتا بھی برابر ہے لیکن بات بالکل نیبہ کرتا، بس آنکھوں سے آنسو بہاتا رہتا ہے..... یہی کوئی چھ سال تک کھاتا پیتا تو ہے لیکن..... کیا ماہر نفسیات؟ وہ کیا ہوتا ہے یار؟..... اچھا؟ تمہارے کہنے کا مطلب یہ دماغی معاملہ ہے؟ ہو سکتا ہے، اچھا ٹھیک ہے ماما جی سے بات کر کے کسی ماہر نفسیات سے ہی وقت دلوادیں..... توں فکر مت کرو، وہیل چیر کا بندوبست بھی ہو جائے گا..... کیوں؟ ہوائی جہاز میں لاؤں گا، یہ میرا بھائی ہی ہے، میں نے اسے پالا ہے، میں کروں گا سارا خرچہ برداشت..... ارے یار ہم دونوں نے سعودیہ میں بہت پیسہ کمایا ہے، فر پیسہ تو ہاتھوں کی میل ہے، پھر آ جائے گا لیکن انسان چلا گیا تو پھر کب لوٹ کر آئے گا..... کیا میں بڑی بڑی باتیں کر رہا ہوں؟ ارے یار یہ سب کچھ میں نے اپنے دوست عاطف سے سیکھا ہے، چل ٹھیک ہے ماما جی سے بات کر کے مجھے کال کرنا۔ اچھا اللہ نگہبان۔“

عاطف نال فون اُپر گل کری کے اقبال آکھیا ”ماسی ہوئی گئی گل، توں فکر نہ کر سارا گچھ رب آپے کرسی گا، اوہ آپے رستے کڈھنا اے۔“

”کیہڑا رستے کڈھنا؟“ کمرے بچ بڑھنیاں حمید سُن آکھیا تہ اقبال اٹھی اُسکی سینے نال لائیاں آکھیا ”کہہ حال اے ماہڑیا یارا؟ اک واروی توں فون اُپر اپنے کُہرے نے حالات نیبہ دےسے۔ توں اک واروی فون اُپر آکھنا تہ ایہہ دوست تو اہڑیاں ساریاں مشکلاں دُو ر کری چھوڑے آ۔“

”یارا! میں فون اُپرنگی اس واسطے نیبہ دہسیا کہ میں جاننا ساں کہ بانغے چاچے جبران کولوں قرضہ چائی تئی اُدھر پے ہیجیانا اے۔“



”اوہ چہلیا! جمن آلا بچہ پہنگوڑے بچ پلنا ضرور اے لیکن اوہ ہمیشاں پہنگوڑے بچ ہی  
 نیہہ رہنا، اج ماہڑے اُپر ربنا فضل اے، ساریاں تھیں پہلاں اُس جمشید نال گل کری تو اہڑی ہٹی  
 چھڑساں، فر اُس بچ لیکٹر انک سامان باہساں، فر تک ہٹی کسراں چلسی۔“  
 ”وہ اُس سامان واسطے پیسے گتھوں آسن؟ ماہڑے کول تہ گجھ وی نیہہ،“ حمید مٹہہ بسوریاں  
 آکھی تہ اقبال آکھیاس ”پیسے میں دیساں مگر بعد بچ واپس وی ہنساں ہاں،“ فر دواں زور ناگڑا کا  
 ماریا۔

”حمید ماہڑی گل سُن، میں ہُنے دلی بچ اپنے اک دوست نال گل کیتی، اُس ناما ماڈا کڑا اے  
 اُس مشورہ دتا کہ ریاض کی ماہر نفسیات کی دہسو، ایہہ ضرور بل ہوئی جاسی گا، اُس نافون آنیاں ہی  
 توں تیار رہیاں پہلاں میں اس واسطے وہیل چیرنا بندوبست کرنا ہاں، فر ریاض کی چنڈی گڑھ  
 کھڑساں گے۔“

”پُتر! تو اہڑ ایہہ احسان اُس کسراں مکاساں گے،“ رزاق کھٹ تھیں سر اُپر چانیاں آکھی  
 تہ اقبال بولیا ”چاچا! ایہہ نہ آکھو، خورے ماہڑے کی رب ریاض واسطے ہی سعودی پٹہ ایسی جیسا  
 تاں جے میں اس نی مدد کری سکاں، رب توفیق نہ دیوے تہ گن گسے نی مدد کری سکتا۔ ماسی! ایہہ  
 گجھ روپے رکھو، اقبال حمید نی ماؤ کی دینیاں آکھی تہ اُس آکھیاس ”پُتر! رہن دے پہلیں ہی توں  
 اُساں واسطے اتنا گجھ کرنا پیا میں۔“

”ماسی! حمید بچ تہ ماہڑے بچ گجھ فرق اے؟ چاچا! اُس ہی گجھ سمجھاؤ ماسی کی۔“  
 ”رکھی لے پہلیئے لوکے،“ اقبال وی اپنا ہی بچہ اے، محبت نال دینا اے، رزاق بوہٹی کی  
 آکھی تہ اُس اقبال کولوں پیسے لئی پلے بچ بدھے۔ اقبال سُن ریاض نے سر اُپروں ہتھ پھیریا تہ فر  
 حمید نال باہر نکلی گیا۔

## باب: 52

عاطف نافون آنیاں ہی اقبال سُن حمید کی چنڈی گڑھ واسطے تیار کیتا، حالانکہ حمید سُن  
 کہ سُن کی کافی کوشش کیتی سی کیا تہ اوہ جاننا سا کہ چنڈی گڑھ جان واسطے خاصی رقم نی لوڑا اے۔

اس نا ایہہ ٹال مٹول تکی کے اقبال سمجھی گیا کہ اوہ خرچے نے بارے بچ سوچنا اے تہ اُس پہنائی رزاق کی آکھیا ”چاچا! حمید کی سمجھاؤ کہ میں تُساں اُپر کوئی احسان نیہہ کرنا ہاں اک ویلہ ساجدوں اُس غربت نی زندگی بسر کرنے ساں تہ اُس ویلے تُساں نے کُہروں اُساں واسطے تہائیں تہ تک جانی سی اُج اُس اِس قابل ہویاں تہ اُساں نافرض نیہہ بنا کہ اپنے دوست نی مدد کراں۔ چاچا! ویلہ اک جیانیہہ رہنا، رب مگی سعودی نے دوست عاطف کی ذریعہ بنایا، ہوئی سکنا ریاض اسے بہانے ٹھیک ہوئی جائے۔ چاچا! تُساں کُجھ نیہہ کرنا سارا خرچہ میں کرساں، تُس بس اجازت دیو ماہڑیاں ہتھاں داہرتکو، اقبال نیاں گلاں سُنی رزاق نیاں اکھاں بچ اتھروں آئی گے تہ اُس اقبال نا ہتھ اپنے ہتھاں وچ پکڑ نیاں آکھیا ”پتر الیقین نیہہ اچھنا کہ اُج نے ویلے بچ وی اس تہری اُپر تو اہڑے جے فرشتے بسے ہین، اس آزمائش نے ویلے جدوں اپنیاں اُساں کولوں مُنہہ موڑی کہند تہ توں جس نال اُساں نا کوئی خون نارشتہ وی نیہہ تہ اتنی بڑی ذمہ داری اپنے متھے لینا میں، رب تو اہڑے ماء پے کی تو اہڑی بہار دے۔“

”چاچا! انسانیت نارشتہ ساریاں تھیں بڑا رشتہ ہونا اے، فر میں حمید کی ہمیشہ اپنا دوست نیہہ پُہرا، منیا نا اے پیسے فر کھٹھے ہوئی جاسن لیکن ریاض نی ایہہ حالت ماہڑے کولوں نیہہ تکی جانی۔ میں ایوجنیا ہنسنا کھیدنا ریاض اپنے سامنے چاہنا ہاں۔ میں پہنا پے ہوراں کولوں وی اجازت لئی ہندی ہُن تُساں نی اجازت لےھی گئی تہ حمید انکار نیہہ کرن لگا۔ اُس کل ہی شہر واسطے نکلی جاساں۔ میں ایسبولینس والے نال گل کری لئی، شہروں وہیل چیئر لئی کے فر اتھوں ایئر پورٹ تھیں سدھا چنڈی گڑھ نکلی جاساں۔ چنگا میں کُہر جانی کے کل واسطے تیاری کرنا ہاں، حمید کی تُس سو ویلے تیار رکھیو، آکھی اقبال اندروں نکلی کُہر داہڑی پیا۔

اقبال نی گل سُنی اُس نے ماء پے کافی خوش ہوئے کہ اُساں کی رب اتنا رحم دل تہ ہمدرد پتر دتا جس تھیں کُسے نادکھ تکیا نیہہ جانا۔ باغ حسین اُس کی آکھیا ”پتر! اس دُنیا بچ کُسے واسطے لکھاں روپے وی کوئی اہمیت نیہہ رکھنے تہ کُسے واسطے ہزاراں وی کروڑاں نے برابر ہونے۔ چھ سال پہلیں تکی سعودی پُہرے جسن واسطے ماہڑے کول ٹکٹ جو گے وی پیسے نیہہ سن وراج رب نا

دنانا ماہڑے کول سارا گجھ اے۔ پرانیاں سچ آکھیا ناکہ پیسہ ہتھاں نی میل اے، پیسے خرچ ہوئی جانے مگر نیکی موجود رہی اے، میں تو ماہڑے فیصلے نال ہاں۔“

”تواہڑا پہنا پنا سچ آکھنا، پہنائی رزاق کسے کولوں چن تارے میہ منگنا، اوہ تہ صرف اپنی زندگی جوگی اتنی جی لوہ منگنا جس نال اوہ زندگی نے باقی تہیاڑے آرام نال پٹائی سکے۔ اگر تو ماہڑے ہمدردی نے تیل نال کسے نے کبر نادیو بلنا تہ توں سمجھ رت تگی توفیق دتی، شاباش پترا شاباش، اُس نی ماؤ شکلیہ اُس نامتھا پھمیاں آکھیا تہ اقبال آکھیا، ”اماں! بہوں پھنکھ لگی نی، چل رُئی کھلائی چھوڑ۔“

”آ..... آ..... اپنی ماہ کہمائی جانے،“ آکھی شکلیہ اقبال کی لئی رسوئی داہر ٹری گئی۔ اقبال تہ حمید ریاض کی لئی کے ہوائی جہاز سوار ہوئی گئے نے سن، ہُن اوہ اڈاری مارن کی اڈیکنے سن۔ تھوڑے پر بعد جہاز ہوانچ اڈنا سا۔ حمید تہ ریاض پہلی وار جہاز بچ چڑھے نے سن۔ ریاض جہاز نی نکلی جی باہری داہروں اُچے اُچے پہاڑ، انہاں اُپر کدھرے بوٹیاں نے جنگل تہ کدھرے چٹی سفید برف نی چادرنگی اکھاں داہروں اتھروں ڈوبلی اپنے رب نال شکوہ کرنا سا کہ اس خوبصورتی نی تعریف کرن نا اختیار توں ماہڑے کولوں کیآں کھسی ہندا۔ حمید اُس نے اتھروں پوہجیاں آکھیا ”ریاض! توں دل نکانہ کر، توں بل ہوئی جاسیں گا۔“

”تس دوئی پھرا کہہ گوشے کرنے ہو؟“ انہاں کی سر جوڑی تکی اقبال پچھیا۔  
 ”گجھ میہ بس ایویں ریاض کی تسلی دینا ہاں کہ توں جلدی بل ہوئی جاسیں،“ حمید آکھیا س ”ہور کتنا ویلہ لکسی گا؟“

”بس پچھنے والے ہاں،“ اقبال جواب دتا تہ حمید آکھیا ”بس صرف اڈھا کہنھا؟ جہاز بچ تہ گجھ نہ لکیا۔“

”توں ریاض کی اپنے نال کہوئی رکھ جہاز زمی اُپر اُترن آلا اے،“ اقبال حمید کی آکھیا۔ جیآں ہی جہاز زمی اُپر اُتریا تہ ساریاں سواریاں جہاز نال لگی نی پوہڑی اُپروں اُترن لکیاں، حمید تہ اقبال ریاض کی ڈہیل چیئر اُپر باہلی کے بلیں بلیں عملے نی مدد نال تھلے اُتاریا، ٹرمنٹل تھیں باہر نکلیاں ہی اقبال نا دوست عاطف انہاں کی گڈی لئی اڈیکنا سا۔

عاطف اقبال نال گلے ملنیاں آکھیا ”اچھا تو یہ ہے ریاض، جس کے بارے میں تم بات کر رہے تھے۔“

”ہاں بھائی! یہی ہے ریاض اور یہ اس کا بھائی حمید ہے۔“

”ٹھیک ہے، آپ گاڑی میں بیٹھ جاؤ، ہم سیدھا ڈاکٹر صاحب کے پاس چلتے ہیں، ماما جی نے ایک اچھے ماہر نفسیات ڈاکٹر ولیم سے ٹائم لے رکھا ہے۔ چلو.....“ عاطف آکھیا تہ فرحمید تہ اقبال ریاض کی وہیل چیمبر سمیت گڈی بیچ سوار کیتا تہ گڈی ڈاکٹر ولیم نے کلینک داہر ٹری پئی۔ اک کہنٹے بعد عاطف نی گڈی ڈاکٹر ولیم نے کلینک نے باہر کھلتی نی سی۔ تھوڑے چر برآمدے بیچ اڈیکن تھیں بعد انہاں کی ہیلپر سُن ڈاکٹر صاحب نے کیبن بیچ باڑیا تہ عاطف اپنے مامے ناویز ٹینگ کارڈ ڈاکٹر کی دتا تہ اُس پڑھن تھیں بعد آکھیا ”اوکے.....! یہی وہ مریض ہے؟“

”جی ڈاکٹر صاحب! پچھلے چھ سال سے یہی اسی حالت میں ہے،“ عاطف ڈاکٹر ولیم کی مختصراً آکھیا تہ ڈاکٹر ساریاں تھیں پہلیں اُس نیاں اکھاں کھولی کے چنگی طراں تکیاں، فر ریاض کی میز اُپر لٹائی کے اُس نے جسم نے اک اک انگ نامعائینہ کیتا۔ جس ویلے ڈاکٹر ولیم اُس نے پچامے نا ناٹرا کھولن نی کوشش کیتی تہ ریاض مزاحمت کرن لگا۔ ڈاکٹر اس داہر تکیاں آکھیا ”worryDon't“۔ فر ڈاکٹر سُن حمید کولوں ساری کہانی سُنی۔ کہانی سُنن تھیں بعد اس اپنے ہیلپر کی گوشے بیچ کچھ آکھیا تہ تھوڑے چر بعد اوہ کالے کمبل نی بگل ماری کے کیبن بیچ ریاض نے سامنے آیا تہ ریاض پھر کن لگا۔ عاطف اُس کی سمہالیا ہو سوچن لگا کہ ایہہ ڈاکٹر واقعی پاگلاں نا ڈاکٹر اے، پتہ بیہہ ایہہ کہہ کرنا پیا۔ فر ڈاکٹر ولیم حمید کی آکھیا کہ توں ریاض کی لٹی کے برآمدے بیچ اڈیک، میں عاطف نال کوئی گل کرنی اے۔ فر ہیلپر ریاض کی وہیل چیر اُپر باہلی برآمدے بیچ لئی گیا ہو رہا ہوں بو با بند کری چھوڑیاں۔

ڈاکٹر ولیم عاطف تہ اقبال کی گجھ گلاں سمجھایاں تہ عاطف حیران رہی گیا۔ ڈاکٹر ولیم نے علم نے مطابق ریاض قاتل کی بالکل نیڑے تھیں تکیا نا اے ہو ر قاتل کوئی قریبی اے اسے واسطے ریاض کی بیوں صدمہ لگانا اے کیا تہ اُس کی ایہہ اُمید بیہہ سی، اُس ماہر ایہہ نسخہ آزمائی کے تھو، مگگی اُمید اے اس نال ضرور کجھ نہ کجھ فرق پیسی گا۔“

عاطف ڈاکٹر صاب ناشکر یہ ادا کیتا ہو رہا تھا انہاں کی اپنے کھڑی گیا، جتھے رات گزارنے  
تھیں بعد اوہ دُوے تہیاڑے اپنے شہر داہر واپس مڑے۔

### باب: 53

اس سال پوہ نامہینہ خشک نکلی گیا، لیکن سکی تیکڑا کے نی ٹھنڈ پئی تیکئی بزرگاں کی دُوے  
جہاں بچ لئی گئی۔ نکی لوہ کوہرے نی چادر ساری کائنات کی بکل ماری ہونی جس نال پنجھی وی اپنے  
آہلنیاں بچوں چر کے نکلنے سن۔ کوہرے نی وجہ نال انہاں کی چوگ لوڑن بچ مشکلاں پیش آئی  
سیاں لیکن جس رب بٹے تھلے کیڑے کی رزق پہجان نی ذمہ داری ہندی نی پہنلا اوہ انہاں کی  
کسراں پہنکھا رکھی سکنا سا۔ اوہ رب نانا لئی کے نکلی جانے تہ شامی بھڈ پھری اپنے آہلنیاں بچ  
مڑی اچھنے۔ سکی ٹھنڈو نی وجہ نال لوک بیماریاں نے شکار ہونے جانے سن، اسے واسطے عمر دراز  
لوک اپنیاں کھراں تھیں کھٹ ہی نکلنے سن۔ کھرنیاں زاننیاں نی مجبوری سی کہ اوہ اپنے عمیاں  
واسطے کھان پین تیار کرن واسطے انہاں کی حسب معمول چلھے اگے بیٹھنا پینا سا۔ سارے اس ٹھنڈو  
کولوں بہوں تنگ آئے نے سن، لیکن بچے پوہ نی اس سخت ترین ٹھنڈو کی وی خاطر بچ نیہہ آنے سن  
گجھاں تہیاڑیاں تھیں بعد لوہڑی آن آئی سی، اسے واسطے گراواں نے نکلے گڑیاں منڈے  
ٹولیاں بنائی کے لوکاں نیاں کھراں بچ لوہڑی منگنے واسطے پھر نے سن۔ پچھنے پچھنے بچے ماسی ذکیہ  
نے کھر کول بچے تہ ذکیہ اپنے نیہوے بچ ڈنگراں ناگو ہاسوتی سمری انہاں کی کہنا بانی سی۔ بچیاں  
ورنظر پینیاں ہی اوہ منہہ چاہڑی بولی ”آئی رہیوئس؟ حالیں لوہڑی کی کلتے تہیاڑے باقی ہین“  
تساں کی پہلیں ماہڑا ہی کھر لہھنا؟“

”اوہ ماسی! توں قسمتیاں والی ہین کہ ایہہ فرشتے پہلیں تو اہڑے ہی کھر آنے، اساں  
پورے گراں بچ پھرنا ہونا، اس واسطے سوچیا بونی تو اہڑے کھروں کراں،“ پئی جیہڑی اس ٹولی نی  
لیڈر سی ذکیہ کی آکھیا تہ ذکیہ اپنے دوئے ہتھ انہاں کی دہسنیاں بولی ”ایہہ تکو ماہڑے دوئے ہتھ  
گوہے نال پھرے نے، یا ئس ٹھہری آؤ، میہہ تہ تساں کی اڈیکنا پیسی۔ بالی وی کھر میہہ، اوہ کھراٹ  
اُپرک لئی گیا نا اے۔“

”کوئی گل نیہہ ماسی، تُوں آرام نال کم مکائی لوؤ، اُس اڈ یکساں گے“ پئی اپنی ٹولی نیاں  
 بچیاں کی تھلے پٹھن واسطے آکھیا تہ اوہ سارے تھلے ہی گے۔ ذکیہ سوچیا سا بہانہ بنان نال اوہ  
 واپس ٹری جاسن گے مگر انہاں کی پٹھنیاں تکی اوہ بولی ”تُوں بچے دی بڑے ٹپٹھ ہوا اپنی اڑی پوری  
 کری کے ہی اُٹھنے ہوئے میں سوچتی ہاں تُوں نے ماء پے تُوں نال کسراں پوری بانے ہون۔“  
 ”ماسی! اوہ اُساں نال گتھے پوری بانے اُس ہی انہاں نال پوری بانے ہاں“ پئی شرارتی  
 انداز بچ آکھیا تہ ذکیہ جواب بچ آکھیا کھ ”بیٹیلے نہ بیٹھو، چلو، نجلی سناؤ۔“

”ماسی! توں کیہڑی نجلی سُنسیں گی، بچیاں والی کہ بڑیاں والی؟“ پئی مذاق کرنیاں  
 پچھیاں تہ ذکیہ بولی ”دو بچیاں نی ماء بنی گیاں حالیں وی بچیاں والی نجلی سُنساں؟ اوہ نجلی سُننا  
 جیہڑی توں کھلے سال سنائی سی۔“  
 ”ہلہ اوہ آلی..... نجلی والٹریا!“

”آہو اوہ والی سُننا، فر میں تُوں کی لوہڑی دیساں گی۔“  
 ”چل پٹو بجا فر ہوکئی، بلو ملا ماہڑے نال سُر..... اوہ نجلی والٹریا..... اوہ نجلی  
 والٹریا..... توں تہ موہ لئی اے مٹیاری..... کدے نیہہ جس نے سی منی ہار..... تینوں کر  
 بیٹھی اوہ پیار..... ایہہ گل پھلکی نہ!“

”اوہ نیناں والٹریے..... اوہ نیناں والٹریے..... میری نجلی دی توں تان.....  
 توں میرا دین ایمان..... تیں تھیں واردیاں میں جان..... ایہہ گل پھلکی نہ.....  
 ایہہ گل پھلکی نہ!“

”میرے دل بچ چانن کیتا رُپ تیرے دیاں لوواں..... رات دناں میں کراں  
 دُعاواں توں تھیں دُرنہ ہواں..... نی کرے پکے قول قرار ہووے جگ دی لکھ پھٹکار.....  
 اسان توڑ نبھانا پیار، اوہ نجلی والٹریے.....“

”ہُن خوش ہیں ماسی؟ چل آن ہُن نجلی، ہوراں کہراں وی جانا اے“ پئی گتھے نامنہہ  
 کھولنیاں آکھیا تہ ذکیہ اندروں پرات پُہری مک آندی ہو اُس نے گتھے بچ باہی، فر بچیاں نی ٹولی

خوشی خوشی آگے بڑھی گئی۔ گراں نیاں کافی ساریاں کُہراں پھری انہاں خاصی ساری مک تہنا نہیں  
تہ کک کھٹھیاں کیتی تہ فرسارے گتھے اوہ بنسی چاچے نی ہٹی اُپر جنس نیچن واسطے لئی گے ہو اُس  
کولوں ریوڑیاں، مونگ پھلیاں تہ چپڑ لئی کے اپنے اپنے کُہراں داہر ٹری گئے۔ ہٹو تہ بلو اک  
بوٹے پٹھ بیٹی کے ریوڑیاں تہ چپڑ کھان لگے۔ اُنہاں کی ڈرسی کہ کُہر بھگی پھینن پُہرا نہ منگن۔

ہُن پوہ نے تہیا ڈرے دندے اُپرن لوہڑی منان نے تہیا ڈرے وی نیڑے آئی رہے سن۔  
اک وار فر پنگی اپنی ٹیم نال ہنی بھلی منگن واسطے کُہر وں نکلی گئی۔ آج ساریاں تھیں پہلے اوہ گامے  
چاچے نے کُہر آئی تہمکے اوہ اپنے بیہڑے بچ کُڑی نیاں پوتیاں کی کھٹھیاں کُری ٹو کرے پٹھ رکھنا  
سا۔ ”چاچا! لوہڑی نیاں مبارکاں“ پنگی زور نال بیہڑے بچ بڑھنیاں آکھیا تہ گامے آکھیا ”لوہڑی  
تہ ٹساں نی اے اُساں نی جُدوں ہونی سی توں ہونی سی ہُن تہ مُنہر بچ دندوی بیہر رہے کہ ریوڑیاں  
کھائی سکاں، بس تکی کے ہی دل کی تسلی دیسی چھوڑنے ہاں، ٹساں کی تکی اپنا بچپن یاد اچھنا، اُس وی  
اسے طراں لوکاں نیاں کُہراں جانی آکھنے سیاں ”بولو مُنڈ یو بھلی..... بھلی..... بھلی.....  
بیڑے..... بھلی..... دوسد تیرے..... بھلی..... دوسد میرے..... بھلی.....  
دوست بہتیرے..... بھلی!“ ساری تہیا ڈرے اسے طراں نکلی جانی سی، ایہہ سوہرا بچپن  
مُڑی بیہہ اچھنا، ایہہ سمجھو کہ ٹساں بچ مگی اپنا بچپن دسنا۔ چلو سناؤ گجھ۔“

”ہٹو پکڑ تھو کئی، مُنڈ یو تیار ہوئی جاؤ۔“ فر پنگی گان لگی ”سُند رمندریے، اوئے تیرا کون  
بچارا..... اوئے دُلا پھٹھی والا..... اوئے دُلے تہی بیاہی..... اوئے شیر و شکر پائی  
..... اوئے کُڑی دالال پٹانہ..... اوئے کُڑی داسا لو پاٹا..... اوئے سالو کون سمیٹے  
..... اوئے چاچے چوری گُٹی..... اوئے زمی داراں لُٹی..... اوئے زمی دار سدھائے  
..... اوئے بڑے پھو لے آئے..... اوئے اک پھولا راہ گیا شپائی پھڑ کے لے گیا.....  
..... شپائی ماری اٹ..... سارا گجھ ہوئی گیا فٹ..... ساہنوں دے دے لوہڑی.....  
..... تیری بنی رہوے جوڑی!“

”واہ..... واہ..... واہ..... مزا آئی گیا“ گامے نے مُنہر تھیں نکلیا۔ بچیاں

بجلی گائی کے مکائی تہ گامے انہاں نے گتھے بچ تہنا سیں نی پرات باہی نالے کچھ نقدی وی دتی۔ پتکی تہ اُس نی ٹیم آج بہوں خوش سی کہ آج لوہڑی نے نہیاڑے انہاں کی چنگی خاصی کمائی ہوئی گئی۔ انہاں فرہنسی نی ہٹی اُپر جائی کے سارا جنس بیچی ریوڑیاں چڑ تہ مونگ پھلیاں لئی آپس بچ بندیاں ہو رشامی لوہڑی بالن نی تیاری کرن لگے۔

آج نی لوہڑی رزاق پہنائی نے بیہڑے بچ بالن نا فیصلہ ہو یا ناسا۔ ایہہ فیصلہ حمید تہ اقبال سُن کیتا ناسا۔ پہلاں تہ ایہہ لوہڑی ہر سال جبران نے بیہڑے بچ بلنی سی جتھے آلے دوالے بڑے بڈھیر، بچے جوان تہ زنانیاں کھٹھیاں جشن منانے سن، ورجدوں نیاں جبران DDC چیرمین بنی گیا ناسا تہوں نیاں اُس نے کُہر نے باہر گارڈ لگے نے سن، جیہڑے کسے کی تلاشی تہ شناخت تھیں بغیر اندر بیہہ جان دینے سن، اسے واسطے بلیں بلیں لوک وی اتھے جان تھیں کتران لگے نالے جبران وی آکھنا سا کہ سیکورٹی نا معاملہ اے، میں اس بچ مداحلت بیہہ کری سکنا۔ فرساریاں ملی جلی فیصلہ کیتا کہ ہر سال اک اک کُہر بچ لوہڑی منائی جایا کرسی گی، اسے واسطے اس برہیا حمید سُن اپنے بیہڑے بچ لوہڑی بالن نا فیصلہ کیتا ناسا۔ نماشاں تھیں ہی حمید تہ اقبال سُن گجھاں مُنڈیاں نے ذریعے گراں والیاں نیاں کُہراں بچوں لکڑیاں کھٹھیاں کرنیاں شروع کری چھوڑیاں سن۔ فر نماشاں وی لکڑیاں نے ٹھیر نے اگے کچھ دائرے نی شکل بچ دس باراں کھٹاں ڈھائی رکھیاں نے، جہاں اُپر گراں نے بڑے بزرگ بیٹھی کے اس لوہڑی نا لطف چاہنے سن۔ نکلیاں بچیاں کھوڈنڈ چائی نی سی، ٹھولی فیروز زور زور نال ٹھول بجانا سا۔ پتکی وی اپنی ٹیم نال اتھے موجود سی۔ ریاض جیہڑا پشلیاں کئی سالوں تھیں کھٹ اُپروں ہی لوہڑی بلنی تکلنا سا، آج حمید سُن اُس کی ڈھیل چیر سمیت اکیر نے اگے بابلیا۔ پشلے تہیاڑیاں چندی گڑھ نے ڈاکٹر انہاں کی مشورہ دتا سا کہ اس کی چھست کھنٹے ڈھیل چیر اُپر بہا لن نے نال نال اس کی خوش رکھنے نی وی کوشش کرو، کیا نکلہ اس نادل اندروں بہوں دکھی اے، اسے واسطے اس نیاں اکھاں تھیں اتھروں بگنے رہنے ہین۔ اسے نال اُس انہاں کی اک نسخہ وی ازمان واسطے آکھیا سا جس اُپر عمل کرن بچ اوہ لگے نے سن۔ جونہی لوہڑی نا اکیر پہنکھیا تہ لوکاں اُس بچ ریوڑیاں چڑ تہ مونگ پھلیاں باہنیاں شروع



کیتیاں، جس نال اکیر بچوں تڑکار نکلن لگے، ایہہ تکی پچیاں کافی رولا باہیا۔ ریاض پہناویں مُنہہ تھیں کُجھ نیہہ بولنا ساورا کیر داہر نہیاں لائی تگنا سا۔ اکیر نی اگ پہنکھی تہ اُس نی لوہ بچ سارا کُجھ صاف صاف دس لگا۔ بچے بہوں خوش سن، پتی بجلی گانی سی تہ بٹو ہوکھی، بجانا سا۔ سارے لوک روایتی ڈانس کرن بچ مصروف ہوئی گے۔ اتنے بچ ریاض نیاں اکھاں سامنے نے منظر اُپر جمی گیاں۔ حمید جیہڑا سر اُپر اک موٹا ٹوپ لائی کے اکیر نے اگے کچھے تھیں لکڑاں کُٹھیاں کرنا سا کہ کوئی چنچک اُس نے کچھے تھیں کمبل نی بکل ماری نکلیا ہور زور نال حمید نے سر اُپر ڈانگ ماریں تہ حمید اک چیخ نال اُٹھے نہی پیا، اتنے بچ فضا بچ ریاض نی چیخ گونجی ”لالہ.....! اسی نہ مارو! لالے پُہر جانی کی ماری چھوڑیا..... لالے پُہر جانی کی ماری چھوڑیا!“

ساریاں حیرانی نال تکیا کہ حمید وہیل چیر تھیں اُٹھی حمید داہر دوڑنا سا۔ حمید چنگا پہلا سا، اُس اُٹھی کے ریاض کی سینے نال لائیاں ہور مُنہہ چُمنیاں آکھیا ”ماہڑیا پُہر اوا! توں ٹھیک ہوئی گیا نیں..... توں ٹھیک ہوئی گیا نیں!“

اقبال وی اُس کی سینے نال لائی آکھیا ”میں تکی آکھیا سا نا کہ توں نہ کہہرا، توں بل ہوئی جاسیں گا۔“ اقبال تہ حمید اک دُورے داہر خوشی نال تکلنے سن کیا نکہ انہاں چنڈی گڑھ نے ڈاکڑنا دہسیا ناٹسہ از مایا سا جیہڑا کامیاب ہوئی گیا۔ ریاض کدے اپنے آپ کی تہ کدے وہیل چیر کی تگنا سا۔ اُس اشمان داہر مُنہہ چُکی رت ناشکر ادا کیتا۔ فراوہ حمید تہ ماؤ نال گلے لگی ہدکن لگا۔ اقبال اُس کی پٹھلی دلا سہ دینا سا۔ اُس نی ماء نے اتھروں نیہہ تھمنے سن سارے انہاں داہر تکلنے سن، اکیر نی اگ بلیں بلیں کہنن لگی سی۔ اتنے بچ گراں نے اک بزرگ شخص چُچھیا ”ایہہ لالا کُن اے تہ پُہر جانی کُن اے؟“

چنچک ریاض نی ماء بولی ”اوہ کہہ کُچھنے ہو، اُس تہ جبران پہنائی کی لالہ بلانے ہاں ہور بچے اُس نی مُہہ زلیخا کی پُہر جانی!“

”اس نامطلب جبران پہنائی ہی زلیخا نا قتل کیتا؟“ اقبال حیرانی نال اُس داہر تکلنیاں

چُچھیا۔

”آہو پہنائی! میں اپنیاں اکھاں نال تکیا کہ جبران لالے کچھے تھیں زلیخا پُہر جانی نے سر و رڈانگ ماری تہ اوہ ٹہی پی، ریاض نے مُنہہ تھیں جبران ناناں سُنی کے اُتھے بیٹھے نے سارے بڑے بزرگ اک دُوے داہر حیرانی تگن لگے۔“

حنیف چاچے آکھیا ”ایہہ جبران اتنا خطرناک انسان ہوسی، اُساں کدے سوچیاوی نیہہ سا۔ اس نامطلب اُسے اپنی نُہہ ناقل کیتا؟“

سردار خان بولیا ”ضرور اُس نی نُہہ کول اُس نی کوئی کمزوری سی جس نی وجہ نال اُس زلیخا نا قتل کری چھوڑیا، اوہ انسان نیہہ پہنگیا رے۔“

”ریاض توں جو گُجھ آکھیا، سچ اے؟“ حمید ریاض کولوں اک وار فر پُچھیا تہ ریاض روئیاں آکھیا ”میں سچ آکھنا ہاں، میں اپنیاں اکھاں نال تکیا جس ویلے تُساں کی دوست کمبل نی بکل ماری کے چھپانے سن تہ میں وی تُساں کی لوڑن واسطے کوٹھے نی پشلی بکھی دوڑیاں تہ ادھروں زلیخا پُہر جانی تُساں کی لوڑنیاں آنی سی کہ اتنے بچ گئے اُس نے سرور زور نال ڈانگ ماری ڈانگ مارن ویلے اُس نے مُنہہ تھیں کمبل کھسکیا تہ میں تکیا کہ اوہ جبران لالاسا۔ میں زور نال چیخ ماری ”لالا“ اُس تھیں بعد مگی پتہ نیہہ۔“

”آہو پُترا! ریاض سچ آکھنا اے۔ اُس ویلے ریاض نی چیخ سُنی کے سارے اُدھر دوڑے سن۔ اس نامطلب جبران اپنے چہرے اُپر انسانیت تہ ہمدردی نانتاب لائی پھرنا اے؟ ہُن اس اُس نے مُنہہ تھیں ایہہ نقاب اُتاری کے رہساں گے۔ حمید جُل ماہرے نال شرافت علی کی اُس نی تہی نے قاتل نے بارے بچ دہسنے ہاں، اج اسان کول چشم دید گواہ وی موجود اے، ہُن اُس کی سزا تھیں کوئی نیہہ بچائی کسسی گا۔“

فراقبال تہ حمید اتھوں نکلی گے۔ اکیہر جیہڑا کُجھ چر پہلاں خوب پہنگھنا ساہُن اُس نی اگ ٹھنڈی ہوئی گئی نی سی۔ رزاق کھٹ اُپر پینا ناسو چنسا، اج کتنے سالوں بعد ایہہ لوہڑی ماہرے کُہر واسطے خوشیاں لئی کے آئی۔ دو گرم گرم اتھروں اُس نیاں اکھیاں تھیں نکلی کے اُس نیاں کھکھواڑیا اُپر کھسکی گئے۔

”گن آکھنا کہ امن پور تعلقے نے نریگا نے سارے کم میں اپنے رشتے داراں تہ اپنیاں بندیاں کی دتے، تَس اُتھے نے بی ڈی او کولوں کچھی سکھنے ہو، جبران ڈسٹرکٹ بورڈ نی میٹنگ بچ بڑے رعب نال آکھیا۔

”جناب! تَس ناراض نہ ہو، ایہہ گل امن پورنیاں کجھاں علاقیاں تھیں لوکاں اپنی درخواست بچ آکھی نی اے، میگ بچ بیٹھے نے اک بڑے افسر آکھیا تہ جبران زور نال آکھیا ”کہہ میں انہاں لوکاں ناناں جانی سکنا ہاں؟“

”افسراں نے ورتے پرتیاں آکھیا ”ایہہ درخواستاں دلاور خان، شوکت علی، الطاف تہ شرافت علی نی طرفوں آئی نیاں ہن۔“

”ہلہ! ایہہ لوک شکایتاں کرنے ہن۔ ایہہ تہ شکایت کرسن ہی، جناب! ایہہ تہ اپوزیشن پارٹی نے بندے ہن، جہاں نی ضمانت تکر ضبط ہوئی نی اے، انہاں کی ہور کوئی کم وی تہ نیہہ“ جبران اپنے گلے ناشملہ کچھے داہر سٹیاں آکھیا۔

”جناب انہاں شکایتاں نازالہ کرنا وی تہ ضروری اے ورنہ.....!“

”ورنہ کہہ؟“ جبران تحصیلدار نی گل ٹلنیاں آکھیا۔

”ماہڑے آکھن نا مطلب اے کہ کل اوہ آرٹی آئی کری اپنیاں شکایتاں نے بارے بچ پچھسن تہ اُس ویلے اُس کہہ جواب دیساں؟“ تحصیلدار اُس مائیک کی اپنے داہر پھلکناں آکھیا تہ جبران پہو کی گیا ”مگی لگنا کہ توں ہی انہاں کی ماہڑے خلاف پہو کانا ئیں، ایہہ نہ پھلکناں کہ توں اک معمولی سرکاری ملازم ہن ہور میں DDC چیرمین!“

”جبران صاب! میں انہاں لوکاں نی کوئی وکالت نیہہ کہتی، اُس ہی انہاں لوکاں کی فیس کرنے ہاں، تَس تہ کدے کدائیں ہی انہاں نال ملنے ہو۔ ویسے اک سرکاری افسر نال گل کرنا نا ایہہ کوئی طریقہ نیہہ“ تحصیلدار اُس بڑی حلیمی نال آکھیا۔

”اوتے تحصیلدارا! ماہڑے کی زیادہ افسری نہ دہس، میں گسے مقامی پارٹی نال لیڈر نیہہ

ہاں بلکہ قومی پارٹی نالیڈر ہاں، اک منٹ بیچ تک ایتھوں چکی لدان پھجائی چھوڑساں، جبران طیش بیچ کھلا ہوئی آکھیاتہ بڑے افسر آکھیا ”جبران صاب! منیائس چیرمین ہو لیکن.....!“

”لیکن کہہ؟ اک فون کال اُپر میں افسراں کی تبدیل کرائی چھوڑنا ہاں، اگر اس کی اس تحصیل بیچ رہنا اے تہ ماہڑے مشورے اُپر اُڑنا پھسی۔“

”جبران صاب! جموں کشمیر ہووے یا لدان، میں اپنا کم ہر جگہ ایمانداری نال کرساں، اس عوام نے خدمتگار ہاں، جتھے سرکار بھجسی اُڑی جاساں لیکن گسے نے دباؤ تھلے کم نیہہ کرساں۔ ویسے اتنا تکبر چنگا نیہہ، ویلے نا کوئی پتہ نیہہ کس ویلے پسلدینا کھاوے ویلے کولوں ہمیشاں ڈرنا چاہی نا۔“

”ہُن پانی سر تھیں اُپر ہوئی گیا، توں تکنا جا، اک ہفتے نے اندرتوں لدان تھیں نہ بولیاں تہ ماہڑاناں وی جبران نیہہ۔“

”جبران صاب! اُس اک ہفتے نی گل کرنے ہوا تھے ساہ نالسا نیہہ۔“

”اُس وی کہہ کی جی گل اُپر اُچھی پیو، اُس اتھے امن پور تعلقے نی ڈیولپمنٹ اُپر گل کرن آئے نے ہاں، اُس تحصیلدار نی ٹرانسفر کرائی تہ شوق نال کرائی چھوڑ لیکن جبران صاب میں اُس کی اک گل دہسی چھوڑاں کہ انہاں کی ایمانداری نال کم کرن واسطے حکومت نی طرفوں میڈل لبھانا اے، بڑے افسر کی غصہ چڑھیا تہ اوہ بولی پیا۔

جبران کی لگا کہ سارے افسر تحصیلدار نی حمایت بیچ اُٹھی گے، اس واسطے اُس اپنے لہجے بیچ تھوڑی نرمی آئیاں آکھیا ”جناب اُس پلاننگ محکمے نی طرفوں اس میٹنگ نے مزمان ہوا، اس واسطے میں اُس اُپر چھوڑنا ہاں، اُس چاہو تہ انہاں درخواستاں نی تحقیقات کرائی سکے، ہوا آئے ددھ ددھ تہ پانی پانی ہوئی جاسی۔“

ایہہ گل سنی سارے افسر حیران ہوئی گے کہ جبران اک دم رنگ بدلایا، کجھ افسر تحصیلدار کی انگوٹھا دہسی شاباشی دینے سن، جسراں آکھنے ہون، چنگا مزاج کھایا، اس کی۔ ڈیولپمنٹ بورڈ نی میٹنگ شامی توڑی چلی، جس بیچ ساریاں اسکیمیاں زیر بحث آیاں، ہور امن پور پینچایت نی طرفوں تجویز کیتے گئے کجھاں منصوبیاں کی وی منظوری دتی گئی۔ میٹنگ مکن تھیں بعد سارے ڈاک بنگلے

تھیں باہر نکلے تہ اک تجھے جبران کی آکھیا ”جناب! آج تھساں اُس تحصیلدار نی بولتی بند کری  
چھوڑی، میں پشلیاں کئی مہینیاں تھیں موقعے نی تک بچ ساں کہ اس نی بے عزتی کراں، آج جس  
ویلے ساریاں نے سامنے اُس نی بے عزتی کیتی، کالجے کی ٹھنڈ پئی گی۔“

”اوہ حرام خور ماہر افون ہی نیہہ چانا سا، ہُن تہ میں اس کی چیلنج کیتا کہ اک ہفتے نے اندر  
اندر اُس کی اتھوں دفعہ کرساں۔“

”واقعی جناب! اوہ اُساں ناکوئی وی کم نیہہ کرنا، دفعہ کراؤ اس بلا کی اتھوں۔“  
”چار تہیاڑیاں تھیں بعد پندرہ اگست اے، چہنڈ الہران تھیں بعد اتھوں ہی میں منسٹر کی  
فون کرساں کہ جناب اس بندے تقریب نا انتظام چنگی طراں میہہ کیتا تہ سمجھو بس دفعہ،“ جبران  
تحصیلدار کی دُورں گُوری تلکیاں آکھیا۔

”چلو جناب! گڈی تیار اے، کو اٹرنج ہی جلسو گے نا؟“  
”آہ، کو اٹرنج ہی جلو، کافی تھکاوٹ ہوئی گی،“ فر جبران کار بچ سوار ہو یا تہ کارڈاک  
بنگلے تھیں باہر نکل گئی۔

### باب: 55

آج پندرہ اگست سی، آج نے تہیاڑے اُساں ناملک انگریزوں نے جبری قبضے تھیں  
آزاد ہو یا سا، ہر سال اس تہیاڑے اُپر ہر ضلعے تہ تحصیل ہیڈ کوارٹر اُپر جشن آزادی نے پروگرام منعقد  
ہونے ہین۔ جبران نے کُہراج سویل تھیں ہی پارٹی ورکروں نی پُہر وگی نی سی۔ جبران کی تحصیل  
سطح اُپر اک بڑے مدان بچ چہنڈ اچا ہرن واسطے جانا سا۔ کل تہیاڑی اُس ناپی اے تقریب نی  
ریہرسل تکی کے مطمئن ہو یا نا سا۔ اُس ناپی اے ندیم اسے گراں نے فارسٹرنڈیر نا پُتر سا جیہڑا  
جبران نال ملی جنگلات کی نقصان پہچان بچ برابر نا ذمہ دار سا۔ جبران نہائی تہوئی کپڑے لان  
واسطے دُوے کمرے بچ بڑھیا تہ ندیم کی واز ماری ”اویے ندیم!“  
”آیاں جناب، اک منٹ یوسف پہنائی نال ہاں۔“ اوہ کم اُتھے چھوڑی کمرے بچ داخل  
ہو یا ”جی! کہہ گلانے ہو؟“

”گنگلی یاد اے کہ نیہہ چہنڈ الہران تھیں بعد اُتھے تقریری وی کرنی پینی اے تقریر نا کہہ کیتائی؟“  
 ”جناب! مگگی پتہ اے پنج سال ہوئی گے تہاں نال، تہس فکر نہ کرو، ایتنی اتکیتی تقریر لکھائی کہ لوک یاد رکھسن گے، اوہ ترقیاتی کم وی لکھوائی چھوڑے جیہڑے اج تکر ہوئے ہی نیہہ کمر لوک تلن واسطے جاسن گے، گجھاں مہینیاں تھیں بعد تہاں نی مدت وی ممکن والی اے اسے واسطے ماسٹر رشید کی سمجھائی چھوڑیا کہ تقریر اپنی لکھیاں کہ جبران صاب خوش ہوئی جان۔“  
 ”ست بجی گے، حالیں توڑیں اوہ تقریر لئی نیہہ پچھیا، دس بجے چہنڈ الہرانا اے اُس کی فون کر دے تہو کھا دینی چھوڑے، جبران واسکٹ بانیاں آکھیا۔

”اوہ جناب! کیاں نیہہ لکھسی، پچھلے مہینے اُس نے پتر کی بی ڈی کولوں اتنا بڑا کم دوایا، ہُن وی نہ لکھسی، میں اُس کی ہُنے فون کرنا ہاں۔“ فر ندیم سُن ماسٹر رشید کی فون ملایا ”ہیلو! ہاں! ماسٹر جی! ندیم بولنا ہاں، تقریر ہوئی پوری کہہ حالیں نیہہ؟ دس بجے جبران صاب کی اُتھے پڑھنی اے..... ٹھیک اے، ٹھیک اے، تھوڑا جلدی پچھائی شوڑیو، اُنہاں پر میکٹس وی کرنی اے..... اوکے اوکے، فر ندیم کال کٹ کری چھوڑی۔

”جناب! اُس تقریر لکھی رکھی نی اے، بس آنا ہوسی،“ ندیم جبران کی آکھیا تہ جبران آکھیا ”ٹھیک اے، جس ویلے توڑیں میں تیار ہونا ہاں توں مزماناں نا خیال رکھ۔“ ندیم کمر نیاں دواں نوکراں کی نال لئی کے مزماناں کی چاء پلان لگا تہ اتنے پنج ماسٹر رشید اندر بڑھیا ”السلام علیکم حاضرین جماعت!

”وعلیکم السلام، جل پینائی جلدی کر جبران ہو رنگی اڈیکنے ہین،“ ندیم بلیں جے اُس کی آکھیا ہو رڈوے کمرے پنج لئی گیاں۔

”جناب! ماسٹر ہو آئی رہے۔“  
 ”کہہ گل اے ماسٹر!؟ اک تقریر لکھن پنج توں اتنا ویلہ لائی چھوڑیا تہ سکولے پنج توں کہہ کرنا ہوسیں؟“

”جناب! تقریر لکھنا اک فن اے، ایہہ ہر گسے نے بس نی گل نیہہ عوام نے جذباتاں نا

خیال رکھنا پینا، تقریر پڑھنے والی شخصیت نا خیال رکھنا پینا، موقعہ سے مناسبت نال جملے جوڑنے پینے۔“

”لیکچر نہ دے، آن ادھر تقریر گھتے رکھی ای؟“ جبران لمان ہتھ کرنیاں آکھیا تہ رشید گجھ ورقے اُس نے حوالے کیتے۔ جبران کمرے بچ ادھروں ادھرتہ ادھروں ادھرتھڑنیاں تقریر رٹن لگا۔ گجھ چر بعد اُس تقریر پڑھی مکائی تہ رشید کی آکھیا ”سوچنا ہاں اگر ماشتر نہ ہونے تہ آساں لیڈراں نا کہہ بنے آ؟ آساں کی تقریریاں کون لکھی دیوے آ، بہر حال بہوں سوئی تقریر لکھی توں۔ ندیم اگر پنجایت نا کوئی کم بچیا نا اے تہ اوہ بی ڈی او کی آکھی اس نے پڑ کی دوائی چھوڑیاں اس بڑی محنت نال ایہہ تقریر لکھی نی اے آج میں بہوں خوش ہاں ایو تقریر مگی اگلا الیکشن جتاسی گی۔“

”پہنا پاجی! ساڑھے اٹھ بجی گئے، تَس تیار ہو کہہ بیہہ؟“ جمشید کمرے بچ چناتی ماریاں پچھیا۔

”بس بس پورے نو بجے اتھوں نکلساں، جبران تقریر نیاں ورقیاں اُپر نظر ماریاں آکھیا۔ ویسے تہ ہر سال جبران تقریب نے مدان تکر اپنی کار بچ سیکورٹی نال جانا سا لیکن اس سال اپنیاں ڈیڑھ سو سنگیاں نال اپنے کمر تھیں مدان تکر ٹھول تہما کے نال پیدل جان نارادہ کیتا ناسا۔ گجھ لوک کمرے بچ بیٹھے نے سن تہ گجھ باہر بیہڑے بچ کھلے سن۔ پتہ بیہہ کہہ گل اے آج سو یلے نیاں ماہڑی جی اکھ پھڑکنی پئی اے،“ زینت سن جبران نے اگے ٹیل اُپر چا تہ نیاں آکھیا۔

”تواہڑا کہہ مطلب اے؟ میں چہنڈا الہران واسطے نہ جاں؟“

”میں آکھنی ہاں ماہڑی جی اکھ پھڑکنی میں از مائی نی اے، کچھلی وار پھڑکی سی تہ زینجا والی واردات ہوئی سی اے واسطے ڈرنی ہاں۔ ماہڑی گل منو آج تَس پیدل نہ جاؤ۔“

”ایہہ اکیویں صدی اے توں آج دی پرانیاں تہ دقیانوسی گلاں کرنی ہیں۔ میں آکھنا ہاں کہہ بنسی تَساں زانیاں نا؟“

”ایہہ گل میں بیہہ آکھنی، ایہہ بزرگاں نیاں گلاں ہیں۔ تَساں کی کتھے پتہ ہوسی، تَس تہ بے غم ستے نے سوراتی ساری کوئی کتاوی روناسا، رت کرے خیر ہونی چاہنی،“ زینت جبران کی جتی

دینیاں آکھیا تہ جبران آکھن لگا ”ایہہ کہہ توں سویلے سویلے گتے بلتیاں نی کہانی لئی بیٹھی ہیں، میں ہر سال نی طراں چہنڈا لہران جلیاں، کوئی محاذ اُپر نیہہ جلیاں، اتنی سیکورٹی اے ماہرے نال، توں ایویں کہہ رانی ہیں۔ ندیم باہر جانی ٹھو لیاں کی آکھ تیار رہو، پورے نوبے اتھوں نکلساں،“ جبران جتی پیراں پنج باہنیاں آکھیا۔

”اوئے ے ے؟“

”کہہ ہویا جے؟“ زینت اس نے منہ داہر تلنیاں چکھیا تہ جبران آکھیا ”توں سویلے سویلے منحوس گلاں کرسیں تہ ایو ہوسی گا، دے مگی دوئی جتی، پیرے پنج کل چھھی گیا۔“

”ہائے ہائے..... ایہہ کہہ جیر بچوں رت بکن لگی، تُس رت پونجوں میں دوئی جتی آنی آں،“ زینت دوڑنیاں دوئی جتی آنی جبران نے اگے تہرنیاں آکھیا ”میں چنگی طراں تکی ہندا، اس پنج کوئی کل شل نیہہ، تُس بے فکر ہوئی باہو،

جبران سُن جتی پیراں پنج باہی تہ آکھیا ”چنگا، میں جلیاں۔“

”رَب نے حوالے اپنا خیال رکھیو،“ آکھی کے زینت اُتھے کھلی گئی تہ جبران اپنے کافی ساریاں حمایتیاں نال گیٹ تھیں باہر نکلیا، جتھے ٹھولی زور زور نال ٹھول بجانے سن۔ حالیں جبران دس ہی قدم ٹریا سی کہ اُدھروں پلس نی جیب آئی کے گیٹ کول کھلوتی، اُس بچوں ڈی ایس پی ارشد بٹ تہ انسپکٹر انوار خان اُس داہر ٹرن لگے۔ اُنہاں نے پشلی گڈی بچوں ہمت خان نے پنج پتر تہ تحصیلدار وی اُتھے آئی پُجے۔ اُنہاں تھیں تھوڑی دُور پلس والیاں نی اک بچھی خاصی تعداد کھلتی نی سی، جسران کسے بڑی پنہاری جنگ واسطے آئے ہون۔

انہاں کی تکی کے جبران سوچاں پنج پئی گیا ہور ارشد بٹ کولوں چکھیا س ”بٹ صاب! خیر اے؟ تُس اس ویلے اتھے؟ تُساں کی تقریب اُپر ہونا چاہی نا۔“

”اُس تُساں کی لین واسطے آیاں،“ ڈی ایس پی آکھیا تہ جبران ہنسناں آکھیا ”جناب! تُساں کیاں تکلیف کیتی، میں اُج پیدل آن نا پروگرام بنایا نا اے۔“

”سوری جبران صاب! اُس تُساں کی تقریب پنج کھرن واسطے نیہہ آئے ہاں بلکہ تُساں کی گرفتار کرن آئے ہاں۔“



”بٹ صاب! تُوں نا دا باغ تہ ٹھیک اے؟ آج پندراں اگست اے، آزادی نا تہیا تڑا، میں تقریب پنج پھنڈا چا ہٹن جانا اے۔ تُوں مگی ایہہ تہ دہسو کہ تُوں مگی کس جرم پنج گرفتار کرن آویو؟“

فی الحال تہ اُس تُوں کی شرافت علی نی تہی زلیخا نے قتل نے جرم پنج، اُس تھیں بعد امن پور نے سابق سر پنج ہمت خان ہوراں نے قتل نی شازش کرن نے جرم وغیرہ وغیرہ پنج گرفتار کرن آیاں۔“

”زلیخا نے قتل نا سنی کے یوسف نے ہوش اُڈی گئے“ اُس چکھیا ”پہنا پا! ایہہ کہہ آکھنے؟“

جبران اپنا آپ سمہا لنیاں آکھیا ”پتڑا! ایہہ اپوزیشن نا الزام اے ہور کجھ نیہہ۔ راشد صاب! تُوں کی پتہ اے کہ میں اک DDC چیرمین ہاں، مگی عدالت نے حکم تھیں بغیر تُوں گرفتار میہہ کری سکے ہور اتفاق نال آج چھٹی ہون نی وجہ نال عدالت بند اے، لہذا مگی جان دیو۔“

”تُوں اس نی فکر نہ کرو، راشد بٹ کوئی کم کچا نیہہ کرنا، تُوں نی گرفتاری نا وارنٹ آساں کل ہی عدالت کولوں حاصل کری ہند آسا۔ ایہہ رہیا عدالت نا وارنٹ تہ ایہہ ہین موقعے نے مجسٹریٹ تحصیلدار محمد مقبول کھو کھر صاب!“

تحصیلدار داہرتکی جبران نارنگ اُڈی گیا، اُس نی بولتی بند ہوئی گئی۔ انسپکٹر انور رسن آگے بدھی کے جبران کی ہتھکڑی لان کی کوشش کیتی تہ اُس نیاں پتڑاں تہ سنگیاں رولا باہیا ”تُوں انہاں کی گرفتار نیہہ کری سکے، ایہہ آساں نے لیڈر ہین۔“ راشد بٹ اپنا پستول کڈھی ہوا پنج لہر انیاں آکھیا ”اگر کسے سرکاری کم پنج رکاوٹ باہن نی کوشش کیتی تہ آساں نا لآئی نی نفری انہاں نی چنگی طراں مرمت کرسی گی، لہذا آساں کی اپنا کم کرن دیو۔“ کجھ احماتیہاں جبران کی کہنیر باہی کے بچان نی کوشش کیتی تہ ڈی ایس پی راشد بٹ تحصیلدار کی آکھیا ”سر تُوں لاٹھی چارج نا ڈر دیو فورس تیار اے۔“

مجسٹریٹ مقبول آگے بدھی آکھیا ”وانگ!“

ایہہ سنی جبران دوئے ہتھ جوڑی مجسٹریٹ کی آکھن لگا ”جناب مجسٹریٹ صاب! مگی بس پندراں اگست نا پھنڈا لہراں نی مہلت دیو فر میں اپنے آپ کی قانون نے حوالے کری چھوڑساں۔“

”چیرمین صاب! اک معمولی سرکاری افسر نے پاور تکتے تُوں؟ آج ترکڑی نیاں دو پلیاں پنج اک پاسے مُلک نا قانون اے تہ دوئے پنج تُوں جیاں بد نام لوکاں نی سیاست آپوں

کتو کیہڑا پلہ پہناری اے؟ تئساں نے ہتھ دو بے گنا ہواں نے رت نال رنگے نے ہین؛ جس چہنڈے کی لہران نی تئس گل کرنے ہو میں تئساں کی اس نی اجازت کدے نیہہ دیتی سکنا کیا تکہ ترنگا کوئی معمولی کپڑا نیہہ اس بچ آساں نے مُلک نیاں شہیداں ناپاک خون شامل اے اس نال ملک نی عوام نے جذبات جڑے نے ہین اس کی ناپاک ہتھ نیہہ چھوئی سکئے..... سوری! انسپکٹر صاب! Arrest Him!”

”تحصیلدارا! توں حالیں تکر ماہڑا غصہ نیہہ تکیا، ایہہ نہ پہل کہ جینا ہاتھی لکھنا تہ مویا ناسوا لکھنا ہونا اے۔“

”جبران خان! جیل نی چار دیواری بچ رہی کے تگی ہاتھی تہ انسان نافرقت سمجھ آئی جاسی گا، ہور ایہہ وی یاد آئی جاسی کہ ہاتھی جتنا بڑا مرضی ہووے اُس نی موت نی وجہ اک نکئی جی پئی ہونی اے۔“

”تحصیلدارا!“ جبران زور نال گر جیا تہ تحصیلدار انسپکٹر کی اشارہ کیتا تہ انوار سُن جبران نیاں ہتھوں بچ ہتھکڑی لائی کے اُس کی چپسی داہر کھڑیا تہ جبران کچھ مڑی اپنے کُہر دار نظر ماری تہ زینت برآمدے بچ بے بس کھلی اتھروں ڈولہنی سی۔ ہُن اُس نی اکھ پھر کئی بند ہوئی گئی نی سی، اوہ دو رتکر چپسی کی جانیاں تکی رہی۔

### باب: 56

عدالت بچ سر بچ ہمت خان نے قتل نامقدمہ تہ زلیخا نے قتل نامقدمہ نال نال چلنا سا۔ جبران، تیمورتہ بدر و سارے زیر حراست سن تہ پیشی نے تہیاڑے پلس انہاں کی عدالت نے سامنے پیش کرنی سی۔ آج فراوہ ترے عدالت نے احاطے نے اندر پلس نی بس بچ بیٹھے نے سن۔ پلس والے اڈیکنے سن کہ کس ویلے جمعدار آواز مارے تہ انہاں کی عدالت بچ حاضر کری پیٹ پوجا کراں۔ جبران نا پتر جمشید انہاں ترواں واسطے چاء لئی کے آیا تہ انہاں نال آئے نے انچارج انسپکٹر کولوں بڑی عاجزی نال اجازت لئی انہاں کی چاء نے گلاس پکڑائے۔ اپنے پیو جبران داہرتی اُس نادل ہوں دکھی ہوئی گیا۔ گتھے اوہ جبران جیہڑا اپنے اُپر کھی وی نیہہ پٹھن دینا سا، روز سو ویلے شیو کرنی تہ مچھاں کی سریاں ناتیل ملی کے تاء دینا، ہور آج پتہ نیہہ کتنے تہیاڑے نی

داڑھی اُس نے منہ اُپر گرٹے نیاں کندھیاں ہاروں جمی نی سی۔ اُس نے ہوٹھ سکے نے اکھاں اندر داہر بڑھی گئی نیاں، میلے کچیلے کپڑیاں اُپر گٹھ گٹھ دُڑ جمی نی سی۔ اتنا کچھ تکی کے وی اس نا پُتر جمشید بے بس سا۔ اُس انسپکٹر کولوں اجازت منگی کہ ماہڑی ماء زینت جبران نال ملنا چاہنی اے تہ انسپکٹر شپایاں کی ہتھ نے اشارے نال وقت دین واسطے آکھیا تہ زینت تیز تیز تڑنیاں گڈی بچ بڑھی گئی۔ اوہ ضرور جبران نال چھپی پاوے آ لیکن اُتھے جبران نے ہتھ نال بدھی نی ہتھکڑی پکڑی پلس والے کی تکی چھکی گئی۔ جبران نی حالت تکی اس نیاں اکھاں تھیں اتھرواں نی نہر بکن لگی۔ جبران اُس نے اتھروں پونجیاں آکھیا ”اوہ چھیلینے! اس داہر کہہ تکی ہیں، ہتھکڑی تہ مرداں ناگہنا ہونی اے، میں اس کائنات نا کوئی پہلا بندہ نیہہ ہاں جس قتل کیتا، میں تہ قابیل نی تقلید کیتی، توں فکر نہ کر، آج ماہڑے طرفوں اک نیہہ دو دو وکیل کھلے ہوسن۔ رب چاہیا تہ ضمانت وی ہوئی جاسی گی، تَس بس اک کم کرو کسے طراں رزاق کی قابو بچ کر ڈپنا ویں کچھ وی منگے تہ دیوس، بس ریاض ماہڑے خلاف گواہی نہ دیوے۔“

”اُس تہ رزاق کی قابو بچ کری لواں ورحمید اکو گل اُپراڑیا نا اے کہ جبران جتن تھیں بعد کدے آساں نا پتہ وی نیہہ کیتا، اس تھیں چنگا تہ اقبال اے جس اس نے علاج نا سارا خرچہ برداش کیتا،“ زینت پلے نال اپنیاں اکھاں پونجیاں آکھیا تہ جبران آکھیا ”ایہہ مصیبت اقبال کدھروں بچ آئی گیا۔ اس سوہرے سارا مسئلہ خراب کری چھوڑیا، اُھرے پیا نا سا کھٹ اُپر اس ویلے گتھے اے ریاض؟ آج اُس نی گواہی اے اوہ سچ سچ اچھسی عدالت؟“

”اس کی دو تہنیاڑے پہلیں ہی شرافت علی نے مُنڈے اپنے کھڑ لئی گئے نے ہن۔ اگر اُس بے خصمے بیان دیتی چھوڑیا تہ کہہ بنسی؟“ زینت ہتھ ملدیاں آکھیا۔ اتنے بچ پلس والے آکھیا ”تَس تیار ہو، اس تھیں بعد تَساں نا کیس پیش ہون آلا اے۔“ فر زینت جبران نے منہ اُپروں محبت تہ شفقت نال ہتھ پھیری گڈی بچوں اُتری گئی۔

”جبران خان ولد فرمان خان، تیمور خان ولد بلال خان اور بدر الدین ولد فضل الدین عدالت میں حاضر ہوں،“ جمعدار بو ہے اُپر کھلی وا ز ماری تہ پلس اُنہاں تریاں کی ہتھکڑی کھولی عدالت بچ حاضر کیتا۔

تیمور تہ بد رُواک پاسے کندھ نال کھلے ہوئی رہے جدکہ جبران عدالت نے کٹھرے بچ کھلا ہوئی گیا۔ جبران نے اک وکیل نج صاب توڑیں ضمانت نی فائل پہجائی تہ نج صاب ورتے پرتن تھیں بعد آرڈر..... آرڈر کری پراسیکیوٹنگ افسر کولوں پچھیا ”جبران خان کے وکیل نے ضمانت کے لئے عرضی دی ہے آپ کو اس بارے میں کوئی اعتراض تو نہیں ہے؟“

نج صاب نی گل سنی کے پراسیکیوٹنگ افسر کھلے ہوئی آکھیا ”اؤنچیکشن مائی لارڈ!“ اتنے بچ جبران نے وکیل کھلا ہوئی آکھیا ”مائی لارڈ! ابھی تک موکل پر الزام ثابت نہیں ہوا ہے، ابھی تک انہوں نے DDC کا عہدہ بھی نہیں چھوڑا ہے، جبران خان ایک سیاسی شخصیت بھی ہیں اس بات کو بھی مد نظر رکھا جائے۔“

اتنے بچ اس ناؤ وکیل وی اٹھی بولن بولنے لگا ”مائی لارڈ! جائے واردات سے برآمد کیا گیا کمبل، لاٹھی اور جوتوں کے نشان ابھی تک میچ ہونا باقی ہے، جب تک فلنگر پرنٹس ایکسپرٹ کی رپورٹ آتی ہے، تب تک جبران خان کو پیروول پررہا کیا جاسکتا ہے۔“

”اؤنچیکشن مائی لارڈ!“ پراسیکیوٹنگ افسر اٹھی کے اک کاغذ جمعہ دار نے ذریعے نج تکر پہچانیاں آکھیا ”مائی لارڈ! آج کی پیشی پراس کیس کے چشم دید گواہ کو عدالت نے سمن جاری کیا ہے۔“

نج صاب کاغذ اُپر اک نظر ماریاں آکھیا ”اوہ اچھا تو یہ بات ہے، پھر حاضر کیجئے اُس چشم دید گواہ کو۔“ سرکاری وکیل گسے کی فون کیتا تہ تھوڑے چر بعد شرافت علی نے دوئے پتر ریاض کی لئی عدالت نے کمرے اندر بڑھے تہ جبران نے چہرے اُپر ہوائیاں اُڈن لگیاں۔ مائی لارڈ! راہبہ ہے وہ چشم دید گواہ جس نے سب کچھ اپنی آنکھوں سے دیکھا ہے، میں اسے کٹھرے میں بلانے کی پرمیشن چاہتا ہوں، سرکاری وکیل آکھیا تہ نج صاب آکھیا ”پرمیشن گرائیڈ!“

ریاض آج پہلی وار عدالت تکی نی سی اوہ اندروں کٹھراناوی سالیکن اُس نے سامنے بیٹھے نے اقبال تہ حمید اُس کی انگوٹھا دہسی کے اُس نا حوصلہ بدھانے سن۔

”عدالت تمہارا پورا نام جاننا چاہتی ہے اپنا نام بتاؤ؟“

”میرا نام محمد ریاض ہے اور میرے باپ کا نام عبدالرزاق ہے۔“

”ریاض! عدالت کو بتاؤ اُس رات تم نے کیا دیکھا تھا اور کُہرے میں کھڑا شخص کون ہے؟“

ریاض شروع تھیں لئی کے اخیر تکر ساری کہانی عدالت کی سنائی ہو جبران نی شناخت کری دہسیا کہ ایوا وہ شخص ہے جس زلیخا کی ماریاتہ سرکاری وکیل سُن آکھیا ”دیٹ از آل مائی لارڈ! میرا مقصد پورا ہو گیا۔ کچھلی پیشی میں تیمور نے یہ بیان دیا ہے کہ جب وہ دونوں جبران کے گھر میں بیٹھ کر سر سنج ہمت خان کو مارنے کا منصوبہ بنا رہے تھے تو زلیخا اچانک کمرے میں داخل ہوئی اور اس نے ساری بات سن لی تھی، جس پر جبران اُس کے اچانک کمرے میں داخل ہونے پر خفا بھی ہوا تھا، جبران کا بڑا بیٹا یوسف جو کہ مقتول کا خاوند ہے وہ بھی اپنے بیان میں بتا چکا ہے کہ زلیخا نے اس بات کا ذکر اُس سے بھی کیا تھا کہ تمہارا باپ تیمور سے مل کر سر سنج صاب کو مارنے کا منصوبہ بنا رہا ہے اور ریاض کی ماں نے بھی عدالت کو بتایا ہے کہ زلیخا نے اُسے مرنے سے ایک دن پہلے کہا تھا کہ اس کا دل گھبرا رہا ہے، یوسف کے والد کے ارادے ٹھیک نہیں ہیں، شاید وہ بھی اُسے یہی بات بتانے والی تھی۔ بس جبران کو اس بات کا خوف تھا کہ کہیں وہ کسی کو اس بارے میں بتانے دے اسی لئے جبران نے اُسے اپنے راستے سے ہٹا دیا اور اپنے ارادوں میں کامیاب ہو کر DDC بن بیٹھا..... مائی لارڈ! اس میں کوئی شک نہیں کہ کل تک جبران ایک اہم سیاسی عہدے پر فائز تھا لیکن پرسوں ہی حکومت کی جانب سے ڈی ڈی سیز کی مدت پوری ہونے کا آرڈر نکلا ہے اور اب یہ ذمہ داری علاقہ جات کے بی ڈی اوز کو سونپی گئی ہے، یہ ہے اُس آرڈر کا پی کی نقل، لہذا اب وہ ایک عام شخص ہے، اس لئے اس کی ضمانت کی عرضی منظور نہ کرنے کی عدالت سے میری درخواست ہے، دیٹ از آل مائی لارڈ!“

”اپنی کو سچن“ وکیل صفائی داہرا اشارہ کری اوہ اپنی کرسی اُپر بیٹھا تہ جبران نیاں دواں وکیلاں ریاض کی کافی سارے سوال چکھے، جس نے اُس چنگی طراں جواب دتے۔ اس تھیں بعد فر سرکاری وکیل جبران کی گجھ سوال چکھے جنہاں نے جواب دین سنج اوہ کامیاب نیہہ ہو یا۔ اس تھیں بعد تیمور تہ بد رُو کی کُہرے سنج بلایا گیا۔ سرکاری وکیل بد رُو کولوں چکھیا کہ تگی ایہہ نیلا تھو تھا کُس دتا تہ اُس تیمور داہرا اشارہ کری آکھیا کہ مگی ایہہ نیلا تھو تھا تیمور سُن دتا ہو ر آکھیا کہ اس کی تمرنی چنگی طراں ملایاں فر میں اک بوٹے تھلے بی کے ایہہ کم کیتا۔ تیمور وی اپنا جرم قبول

کرنیاں آکھیا کہ مگی جبران ایہہ گل آکھی پہنہ کایا کہ سرنچ ہمت خان تو اہڑے نال بیوں بڑا ظلم کیتا کہ تو اہڑے پترنٹس نابیاہ اک موچی نی تھی نال کرائی تو اہڑی عزت کا خیا زہ کڈھیا۔ اُس کی ماری اُساں کی دو فائدے ہوں، اک تہ اس DDC تہ BDC بنی جاساں ڈو اُساں سارے گراں اُپرا اُساں ناراج ہوسی۔ وکیل سُن جس ویلے بدر وکولوں پچھیا کہ شہر جان تھیں پہلیں توں گتھے رہیاں تہ اُس جبران داہر دہسی آکھیا جبران نے کھر۔

تیمور تہ بدر وکول نے بیان سُنی مچ صاب آکھیا ”ایک ایسا نیک شخص جسے لوگ اپنے قبیلے کا سردار مانتے تھے ایسے شریف انسان کی جان لیتے وقت ایک بار بھی آپ کے ضمیر نے آپ کو کوسا نہیں، تم نے یہ نہیں سوچا کہ تم انسانیت کا قتل کرنے جا رہے ہو، اخلاقیات کا قتل کرنے جا رہے ہو، اُس قبیلے کا قتل کرنے جا رہے ہو جس کا ایک حصہ آپ بھی ہیں۔“ تیمور تہ بدر وکول نے سر تھلے سٹی کے کٹھرے مچ کھلتے نے سن ”آج کی کاروائی کے دوران وکلاء صفائی نے کوئی خاص کارکردگی نہیں دکھائی، جبکہ سرکاری وکیل نے چند خدشات کا اظہار کیا ہے کہ اگر ملزم کو بیل دی گئی تو وہ ثبوتوں کو مٹانے کی کوشش کر سکتا ہے اور اگلی پیشی پر فنگر پرنٹس ایکسپرٹ کی رپوٹ آنے کی بھی اُمید ہے لہذا یہ عدالت جبران کی ضمانت کی عرضی کو مسترد کرتی ہے، جس طرح کہ پہلے ہی بتایا گیا ہے کہ ہمت خان کے فرزند ان اور شرافت علی نے عدالت سے درخواست کی تھی کہ اس کیس کی شنوائی فاسٹ ٹریک بنیاد پر کی جانی چاہیے، عدالت نے اُن کی عرضی کو منظور کرتے ہوئے اس کیس کو ہر پندرہ روز کے بعد سنا جائے گا۔ اگلی پیشی تک اس کیس کی کاروائی ملتوی کی جاتی ہے،“ آکھی کے مچ صاب اپنی گرسی تھیں اُٹھی کے اپنے کیمین مچ بڑھی گئے۔

جبران عدالت نے کٹھرے بچوں اپنا منہہ لکائی کے باہر نکلیا تہ ریاض داہرا سراں تکنا سا جسراں کچا کھائی جاسی۔ ریاض کی شرافت علی نے پتر اپنی گڈی مچ بہالی کے عدالت نے احاطے تھیں باہر نکلی گے۔ فر پلس انہاں تراواں کی ہتھکڑی لائی کے گڈی مچ بہالی تہ جبران زینت کی باہری داہروں ہتھ ہلائی کے اللہ بلی آکھیا تہ اوہ رون لگی۔ جمشید اس کی کلاواہ ماری اک پاسے لئی گیا۔ پلس نی گڈی عدالت نے احاطے تھیں باہر نکلی تہ زینت اُس کی دو رتکر جانیاں بے بس مکنی رہی۔

انہاں چھ سالوں بچ پہلی وار امن پور تعلقے نا قبرستان لوکاں نال پھر یا ناسا، جیہڑا یوسف نال لوکاں نی ہمدردی ظاہر کرنا سا۔ جبران نے جیل جان تھیں بعد جسراں یوسف شدائی جیا ہوئی گیا ناسا، اس واسطے نیہہ کہ اُس نا پیو جیل بچ اے بلکہ اس وجہ نال کہ جبران اُس نی اُس محبت نا نقل کیتا سا جیہڑی یوسف واسطے سارے رشتے چھوڑی آئی سی۔ پہلاں تہ اُس نے کھر اولاد ہی نیہہ ہونی سی فر رازق نی ٹبری اُس کی پار لے گراں نے پیر صاب کول کھڑیا تہ اُس نے چنما مہ پان تھیں بعد زلیخا اک چن جے پڑ کی جمیا جس ناناں اُس منگور کھیا۔ حالیں اوہ دس مہینے نا ہی ہو یا سا کہ جبران سُن یوسف نی زندگی اُجاڑی چھوڑی۔ جبران ایہہ وی نیہہ سوچیا کہ ایہہ مشوم بچہ جیہڑا ماؤ ناددہ پینا اے اس نا کہہ بنسی گا، ماؤ تھیں بغیر کسراں رہسی گا؟ یوسف کی اپنے پیونیاں گلاں یاد پینی سیاں پندرواں کرن تھیں بعد اک تہیا ڈے جدوں اوہ زلیخا نیاں یاداں بچ ڈُبا ناسا تہ جبران اندر بڑھنیاں اُس کی آکھیا ”کدوں تکر توں زلیخا نے غم بچ ڈُبا رہسیں، آساں کی وی اُس نے مر ن نا ڈکھا اے لیکن کہہ کراں مُنہہ تہوئی کے باہر نکلنا ہی پینا اے رب اُس قاتل نا بیڑا غرق کرے جس اُس بے گناہ نا قتل کری اس کھر نی تسبیح نے دانے کھنڈرائی چھوڑے۔ توں اپنا آپ چھنڈ ہور کارو بار سمہال، چالیواں ہوئی جاوے تہ تو اہڑا ڈو اہیاہ کرا آئی چھوڑساں، منگو کی وی ما لہھی جاسی گی، توں کوئی پہلا بندہ نیہہ جس نی ٹبری مری گئی، روز پتہ نیہہ کتنے بچے مہیڑے ہونے ہین۔ دکھ پڑ! ایہہ پھٹ وی ویلے نے نال نال آپوں پھرے جانے ہین، آخر زندگی وی تہ گزارنی اے فی الحال تو اہڑی ضمانت کرائی چھوڑی اے، جس ویلے قاتل پکڑیا جاسی اُس ویلے تکساں۔“

ہُن جدوں ایہہ راز کھلیا کہ جبران ہی زلیخا نا قاتل اے تہ اوہ فر زلیخا نے غم بچ ڈُبا گیا، اُسکی کہہ پتہ سی کہ جبران اپنی تاج پوشی واسطے اپنی مُہہ نی ملی دیسی گا۔ اسے نال اُس نے پڑ کی وی نمونیا ہوئی گیا تہ چار تہیا ڈے شہر نے ہسپتال بچ داخل رہن تھیں بعد اوہ دم دہی گیا ہو اُج اُسے قبرستان بچ دفن کرن واسطے آندا سی، جیہڑا طارق سُن امن پور تعلقے واسطے وقف کری چھوڑیا سا، کیا تہ اُس نے پڑ اس زمی نے ڈوگے داہر کوئی تہیاں نیہہ دینے سن۔ قبرستان نے اُس کو نے بچ

پہنائی طالب تہ پہنائی غلامہ کھلے آپس بیچ گلاں کرنے سن ”ایہہ تازی قبر کس نی اے؟“ غلامے لطیف کولوں پچھیا تہ لطیف آکھیا ”ہوسی کسے نی“ توں تہ پڑھیا لکھیا ناہیں پلٹ لگی نی اے پڑھ“ غلامے آکھیا تہ طالب نیڑے جائی پڑھن لگا تہ بولیا ”اوہ ایہہ تہ جسٹس کریم صاب نی اے۔“

”جسٹس کریم؟ گن جسٹس کریم؟“ غلامے حیرانی نال پچھیا س۔

”فارسٹر ہوراں نا پتر جیہڑا شہر رہنا سا“ لطیف آکھیا تہ غلامہ کجھ چرسوچن تھیں بعد بولیا ”ہلہ فارسٹر منظور جنتی نا پتر؟ لیکن اُس کی تہ اس گراں تھیں گئے نیاں چالی سال ہوئی گے شہر تھیں دفن کرن واسطے اتھے کیاں آندا کھ؟“

”اوہ پتر او! شہر نیاں لوکاں واسطے آساں گراں والیاں نی اہمیت اک امی تھیں زیادہ کجھ وی میہہ امی چوسی تہ سٹی چھوڑی سو سال شہر بیچ رہن تھیں بعد وی اوہ آکھنے..... ہلہ اوہ فلانہ گرائیں، جسٹس کریم کی وی ہن شہر تھیں تسلی ہوئی گئی نی سی، اک پتر امریکہ بیچ ایریونائیکل انجینئر پیس تہ دو جاپان بیچ چارٹرا کاؤنٹ، گڑی نابیاہ وی بحرین بیچ کیتا سی، بس کہلہ کلا سا، طالب سُن آکھیا تہ غلامے حیرانی نال پچھیا ”کھلانا پلانا گن سی اُس کی؟“

”سُنیدا اُس نے پتر بیونی تک پہنال واسطے کوئی ملازم رکھیا نا سا۔ کریم سُن اُس کی وصیت کری رکھی نی سی کہ مرن تھیں بعد ماہری میت کی امن پور بیچ دفن کریو تہ پرسوں شامی ویلے شہروں کجھ بندے آئی کے امام صاب کی ملے تہ انہاں نی تہ طارق نی اجازت نال اُس کی اتھے دفن کری ٹری گئے۔“

”ایہہ زندگی وی انسان کی کہہ کہہ دہسنی اے جینے جی کدے اس گراں داہر مڑی میہہ تکیا، آخر مرن تھیں بعد اسے گراں نی مٹی نال منہہ لکیا، چلورب جنت نصیب کر لیں“ غلامے آمین کرنیاں آکھیا۔

اتنے چر بیچ یوسف نے پتر نی قبر اُپر مٹی باہی رہے نے سن فرساریاں کہنٹھے ہوئی کے دُعا منگی تہ قبرستان تھیں باہر نکلی گئے۔ یوسف حالیں وی پتر نی قبری نال چمٹی کے اتھروں ڈولہنا سا تہ جمشید اُس کی دلا سے دینا سا۔



عدالت نامکرمہ لوکاں نال پوری طراں پھریا ناسی، جس پنج زیادہ تر امن پور علاقے نے لوک شامل سن، کیا نکلہ جبران خان تہ تیور نے کیس نافصلہ جس کی پیشی پیشی ور محفوظ رکھیا گیا ناسا آج سنایا جانا سا۔ پراسیکیوٹنگ افسر فائل لئی کے عدالت نے کمرے پنج تیار بیٹھانا سا لیکن حالیں جبران خان نے دوئی کر منل وکیل کدھرے بیہہ دسنے سن۔ آج کوئی حیلہ بہانہ بیہہ چلن والاس کیا نکلہ جرح پیشی ور مکمل ہوئی گئی نی سی۔ کمرے پنج بیٹھے نے سارے لوک سوچنے سن کہ آخر اس مقدمے نافصلہ کہہ ہوسی؟ شرافت خان اپنے دواں پڑاں سمیت ہور سر پنج ہمت خان ہوراں نے پنچے پڑ پڑ امید سن کہ عدالت انہاں نال انصاف کرسی گی۔ ”خاموش ہوئی جاؤ! پنج صاب آنے ہین“ جمادار سن کمرے پنج بیٹھے نیاں لوکاں کی آکھیا تہ کمرے پنج خاموشی چھائی گئی۔ اتنے پنج پنج صاب کیبن بچوں انصاف نی کرسی ور بیٹھے تہ کمرے پنج بیٹھے نے سارے لوک اپنیاں گرسیاں تھیں کھلے ہوئی گئے۔ پنج صاب انہاں کی ہتھناں تھلے پٹھن نا اشارہ کیتا تہ لوک اپنیاں گرسیاں ور بیٹی گئے۔ جمادار سن کمرے نے بوہے اُپر کھلی کے واز ماری ”مگن لعل ولد چھگن لعل عدالت پنج حاضر ہون ان ن ن.....“ پلس نے شپائی مگن لعل نی بانہہ ور بندھی نی ہتھکڑی کھولی تہ مگن لعل ٹر نیاں کٹہرے پنج کھلا ہوئی گیا۔ جمادار سن پنج صاب نے اگے کیس نی فائل تہری تہ پنج صاب فائل نے ور قے پرتن لگے، فر انہاں پراسیکیوٹنگ افسر کی فائل اُپراک جگہ دُستی کرن واسطے آکھیا تہ اُس سن گوجے بچوں پین کڈھی کے فائل اُپر کچھ لکھی کے بڑی تعظیم نال فائل پنج صاب نے اگے تہری تہ پنج صاب ساریاں تھیں پہلا ور قاکڈھیا جس اُپر مقدمہ شروع ہو یا سا۔ فر پنج صاب آخری ور قے اُپر قلم نال کچھ لکھی آکھیا ”مگن لعل ولد چھگن لعل پر قتل کا جو مقدمہ چل رہا تھا، مجھ سے پہلے کئی ججوں نے اس کیس کی سماعت کی، لیکن کبھی گواہوں کے دستیاب نہ ہونے سے کبھی پولیس محکمہ کی طرف سے متعین کئے گئے آئی او کی غیر حاضری اور کبھی ممکنہ ملزم کی جانب سے وکیل کی کابلی کی وجہ سے اس کیس میں طویل وقت لگ گیا، اب جبکہ گواہان تمام کے تمام گواہان بھی حاضر ہو کر اپنے بیان قلمبند کر چکے ہیں، اور وکلاء کی بحث بھی مکمل ہو چکی ہے، لہذا

آج اس مقدمے کا فیصلہ سنانے کا وقت آچکا ہے، وکلاء کی بحث اور دلائل کے ساتھ ساتھ گواہان کے بیانات اور ثبوتوں کو مد نظر رکھتے ہوئے یہ عدالت اس نتیجے پر پہنچی ہے کہ مگن لعل ولد چھگن لعل کے خلاف آئی او نے جو ثبوت پیش کئے ہیں جو ملزم کو مجرم ثابت کرنے کے لئے ناکافی ہیں اور گواہان کے بیانات میں تضاد پایا جاتا ہے لہذا یہ عدالت مگن لعل ولد چھگن لعل کو اس مقدمے سے باعزت بری کرتی ہے اور پولیس کو ہدایت دیتی ہے کہ آئندہ نامکمل ثبوتوں کی بنیاد پر کسی کے خلاف عدالت میں چالان پیش کر کے عدالت کا وقت ضائع نہ کرے۔“ ایہہ سننیاں ہی پراسیکیوٹنگ افسر منہہ مکانی کے اک پاسے ٹری گیا۔ مگن لعل نے وکیل اس نال چھھی پائی کے اپنی جت ناظہار کیتا تہ مگن لعل نیاں اکھاں اتھرواں نال چھکلن لکیاں۔“ وکیل صاب! ٹساں ماہرا کیس لٹن بچ کافی محنت کیتی، اس مبارک نے اصلی حقدار ٹسیں ہو، مگن لعل وکیل ہو راں اگے ہتھ جوڑنیاں آکھیا تہ وکیل اس نامو ہنڈاٹھنیاں آکھیا“ اوہ چھلیا! ایہہ سچائی نی جت اے، توں بے گناہ ہیں، میں چنگی طراں جانناہاں اسے واسطے میں تو اہرا مقدمہ لٹنا منظور کیتا، جمل کھر پُرا پنج سالوں بعد آج توں کھرے نابوہا ٹکسیں گا۔“ فر مگن لعل اپنے کھر والیاں نال عدالت نے احاطہ تھیں باہر نکلی گیا جتے اُس نے کافی سارے رشتے دار اُس کی ملن واسطے اڈیکنے سن۔ اس دوران جج صاب دوہور مقدمیاں نی کاروائی سنی جس بچ دوواں فریقاں نیاں وکیلاں آپس بچ خوب جرح کیتی۔ جرح سنن تھیں بعد جج صاب اگلی تاریخ دتی تہ نوں کیس کی بلان واسطے آکھیا۔

”جبران خان ولد قربان خان عدالت میں حاضر ہو، جمعدار کمرے نے بُو ہے اُپر کھلی واز ماری تہ پلس نیاں دوواں شپایاں جبران نے ہتھاں بچ پئی نی ہتھکڑی کھولی تہ جبران جائی کے سدھا کٹھرے بچ کھلا ہوئی گیا۔ اُس نے پچھے پچھے تیمور تہ بدر ووی عدالت نے کمرے بچ بڑھے تہ جبران نال کھلے ہوئی گے۔ جبران بہوں مایوس نظراں نال اپنیاں دوواں وکیلاں داہر تکنا سا جیہڑے گسے ہارے نے جواری ہاروں بیٹھے نے سن۔ جج صاب نے سامنے بیٹھے نے اسٹینوبک فائل بچ گجھ ورتے رکھے تہ فر جمعدار کی دتے۔ جمعدار سُن فائل جج صاب نے اگے رکھی تہ جج صاب فائل نے گجھ ورتے پرتے، فر آخری ورتے اُپر گجھ لکھی لکڑ نے ہتھوڑے نال ٹیبل

بجائیاں ”آرڈر آرڈر“ آکھیاتہ کمرے بیچ خاموشی چھائی گئی۔ بیچ صاب سامنے رکھنے نے بیچ نے گلاس بچوں پانی ناکہٹ پین تھیں بعد آکھیا ”جبران خان ولد قربان خان کے خلاف چلنے والے قتل کے مقدمے کا آج عدالت اپنا فیصلہ سنانے جا رہی ہے جبران خان کے کیس کا پوری طرح جائزہ لینے کے بعد یہ عدالت اس نے خلاف پیش کئے گئے ثبوتوں، وکیل صفائی اور سرکاری وکیل کی بحث اور خاص طور پر چشم دید گواہ ریاض کی گواہی کو مد نظر رکھتے ہوئے یہ عدالت جبران خان کو زلیخا بانو دختر شرافت خان کے قتل کے الزام میں مجرم ٹھہراتے ہوئے زیر دفعہ آر پی سی 302 اور ہمت خان کے قتل کی سازش کے لئے زیر دفعہ آر پی سی 307 / 110 عمر قید کی بامشقت سزا سناتی ہے اور دو لاکھ روپے بطور جرمانہ ادا کرنے کا حکم سناتی ہے۔ اس کے ساتھی مجرم تیمور خان ولد بلال خان کو قتل کی سازش کرنے کے جرم میں سات سال قید بامشقت کی سزا سناتی ہے اور تیسرے مجرم بدرالدین ولد فضل دین کو ہمت خان کو زہر دے کر قتل کرنے کے سنگین جرم میں عمر قید کی سزا بامشقت سناتی ہے اور پولیس کی کارکردگی کو سراہتی ہے کہ انہوں نے کافی محنت کے ساتھ اس کیس کو سلجھا کر مجرمان کو کو کیفر کردار تک پہنچانے میں عدالت کی مدد کی، فیصلہ لکھن تھیں بعد بیچ صاب پین نی نب توڑی چھوڑی ہو کر سی تھیں اٹھی کے اپنے کین بیچ بڑھی گئے۔ ادھر کٹھرے بچوں باہر نکلیاں ہی پلس والیاں ترواں مجرمان کی تھکڑیاں لائی کے گڈی بیچ بہا لیا تہ گڈی جیل داہر ٹری پٹی!

### باب: 59

پوہ نامہینہ سکا نکلن تھیں بعد ہن پندراں مانہہ سی تھپ اتنی تی سی جسراں ہاڑنے مہینے بیچ ہونی اے سر بیچ ہمت خان نے پنے پڑا تار ہون نی وجہ نال کہر بیچ ہی سن اٹھ تہیاڑے پہلاں انہاں نی بیچ کئی دتی نی سی تہ پتہ نیہہ کسراں گجھ گرم سرد ہوئی گیا تہ اوہ بیمار ہوئی گئی۔ ڈنگراں نا ڈاکٹر مسماں اُس کی تکی دوائی دیتی نکلیا سا کہ گیٹ ٹھکورن نی واز آئی۔ شکیل جیہڑا بیہڑے بیچ پٹی نے لکڑے منڈے کی اک پاسے داہر پرتاسا، اُس جانی کے گیٹ کھولیا تہ اتنے ساریاں لوکاں کی کٹھیاں تکی پریشان جیا ہوئی گیا ہور دلاور کی واز ماری آکھیا ”بیر! ادھراچھ ہاں!“

”کہہ گل، زیادہ پہنارائے، کوئی گل نیہہ میں تو اہڑی مدد کری چھوڑناہاں،“ آکھی کے اوہ  
شکیل نے نیڑے گیا تہ اُس گیٹ داہر اشارہ کیتا ”تس سارے آساں نے کہہ؟ کہہ گل خیر تہ  
اے؟“ دلاور ساریاں بزرگاں نے منہہ داہر تکنیاں پکھیا۔

”پتر! سر پتھج ہوراں نے جینیاں اس اتنے چرکدے باہر نیہہ کھلتے ہاں ہور اُج آساں  
کی اُس نیاں پتر اں کولوں اجازت لینا پیسی گی؟“ غلامے اپنا سارا پہنار گھنڈی اُپر بانیاں  
آکھی تہ دلاور بڑی حلیمی نال آکھیا ”چاچا! آساں تہ تہاں واسطے ہمیشاں کہہ نا بوہا گھلا رکھیا، مگر  
تسیں راہ پُہلی کدھرے ہور تری گیو آؤ اندر لکھی آؤ“ دلاور گیٹ تھیں پاسے ہٹنے آکھی تہ اتنے  
پتھج اقبال، جہا تکیر تہ قیوم ویائی رہے۔ ”تس ساریاں گراواں نے بزرگ اُج ادھر نارہ کسراں  
پُہلی گیو؟“ قیوم انہاں کولوں پکھی تہ لطیف آکھیا ”اپنے کہہ پتھج آن واسطے آساں کی گسے کولوں  
اجازت لین نی لوڑ نیہہ، اس تھیں پہلاں جے قیوم غصے پتھج گجھ آکھے آ، جیا تکیر اکدم بولیا“ بالکل  
چاچا! تس ٹھیک آکھنے ہو۔“

اُس نارویہ تکی طارق آکھیا ”پتر و! اس اپنے سلوک تھیں کافی شرمندہ ہاں کہ آساں اُس  
ویلے تہاں نا ساتھ چھوڑیا جس ویلے تہاں کی اساہڑی لوڑسی۔ دراصل اُس جبران سُن آساں  
نیاں پتر اں کی اپتھجے اپتھجے خاب دہسے کہ اوہ شدائی ہوئی گئے، نوجواناں نا خون ویسے وی گرم ہونا  
اے ہور اوہ جلد بازی پتھج غلط فیصلے کری چھوڑنے ہین، انہاں وی ایو کیتا“ گلاب دین انہاں کی  
آکھی تہ اُس نی ہاں پتھج ساریاں ہاں ملائی۔

”چاچا! آساں کول رب نا دتا سارا گجھ اے، تہاں کی آکھن نی لوڑ نیہہ، تس سارے  
جاننے ہو، آساں اگر الیکشن لڑیا تہ تہاں لوکاں نی پہلائی واسطے، لیکن عین موقعے اُپر تہاں پتھج دہسی  
ہور ہُن پہگتے ہو، ہُن امن پور نی تہا ہی نے تہا شے تہو ہی کے، شکیل پکا منہہ کری آکھیا۔  
”پتر! آساں نیاں پتر آساں کی قسم دتی نی سی کہ جبران نی درانتی اُپر مہر لائیو، فر اس  
مجبورسیاں“ آکھنیاں شوکت نیاں اکھاں پتھج اتھروں پہرے گئے۔

”چاچا! ہُن پتھجتان نال گجھ نیہہ ہوسی، ہُن امن پور اُپر جبران ناراج اے، قیوم آکھی تہ  
غلامے آکھیا ”پتر! آکھنے دو تہا تہاڑے سس نے تہ چار تہا تہاڑے نہہ نے، ایہہ پرسوں پنچایت نی

مُدّت ممکن آلی اے، فر دوبارہ الیکشن ہوں گے، اس وار قبیلے نے سارے لوک ٹساں نال ہوں  
کیا نکلے، نوجوان نسل کی اُس جیبڑے سبز باغ دہسے سن اوہ سارے چھمسی گے، نوجواناں کی پتہ لگی گیا  
کہ ایہہ سارا گجھ اوہ DDC بن واسطے کرنا سا۔“

”چاچا! آساں آج توڑیں نہ سیاست کیتی تہ نہ کرساں، آساں کی سدھی سادھی زندگی  
گزارن دیو..... بس“ دلاور انہاں اگے ہتھ جوڑنیاں آکھیا تہ طالب آکھن لگا ”پتر و! آساں  
کی اپنیاں غلطیاں نی اتنی لمی سزا نہ دیو، سر پنچ ہوراں نے جان تھیں بعد اُس اُس پنچھی ہاروں ہوئی  
گئے نے ہاں جس کی صیاد پنچرے تھیں باہر تہ کڈھی چھوڑیا مگر اُس نے پرکتری چھوڑے۔“

”چاچا! امن پور کی تکی کے آج رونا اچھنا اے، جس قبیلے واسطے پہنا پے اتنیاں قربانیاں دتیاں  
اُس اُس نی سمہال نہ کری سکے۔ پہنا پے نی روح کی ایہہ تکی عذاب ہونا ہوسی، دلاور اپنیاں اکھاں  
پونچیناں آکھیا تہ غلامے آکھیا ”امن پور پنچ آئی شرک واپس تہ نیہہ جانی سکئی ہاں اس تھیں اتھے پنچن  
والیاں بلاواں کی تہ اُس روکی سکئے ہاں۔ اُس ایہہ سارا گجھ آپوں کرساں، اتھے نے نوجوان کرسن،  
صرف اُس آساں نی پٹھ اپر ہتھ رکھو، جبران پاور حاصل کرن واسطے اپنی ٹہہ کی نیہہ بخشیا تہ اس کس کھیت نی  
مولی ہاں، رب اُس کولوں آساں ساریاں نابدلہ کہند۔ اُس ناوہ پتر جس آساں نیاں پتراں کی ورغلا یا،  
آج ڈپریشن پنچ ڈبی کے مری گیا۔ اُس نی جدائی پنچ اُس نی ٹبری زینت چھلی ہوئی گئی نی اے، حالانکہ اوہ  
بڑی نیک زنانی سی، لیکن رب نی آزمائش اے، کن گجھ کری سکنا۔ جس دولت تہ شہرت نی لالچ پنچ اُس  
امن پور تعلقے کی جہنم بنائی چھوڑیا، سوہنے رب سُن اُس تھیں وی پہیڑی جہنم جیل پنچ پوجائی چھوڑیا۔  
آساں ساریاں نی ٹساں پھراواں اگے ہتھ جوڑی منت اے کہ اس قبیلے کی سمہالو، اس قوم کی سمہالو،  
غلامے کی ہتھ جوڑنیاں تکی دلاور اُس نے دوئے ہتھ اپنیاں ہتھاں پنچ لئی کے آکھیا ”چاچا! ایہہ ٹس کہہ  
کرنے ہو، آساں کی ہور شرمندہ نہ کرو، اُس پہلاں وی ٹساں نال ساں تہ انشاء اللہ اگے وی ٹساں نے  
خادم رہساں، ہُن اک کم کرو کہ رُٹی ناویلہ اے کھائی کے جاؤ۔“

”نیہہ پتر! ہُن رُٹی نال کم نیہہ چلسی، ہُن تہ تو اہڑے کی اک بڑی نیاز چڑھنی اے،  
پورے امن پورنیاں لوکاں کی سدنا پیسی، اُسے تنہیاڑے اُس وی اچھساں، بورب نے حوالے،  
طالب کھلا ہو یا تہ فر سارے کھلے ہوئی خوشی خوشی گیٹ تھیں ہاہرنکی گے۔ دلاور پھراواں کی آکھیا

”ایہہ ویلا وی بڑی ظالم چیز اے، بلیں بلیں انسان کی پتہ لگی ہی جانا کہ بیتل بیتل ہونا تہ سونا سونا، آج انہاں گراں نیاں لوکاں کی صحیح پچھان ہوئی، چلو چرنال، ہی سہی ایہہ لوک ڈوہنگی نیندر تھیں جاگے تی سہی۔ فر پنچے پہرے خوشی خوشی اندر بڑھی گئے۔“

### باب: 60

”خورے تئس پھنکی گیو کہ خون چالی سال بعد وی بانگاں دینا۔ مگی تہ حالیں صرف چھ سال ہوئے ماہر اقل کری تو اہڑے کھر آ لے اپنی تاج پوشی کیتی، اُس کہہ سو چیا سا کہ اُس نا جرم چھپی جاسی گا۔ اُپر آ لے نی سوٹی بچ واز نیہہ ہونی جس ویلے بجنی تہ بڑے تھیں بڑے پہاڑ وی ٹوٹے ٹوٹے ہوئی جانے، فر انسان نی تہ گل ہی نیہہ۔ ماہری روح کی اس ویلے تکر سکون نہیں ملسی جس ویلے تکر ماہڑے قاتل کی قبر نصیب میہہ ہوسی۔ میں اتھے اُس کی گلے تھیں پکڑی چکھساں کہ ماہڑا قصور کہہ سا؟ میں تو اہڑا کہہ بگاڑیا سا؟ میں اُس کی اتھے اڈیکنی ہاں..... اڈیکنی ہاں..... ہا ہا ہا!“

”نہیں..... نہیں.....!“ زینت ڈوہنگی نیندر تھیں اکدم جاگی۔ اوہ بیوں کھر ائی نی سی اس نا پورا جسم پر سے پر سے ہو یا ناسا۔ اُس اٹھی پانی نا گھٹ پیتا تہ پلنگ اُپر پیتی کے زلیخا نے بارے بچ سوچن لگی۔ اتنے بچ باہر زور نابدل گڑ کیا تہ اُس نی جان نکلی گئی۔ اُس اٹھی باہری نے پلے بند کری چھوڑے۔ اُس کندھ اُپر لمکنی کھڑی اُپر نظر ماری تہ راتی نے ٹھائی بجنے سن۔ بدل لگا تار گڑ کنا سا۔ اسے نال تیز بارش شروع ہوئی گئی بارش وی ایسی کہ آکھو آج ہی بہر سی گی۔ اسے نال کدھرے بجل کڑکی تہ اوہ کبھی گئی۔ اس دوران دُروں کسے کتے نے رون نی واز آئی تہ زینت آکھیا ”ر باخیر کریاں“۔ اتنے بچ اُس کی اپنے کھر آ لے جبران نا خیال آیا۔ اوہ سوچن لگی جے کھر بچ اُس اپنے جوگا کھوڑنی لکڑنا پلنگ بنوایا ناسا، جس اُپر موٹے موٹے گدے سن، اُپروں جے پور تھیں مگائی نی چادر بغیر اس کی نیندر نیہہ اچھنی سی۔ جیل نی بارک بچ اُس کی نکلے جے چوترے اُپر کسراں نیندر آونی ہوسی۔ اسے دوران فر کدھرے بجل کڑکی تہ اُس نادل کبھی گیا۔ ہُن اُس تھیں رہن میہہ ہو یا، اوہ بلیں بلیں یوسف نے کمرے نے نیڑے گئی جیہڑا پتر نے مرن نے غم بچ کجھ زیادہ ہی ڈپریشن بچ ڈبی گیا ناسا۔ اُس کی دوائیاں نا ایسا نشہ چڑھنا سا کہ کوئی سُدھ بڈھ ہی

نبیہہ رُخمی سی۔ اُس یوسف کی اک دووازاں وی ماریاں لیکن اُس اُپر کوئی اثر نبیہہ ہو یا۔ اس کی یوسف نے دردنا احساس سا، آخر اوہ وی بچے نی دادی سی۔ یوسف نی حالت تکی اُس نیاں اکھاں بچ اتھروں چھلکن لگے، اُس پلے نال اپنے اتھروں پونجے ہو رُمنہہ کی بُجا دیسی کے کمرے تھیں باہر نکلی چھت داہر تکی آکھن لگی ”ربا! ایہہ تو اہڑی کبھی از ماش اے، نُبہہ نے قتل نے جرم بچ سوہرا جیل بچ“ پوتر اقبیری بچ تہ پُتر نی ایہہ حالت یا اللہ اُساں کی بخشی چھوڑ.....!“ فر اوہ بلیں بلیں جمشید نے کمرے داہر رُری پی لیکن کمرے نے نیڑے پہچی اُس سوچیا حالیں اُس نے بیاہ کی اک سال ہی ہو یا، اُس نے آرام بچ خلل باہنا چنگی گل نبیہہ اوہ اپنے دل اُپر پہنار لئی کے واپس اپنے کمرے داہر رُری تہ اتنے بچ فر کدھرے تھیں کتے نے رون نی واز آئی تہ اوہ سہمی گئی۔ اُس تاولیاں تاولیاں مُنہہ ہتھ ہوئی کے طاق بچوں قرآن پاک اُتار یا تہ پیئی کے پڑھن لگی۔

باہر بارش رُکن ناناں ہی نبیہہ لینی سی، اوہ اک ماء وی سی تہ اک زوجہ وی، اُسکی ہراک نے آرام نا خیال سی۔ جبران نال تہ اُس بتری سال کڈھے نے سن، اُس نی فکر ہونا لازمی سی، اُس کی پتہ ہی نبیہہ لگا کہ اُس کتنے سپارے پڑھی چھوڑے۔ نکلی نکلی لوہ پھلی تہ اُس اٹھی یوسف کی جگایا۔ اُس نیاں اکھاں بُجیاں نیاں سن، اُس یوسف کی آکھیا ”پُتر! میں تو اہڑا درد سمجھنی ہاں، میں ساری راتی جاگنی رہی ہاں، کتے نے رون نی واز مگی بے چین کری چھوڑیا، ماہڑے خاب بچ آئی کے زلیخا تو اہڑے پہنارے نے بارے بچ چٹھا سدھا آکھنی رہی۔ پُتر! ماہڑا دل بہوں کُہرانا اے، توں جیل والیاں کی فون کری پتہ کر کہ تو اہڑا پوٹھیک اے؟“

”پیو؟ کس نا پیو؟ میں ایہہ پہلا پیو تکیا جیہڑا اپنے اقتدار تہ اختیار واسطے اپنے پُتر نا کُہر اُجاڑے، ماہڑا دل ہی نبیہہ مننا انہاں نال گل کرن نا، انہاں اک نبیہہ دو نبیہہ ترے ترے قتل کیتے۔ زلیخا نا، ماہڑے منگونا، میں ہُن کس واسطے زندہ ہاں، رُب مگی وی موت دیسی چھوڑے، یوسف سر نے بال پٹن لگا۔“ نبیہہ پُتر! ایہہ کُجھ کرن نال سارا کُجھ ٹھیک نبیہہ ہون لگا، صبر کرنا پیسی، برداش کرنا پیسی، تو اہڑے پیو کی قانون سزا دی چھوڑی، توں وی ہُن انہاں کی معاف کری چھوڑ، انہاں ایہہ سارا کُجھ اُس خصماں کھائے تیمور نے آکھن اُپر کیتا، اوہ تہ جیل گیا نال انہاں کی وی لئی گیا، ہُن اوہ

اسے آسے اُپر زندگی نے باقی تہیٹاڑے کڈھسی کہ ماہڑی اولاد ماہڑا حال چکھن واسطے ماہڑے کول آیا کرسی گی ماہڑے داہر تک ماہڑا تہ جسراں اک انگ ہی کپے گیا ادھی عمر میں اُنہاں نال گزری میں وی تہ جینی ہاں۔“

”میہہ اماں میہہ.....! میں فون میہہ کرنا“ آکھی اوہ فر کمبل مُنہہ اُپر رکھی لیٹی رہیا۔  
زینت اُٹھی جمشید نے کمرے نا بوہاٹھکوریاتہ جمشید اُٹھی بوہاٹھولنیاں آکھیا ”اماں کہہ گل اے توں سویلے سویلے خیر تہ اے؟“

”پُتر! کہہ دہسا میں ماہڑا دل بہوں کہہرانا اے ساری راتی سُکتا رونا سا توں جیل والیاں کی فون کری اپنے پہناپے نے بارے بچ کچھ۔“

”اماں! توں ایویں ہی کہہرانی ہیں، کُتے نے رون نال کہہ ہوسی؟ سارا کجھ رت کرنا اے توں فکر نہ کر صائمہ اُٹھی چاء بناسی توں چاء پی ہن فر میں آرام نال جیل والیاں کی فون کرساں۔“

”میہہ پُتر میہہ، مگی اس ویلے تکر چاء میہہ ٹہلن لگی جس ویلے توڑیں میں توہڑے بیونی خیر خبر نہ سناں۔“

”اماں صبر کرو! بلہ ٹس بیٹھواتھے میں کرنا ہاں جیل والیاں کی فون۔ صائمہ اماں کی پانی نا گھٹ پلا“ آکھی جمشید مو بائیل فون چائی جیل نا نمبر ملایا تہ کافی چر رنگ جان تھیں بعد گسے فون میہہ چایا تہ جمشید ماؤ کی آکھیا ”اماں حالیں سویل اے اے واسطے کوئی فون میہہ چانا بعد بچ فر کرساں۔“ لیکن زینت ضد کیتی کہ دوبارہ کر۔ ماؤ نی ضد اگے اُس نی کجھ پیش میہہ چلی تہ اوہ لگاتار فون کرنا رہیا اتنے بچ اُس نی نہہ صائمہ زینت نے اگے چاء رکھدیاں آکھیا ”اماں جی! اتنے پُرس چاء پیو تہتی دیر اوہ فون کرنے۔“

”میہہ تہیے! ماہڑا دل بہوں کہہرانا ماہڑے گلے تھیں چاء میہہ ٹہلن لگی“ زینت کورا جواب دتا تہ جمشید آکھیا ”اماں! توں فکر نہ کر رت خیر کرسی توں چاء پی ہن اُس ہئے اپنی گڈی بچ پہناپے ہو راں کی ملن چلساں اماں ٹھیک اے!“ ایہہ سُنی زینت چاء ناکپ چائی کے پین لگی۔  
حالیں اُس کپ ہوٹھاں نال لایا ہی سا کہ جیل بچ گسے فون چایا تہ جمشید سلام کرن تھیں بعد آکھیا



”ہیلو کون بول رہا ہے؟“ ادھروں واڑ آئی تہ جمشید آکھیا ”میں جبران خان کا بیٹا جمشید بول رہا ہوں۔“  
”کون جبران خان؟“ شپائی سُن پچھیا۔

”سر! جن کو پرسوں عدالت میں قتل کیس میں سزا سنائی گئی ہے۔“  
”ایک منٹ میں اندر سے پتہ کر کے آتا ہوں“ شپائی سُن فون ہولڈ اُپر رکھی ٹری گیا تہ  
جمشید اُس نے جواب کی اڈکین لگا۔

زینت جیہڑی چاء پین لگی سی اُس کپ تھلے رکھی چھوڑیا۔ اس نادل زور زور نال تہڑ کننا سا  
”یا اللہ خیر کریاں“ اوہ دوئے ہتھ جوڑی دعا کرنی سی۔  
”ہیلو!“

”جی جی بول رہا ہوں۔“  
”آپ جبران خان کے کیا لگتے ہیں؟“  
”جی میں اُن کا بیٹا ہوں، جمشید میرا نام آپ کے رجسٹر میں درج ہوگا۔“  
”ایک منٹ جناب دیکھتا ہوں، لیکن یہاں تو یوسف خان لکھا ہوا ہے۔“  
”جناب! یوسف، جبران صاحب کا بڑا بیٹا ہے اور میں چھوٹا۔“  
”کل رات کو ہم نے اس نمبر پر بہت سی کالیں کی لیکن نہ تو آپ نے فون اُٹھایا اور نہ وہاں  
سے کال کی۔“

”آپ کل رات کیوں کال کر رہے تھے، خیریت تو تھی؟“  
”دراصل کل رات جبران خان کے سینے میں درد اُٹھا، فرانس بند ہونے لگی تو ہم نے  
گیارہ بجے اُن کو شہر کے سُر اسپیشلی ہسپتال میں علاج کے لئے داخل کرادیا، آپ وہاں پہنچیں،“  
شپائی آکھی فون رکھی چھوڑیا۔ فون کٹن تھیں بعد جمشید سُن فون گوجے بچ باہیا تہ ماؤ داہر تنہیاں لائی  
تکن لگاتہ زینت پچھیا س ”پترا خیر اے؟“  
”اماں! توں تیار ہوئی جا پنا پے ہوراں نی صحت نیمہ ٹھیک، اُنہاں کی شہر نے ہسپتال بچ  
داخل کیتا گیا نا اے۔“

”تکلیا! میں آکھنی ساں ناکہ کوئی گل ضرور اے..... کوئی گل ضرور اے، مگی تیار شیار  
 نہیہ ہونا، جیل توں گڈی کڈھ، زینت ہتھ ملدیاں آکھیا۔  
 ”کہہ گل اے؟“ اتنے بچ پوسف وی آئی رہیا۔

”اوہ پُتر! کہہ چکھنا میں، تو اہڑے پیو کی ہسپتال بچ داخل کرایا گیا اے، تو اہڑا فون کتھے  
 اے، تگلی جیل والیاں راتی کتنے فون کیئے، زینت رو نیاں آکھیا تہ یوسف اپنے گوجے بچوں  
 موبائل کڈھی تکلیا تہ واقعی جیل تھیں کافی ساریاں کالاں آئی نی سیاں۔“ اماں! اس ڈپریشن نی دوائی  
 نال کوئی ہوش ہی نہیہ رہنا، جُلو جُلو، ہسپتال جُلمے ہاں، گڈی نی چابی کُتھے اے؟“ یوسف ادھر  
 اُدھر تلکناں آکھیا تہ جمشید آکھیا ”گڈی میں آپوں چلاساں، تہاں نیاں اکھاں بچ چالیس وی خمار  
 اے۔“ اماں کی بہال گڈی بچ، جمشید صائمہ کی آکھیا تہ آپوں کمرے بچوں چابی لین واسطے گیا۔  
 جمشید گڈی اسٹارٹ کیتی تہ فر اوہ شہر داہر ٹری پئے۔ سارے رستے زینت نادل بے چین  
 رہیا، اوہ سوچتی سی کہ اُس کی پرگی جان تہ اوہ اڈی کے جبران کول بھیجی جاوے۔ فر گڈی ہسپتال  
 نے گیٹ نے احاطے بچ رُکی تہ زینت ساریاں تھیں پہلاں گڈی بچوں اُتری کے دوڑنیاں  
 ہسپتال نے وارڈ داہر لنگھی گئی، اُس نے پچھے پچھے یوسف، جمشید تہ صائمہ وی تیز تیز ٹرن لگے۔  
 زینت جلد بازی بچ اک وارڈ تھیں نکلی تہ دووے وارڈے بچ بڑھی جبران کی شدائیاں ہاروں لوڑنی  
 سی۔ جمشید کو وٹور بیٹھے نے ملازم کولوں پتہ کیتا تہ اُس دہسیا کہ اُس آئی سی یو بچ جاؤ، اُتھے باہر  
 پلس ناپہرا اے۔ فر تریے چوتھی منزل اُپر بچے تہ آئی سی یو نے باہر دو پلس والے کھلتے نے سن۔  
 جمشید تکلیا کہ زینت وارڈ بچوں نکلی تہ اس آواز ماری اس کی اپنے داہر بلایا ”اماں! پہنایا ہور اس  
 کمرے بچ ہین، اس کی آئی سی یو آکھنے۔“ زینت بوہے نے شیشے بچوں چہاتی ماری تکلیا تہ جبران  
 نے مٹہہ اُپر آکسیجن ماسک لگانا ساہور دل اُپر کافی ساریاں تاراں لگی نی سیاں، اوہ تڑنی گئی ہور  
 آئی سی یو ناہو ہاکھولی اندر بڑھن نی کوشش کرن لگی تہ پلس والیاں اس کی روکی آکھیا ”مانی! کہہ  
 کرنی ہین؟ ایہہ عام وارڈ نہیہ..... آئی سی یو اے! پہنایا سمہا لو انہاں کی،“ پلس والے یوسف  
 تہ جمشید کی آکھیا تہ زینت انہاں اگے ہتھ جوڑنیاں آکھن لگی ”مگی انہاں نال صرف اک وار ملن دیو،  
 اوہ ماہڑے سر تاج ہین، ماہڑیاں ہتھاں داہر تلو۔“

”اوہ مائی! توں سمجھنی کیاں نیہہ، ایہہ کوئی عام بندہ نیہہ، اک سزایافتہ مجرم اے اجازت تھیں بغیر انہاں نال کوئی نیہہ ملی سکتا۔ چلو اتھے ڈنڈ نہ باہو، پلس والے اپنی بندوق سمہالیاں آکھیا تہ جمشیدسُن آکھیا ”جناب! انہاں نال ملن واسطے کس کولوں اجازت لینی پسی گی، اَساں نامانا بہوں ضروری اے۔“

”ڈاکٹر صاب اُس کمرے پنج بین، ٹس اُنہاں کولوں چکھو۔ ایوڈ ہسی سلسن گے۔“ جمشید تہ یوسف ڈاکٹر نے کمرے پنج بڑھے تہ سلام تھیں بعد جمشید آکھیا ”جناب! اُس جبران ہوراں نے منڈے ہاں اماں بہوں ضد کرنی اے انہاں نال ملن نی اجازت گس کولوں لینی اے۔“

ڈاکٹر عرفان آکھیا ”ہلہ تہ ٹس اُنہاں نے پتر ہو اَساں کل راتی وی ٹساں کی اطلاع دین واسطے فون کیتا سا لیکن بد قسمتی نال گسے نیہہ چکیا، خیر فکر کرنے نی کوئی گل نیہہ، میں جبران صاب کی جاننا ہاں، جیل تھیں فون آیا سا کہ اگر اُنہاں نے کہہ والے انہاں نال ملنا چاہون تہ ملن دیو۔ اَساں نی ٹیم ہئے اُنہاں نامعا نینہ کرسی اُنہاں نی حالت تگن تھیں بعد ہی ملن نی اجازت دتی جاسی گئی، ٹس آئی سی یونے باہر لگے پنج اُپر والدہ کی بٹھاؤ، میں تگنا ہاں،“ آکھی ڈاکٹر عرفان اپنے گلے پنج آٹھتو باہی کے کمرے تھیں باہر نکلی گیا۔ جمشید تہ یوسف صائمہ تہ زینت کی لئی کے آئی سی یونے باہر رکھے نے پیچھاں اُپرئی گے۔ صائمہ زینت کی میزبل واٹر بوتل چوں پانی پلانی سی اتنے پنج ڈاکٹر کجھاں ڈاکٹر اُن نال آئی سی یونے بڑھی گیا تہ جمشید بوہے نے شیشے بچوں تگن لگا۔ ڈاکٹر عرفان جبران نی نبض تکی کے دُڈے ڈاکٹر کی مشین ورپلس تگن واسطے آکھیا تہ فر ڈاکٹر عرفان جبران نے منہہ وروں آکسیجن ماسک اُتاری اس نال کجھ گلاں کیتیاں تہ باقی ڈاکٹر اُن نال کجھ مشورہ کری باہر نکلی کے جمشید کی آکھیا ”جبران ہو رٹھیک بین، اُنہاں کی ہئے وارڈ پنج شفٹ کرسن، اُس تھیں بعد ٹس اُنہاں کی ملی سکنے ہو۔“ فر ڈاکٹر عرفان پلس والیاں کی آکھیا ”جیل تھوں فون آیا نا اے کہ انہاں کی جبران نال ملن دیو۔“

”ٹھیک اے، ڈاکٹر صاب!“ شپائی آکھیا۔

وارڈ پنج کجھ بھیاں ہی زینت رونیاں جبران نال چڑی گئی۔ جبران اُس نے سر پر ہتھ پھیرنیاں آکھیا ”توں کیاں رونی ہیں، ایہہ ماہڑیاں گنا ہواں نی سزا اے۔“ فر اُس جمشید تہ

یوسف نے ہتھ پٹری آکھیا ”یوسف پُتر! میں تو اہڑا گناہ گار ہاں، اقتدار تہ اختیار تہ نی لالچ مگی اٹھا کر مچھوڑا یا سا، ہمت خان سچ آکھنا سا کہ شرک اس قبیلے ناسارا گجھ کھائی جاسی گی، لیکن اُس اُس نیاں گلاں نامذاق اُڑانے ساں۔ واقعی ایہہ شرک اک اجگر ثابت ہوئی، جیہڑی اس امن پورنا سارا گجھ نگلی گئی، جیہڑیاں چیزاں اُنہاں کی تہ واپس نیہہ آندا جانی سکنا لیکن جو گجھ اتھے پچی گیا اُس کی بچاؤ..... اس کی بچاؤ“ آکھنیاں جبران نیاں اکھاں تھیں جھم جھم اٹھوں بگن لگے۔

”پہنا پاجی! جو ہوئی گیا، اُسکی پہنلی جاؤ، ڈاکڑ صاب تَساں کی زیادہ گلاں کرن تھیں ٹھاکیا نا اے“ جمشید سُن اپنے ہتھاں نال پیونے اتھروں پونجیاں آکھیا تہ جبران سُن آکھیا ”پُتر! آج مگی اپنے دلے نا پہنار ہولا کرن دیو، ایہہ پہناری کے میں رب اگے نیہہ جانی سکساں، آج مگی ہمت خان جنتی نی اک گل بار بار یاد اچھنی اے، اوہ جنتی اکثر آکھنا سا کہ ہر کمال رازوال۔ واقعی ہر عروج کی زوال اے۔ امن پورنی اس تباہی نازمد دار میں ہاں، جس کی اُس وقتی طور پر انقلابی ترقی سمجھنے ہاں دراصل اوہ انسان کی تباہی تہ بربادی آلے پاسے کھڑنی اے۔ میں اس سدھے سادھے قبیلے نابیز انرق کیتا۔ مگی لگنا امن پورنی مٹی وی مگی نیہہ قبولن گی کیا نکہ میں اس مٹی نال وفا نیہہ کیتی، ربا مگی بخشی چھوڑیاں۔“

”پہنا پاجی! تَس اپجیاں گلاں نہ کروں، تَس ہُن ٹھیک ہو، جمشید اُس نیاں ہتھاں کی پُنجیاں آکھیا تہ جبران کمندیاں ہوٹھاں نال آکھیا ”ایہہ قبیلہ سچے موتیاں نی تسج ہاروں سی، میں اس کی کھنڈرائی چھوڑیا، مگی ماہڑے قبیلے نیاں لوکاں کول لئی جُلو، میں اُنہاں کولوں معافی منگنا چاہنا ہاں، ہُن اس تسج نے دانیاں کی پرونا تَساں نی ذمہ داری اے۔ تَس اس قبیلے کی.....“ آکھی کے جبران کی زورنی چھکی گئی تہ جمشید کلمہ پڑھن لگا۔ اتنے بچ جبران بیڈا پروں تھوڑا جیا سر چائی کے بوہے داہر تلنیاں آکھیا ”اوہ آئی رہیا..... اوہ آئی رہیا۔“

”پہنا پاجی! اُتھے کوئی نیہہ اے۔“

”اوہ سر بچ ہمت خان مگی لین واسطے آیا نا اے، اُس نال زلیخا وی اے، اوہ تک!“

”پہنا پاجی! ایہہ تَساں نا، ہم اے۔“

”تَس اس قبیلے نا، آکھی اُس کلمہ پڑھیا تہ اسے نال اُس نیاں اکھاں ہمیشہ واسطے بند ہو

گیا۔ ”پہنا جاہی!“ جمشید روز نال چیج ماری تہ زینت جبران نے جسم اُپر ٹہی پی تہ وارڈنچ اک رواں پاس پی گیا۔ اتنے چیج ڈاکٹر عرفان آئی جبران نی نبض تکی آکھیا He is dead یہہ فوت ہوئی گئے ہین۔ میں جیل والیاں کی فون کرناہاں فرٹسیں فارملٹی پوری کرن تھیں بعد میت لئی جائی سکے ہو۔“

جمشید سُن جبران نے مُنہہ اُپر چادر رکھی تہ اتنے چیج جیل نے حاکم پولیس نال اُتھے پہچی گئے؛ ڈاکٹر عرفان نال کُجھ گل بات کری جمشید وی کُجھاں کاغذاں اُپر دستخط کیتے۔ ڈاکٹر عرفان ٹھوٹکیٹ لکھی دتا کہ جبران خان نی موت کیا تکہ قدرتی طور اُپر ہوئی لہذا پوسٹ مارٹم کرن نی کوئی لوڑ نیہہ اے۔ اس تھیں بعد میت کی اک ایمبولینس چیج رکھی جمشید، یوسف، صائمہ تہ زینت سمیت کُہر داہر ٹری گئے۔

پیشی نی نماز تھیں بعد امن پورنا قدیم قبرستان لوکاں نال پہر یا ناسا۔ جنازہ پڑھن تھیں بعد جبران نی میت قبرستان چیج موجود سی؛ قبر کھنن والے وی پریشان سن؛ اس ویلے تکر اوہ ستاں جائیاں اُپر قبر کھنی رہے نے سن؛ لیکن ہر جگہ بٹے تہ ہڈیاں نکلیاں سن۔ پورے قبرستان چیج تلاش کرن تھیں بعد انہاں کی ہمت خان نے کھبے پاسے اک خالی جگہ دی تہ انہاں اُتھے کھننا شروع کیتا تہ اوہ قبر کُڈھن چیج کامیاب ہوئی گئے۔ اُتھے سوئی تہ نرم مٹی نکلی۔ جبران کی قبر چیج اُتارن ویلے جمشید نیاں اکھاں تھیں چھم چھم اتھروں جگے سن۔ قبر اُپر مٹی باہن ویلے سارے اُتھے موجود سن لیکن یوسف کدھرے نظری نیہہ اچھنا سا، چوچک جمشید نی نظر اُس ور پی تہ اوہ زلیخانی قبری کی چھمی ماری سُننا ناسا۔ اُس سوچیا یوسف کی پکڑی لئی آوے تاں جے بیونی قبری اُپر مٹی باہوے۔ اُس نیڑے جائی یوسف کی ہلائی آکھیا ”اُٹھ جُل، پہنا پے نی قبر اُپر مٹی باہ تہ اسے نال یوسف نی مُنڈی اک پاسے مڑی گئی۔ جمشید اس کی واز ماری ”یوسف..... یوسف.....!“، لیکن یوسف نی روح زلیخا کول ٹری گئی نی سی۔

